

T.C.

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Kamu Hukuku

THOMAS HOBBS'UN DEVLET ANLAYIŞINDA
BİREY İKTİDAR İLİŞKİSİNİN
TEMELLENDİRİLMESİ

Onur ALKAN

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÜNAL

İstanbul, 2022

THOMAS HOBBS'UN DEVLET ANLAYIŞINDA BİREY İKTİDAR İLİŞKİSİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Onur ALKAN

Kamu Hukuku

Yüksek Lisans Tezi

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ

2022

“Onur ALKAN” tarafından hazırlanmış ve 29.07.2022 tarihinde sunulmuş “THOMAS HOBBS’UN DEVLET ANLAYIŞINDA BİREY İKTİDAR İLİŞKİSİNİN TEMELLENDİRİLMESİ” başlıklı tez Kamu Hukuku Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak **oy birliği** ile kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÜNAL
Danışman

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÜNAL

Hukuk Fakültesi,
Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nazım Sinan ODABAŞI

Hukuk Fakültesi,
Altınbaş Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Dadaşhan Celaleddin KAVAS

Hukuk Fakültesi,
Beykent Üniversitesi

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak bütün şartları sağladığımı beyan ederim.

Tezin Lisansüstü Eğitim Enstitüsüne teslim tarihi:

___/___/___

Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik davranışlara uygun olarak edinildiğini ve sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca, bu kuralların ve davranışların gerektirdiği şekilde, bu çalışmada, orijinal olmayan tüm materyalleri ve sonuçları tamamen alıntı yaptığımı ve referans gösterdiğimi de beyan ederim.

Onur ALKAN

İmzası

İTHAF

Maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen anneme ve babama sonsuz sevgi ve minnetlerimle...

TEŐEKKÜR

Bu süreçte değerli görüşlerini benimle paylaşan hocam Dr. Hüseyin Günal'a ve Arş. Gör. Buket Özten'e teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

ÖZET

THOMAS HOBBS'UN DEVLET ANLAYIŞINDA BİREY İKTİDAR İLİŞKİSİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

ALKAN Onur

Yüksek Lisans, Kamu Hukuku, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin GÜNAL

Tarih: Temmuz, 2022

Sayfa: 120

Ünlü İngiliz Düşünür Thomas Hobbes, başta devletin meşruiyetinin kaynağını sözleşmeye dayandıran “toplum sözleşmesi” olmak üzere siyaset felsefesine kazandırdıklarıyla, günümüz modern devlet düşüncesinin temellerini atan kuramcılar arasında kabul edilmektedir. Hobbes, insanlık tarihini “doğa durumu” ile “toplum sözleşmesi sonrası sivil durum” şeklinde iki farklı evre biçiminde ele alır. Doğa durumunu bütünüyle olumsuz bir tablo şeklinde resmeden düşünürümüz, tasarlamış olduğu devlet modelini doğa durumunun bütün olumsuzluklarını bertaraf edebilmek amacı uğruna vakfeder. Üstelik bu şekilde bir devlet modeli tasarlarlarken bütünüyle bilimsel yasalardan hareket etmeye çalışır. Bu doğrultuda çalışmamızda Thomas Hobbes’un genel felsefesinden yola çıkılarak onun siyaset bilimine kazandırdığı hususlar incelenecek ve bu hususların devletin temel iki unsuru olan birey ile iktidar kavramları arasındaki bağlantısına vurgu yapılacaktır. Öte yandan yine çalışmamızda Hobbes’un siyasi kuramının temel yapı taşları ele alınacak olup, bu kuramın spesifik özellikleri doğrultusunda Hobbes’u bu şekilde bir devlet teorisi gündeme getirmeye iten nedenler irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Birey, İktidar, Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi, Egemen

ABSTRACT

FOUNDING OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE INDIVIDUAL AND THE POWER IN THOMAS HOBBS'S UNDERSTANDING OF COMMONWEALTH

ALKAN Onur

M.A, Public Law, Altınbaş University

Supervisor: Dr. Faculty Member Hüseyin Günal

Date: July, 2022

Pages: 120

The famous British philosopher Thomas Hobbes is among the theorists who laid the foundations of modern state thought. Hobbes like his contemporaries uses the concept of “social contract” which in his thought have two stages that is “the state of nature” and “civility”. In his philosophy Hobbes describes the natural state in a grotesque picture as a war between all against all and only when individuals give up all their rights on behalf of the sovereign, this grotesque picture turns to civility with the establishing of the state. While trying to create a state in this model, Hobbes purports to use mechanical laws of nature. In this thesis, starting with the general philosophy of Thomas Hobbes, his new concepts of politics will be investigated while the relation between the individual and the power as an element of the modern state will be emphasized. On the other hand, in this study, the basic building blocks of Hobbes' political theory will be discussed and the reasons that prompted Hobbes to raise a theory of the state in this way will be examined in accordance with the specific features of this theory.

Keywords: Individual, Power, State of Nature, Social Contract, Sovereign

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR	xi
1.GİRİŞ	1
2.HOBBS'UN YAŞAMI VE GENEL HATLARIYLA KURAMININ TEMELLENDİRİLMESİ.....	5
2.1 YAŞAMI VE SİYASET FELSEFESİNE DAHİL OLMASI.....	5
2.2 GENEL FELSEFESİ VE DEVLET ANLAYIŞI.....	11
2.3 İNSANIN KARAKTERİSTİK YAPISINA YAKLAŞIMI.....	17
2.4 EGEMEN-KİLİSE İLİŞKİSİNİ ELE ALMASI.....	28
2.5 HOBBS'UN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI.....	34
3.HOBBS'UN DOĞA DURUMU TASARIMININ TEMELLENDİRİLMESİ.....	39
3.1 DOĞA DURUMUNDAKİ BİREYİN GENEL STATÜSÜ.....	39
3.2 DOĞA DURUMU KAOSUNA KARŞI KURTARICI GÜÇ OLARAK DEVLET.....	56
3.3 DOĞA DURUMUNDAN SİVİL DURUMA GEÇİŞ SÜRECİNİN TEMELLENDİRİLMESİ.....	63
4.HOBBS'UN SİVİL DURUM TASARIMININ TEMELLENDİRİLMESİ.....	73

4.1 SİVİL DURUMDA EGEMENİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	73
4.2 SİVİL DURUMDA BİREYLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	79
4.3 SÖZLEŞME SONRASI OLUŞTURULAN DEVLET BİÇİMLERİNE VE EGEMENİN STATÜSÜNE GENEL BAKIŞ.....	88
4.4 SİVİL DURUMDA EGEMENE İTAAT YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İSTİSNALARI.....	96
4.5 HOBBS'UN TOPLUM SÖZLEŞMESİNİN HUKUK SİSTEMİMİZDEKİ SÖZLEŞME TÜRLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI.....	104
5.SONUÇ	107
REFERANSLAR	110

KISALTMALAR

Bkz. : Bakınız

G.Ş.Ü. : Gümüşhane Üniversitesi

M.Ü. : Marmara Üniversitesi

s. : Sayfa

yuk. : Yukarı

1.GİRİŞ

Geçmişten günümüze devletlerin oluşum süreçleri siyaset felsefesi alanının daima odak noktalarından birisini oluşturmuştur. Bu suretle devlet dediğimiz kavramın kökenine ilişkin olarak aile teorisi, biyolojik teori, kuvvet ve mücadele teorisi, ekonomik teori (marksist devlet teorisi) şeklinde birçok teori öne sürülmüştür¹. Anarşist teorinin de bahsi geçen teorilerle birlikte değerlendirilebileceğine yönelik görüşler bulunmaktadır². Bu teorilerden en önemlilerinden birisi de hiç şüphesiz Thomas Hobbes ile birlikte John Locke ve Jean Jacques Rousseau'nun fikir babaları olarak kabul edildiği toplum sözleşmesi teorisi. Fakat toplum sözleşmesi teorisinin köklerinin bu üç filozoftan çok daha öncesine antik dönemlere dayandığını da ifade etmek gerekir³.

Her ne kadar toplum sözleşmesi teorisinin temsilcisi olan Hobbes, Locke ve Rousseau temelde devletin oluşum şekli hakkında aynı ortak payda altında buluşuyor iseler de, her birisinin siyaset felsefesine kazandırdığı farklı olgular vardır. Hatta bu üç düşünürün bazı fikirleri arasında ciddi farklılıklar da bulunmakta olup, onların görüşlerinin tam anlamıyla kavranabilmesi, her birisinin farklı platformlarda değerlendirilmesi şartına bağlı olacaktır.

Hobbes'un tasarladığı toplum sözleşmesi teorisi uyarınca sivil duruma geçilmeden önce doğa durumu halinde bulunduğu kabul edilen bireyler daha sonradan aralarında imzaladıkları sözleşmeyle birlikte bütün bireyleri himayesi altına alan ortak bir yetke yaratarak egemen gücü meydana getirmişlerdir. Tanrı nasıl doğayı yaratmışsa, insanlar da

¹ Kemal Gözler, **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 4.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos- 2013, s. 143-148.

² Bu hususta bkz. Yahya Berkol Gülgeç, "Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 64, Sayı: 3, 2015, (s. 687-738), s. 688.

³ Her ne kadar bu üç düşünür toplum sözleşmesi teorisinin fikir babaları olarak kabul edilmekte iseler de; devletin bir sözleşme sonucu ortaya çıktığı fikri ilk kez bu düşünürlerden çok daha öncesinde birçok Antik Yunan düşünür tarafından da dile getirilmiştir. Zira devletin doğadan çıkmadığı, aksine insanlar tarafından kurulmuş olduğu ve devletin kaynağının bir toplumsal sözleşmeye dayandığı fikri birçok Antik Yunan düşünür tarafından kabul edilmiştir. Öyle ki Sofistlere göre devlet, insanların güven içinde yaşayabilmelerini sağlayan insan yapısı bir varlık olarak nitelendirilmiştir. Sofistlerin en önemli ve kurucu filozoflarından olan Protagoras (M.Ö.481-420) devleti eşitler arası bir sözleşme ürünü olarak görmektedir. Üstelik bu sadece Protagoras tarafından savunulan bir fikir de değildir. Nitekim Protagoras'dan bir asır kadar sonra toplum sözleşmesi fikri bu kez Epikür (M.Ö 341-270) tarafından da dillendirilmiştir. Felsefesini "ölüm varken ben yokum, ben varken ölüm yok. O halde üzülecek ne var? Şeklinde ifade eden bu filozof, adeta Hobbes'a esin kaynağı olmuşçasına devletin amacını, bireylerin güven içinde daha fazla haz elde etmeleri olgusuna dayandırmıştır. Bu hususta bkz. A. Ersin Bayra, "Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a", **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2019, (s. 93-129), s. 100-101.

Tanrı'yı taklit ederek tıpkı Tanrı'nın kendilerini yarattığı gibi devleti yaratmışlar⁴; ya da Hobbes'un kendine has söylemiyle ifade ettiği gibi devlet denilen "Ölümlü Tanrı'yı" meydana getirmişlerdir. Bu bağlamda Hobbes'un siyaset kuramının kilidini açan anahtar cümle ise onun "Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri (De Cive)" isimli eserinde de ifade ettiği üzere, "*insan insanın Tanrı'sıdır ve insan insanın kurdudur*"⁵ şeklindeki Hobbes'un önermelerinden meydana gelmektedir.

Çalışmamızın ileriki bölümlerinde de değineceğimiz üzere, Hobbes'un siyaset kuramıyla çatışan etmenlerin en başlarında ruhban sınıfı yer almaktadır. Öte yandan Hobbes, dinsel konulardaki sıra dışı kabulleri nedeniyle çoğu otorite tarafından ateist birisi olarak nitelendirilmiştir. Bu doğrultuda Hobbes'un insanları birbirlerinin Tanrı'sı olarak addetmesi, onu hiç şüphesiz dinsel otoritelerin tepkisinin merkezine konumlandıran başka bir unsur olarak karşımıza çıktığı gibi kendisiyle özdeşleşen ateistlik nitelemesinin de etkisini kuvvetlendirmiştir.

Hobbes'a göre toplum sözleşmesinden önceki dönem olarak adlandırılan doğa durumu, salt savaş durumundan ibarettir. Ağaolulları'nın da ifade ettiği üzere, doğa durumundayken savaşın da doğallık içinde olduğunu gören insan, barışın ancak yapaylıkla olası olduğuna kavrayarak, paradoksal biçimde doğaya öykünüp yapay bir insan olan devleti yaratır⁶. Hobbes devletin nasıl oluşturulduğunu, ünlü eseri Leviathan'da şöyle açıklamaktadır:

*"Bir insan topluluğu kendi arasında ahit yaparak, hepsinin birden kişiliğini temsil etmek, yani onların temsilcisi olmak hakkının hangi kişiye veya heyete verileceği konusunda çoğunlukla anlaştığı vakit, bir devlet kurulmuştur denir; bunun lehinde oy verenler gibi, aleyhinde oy verenler de, barış içinde birlikte yaşamak ve başkalarına karşı korunmak amacıyla, o kişi veya heyetin bütün eylemlerini ve kararlarını, bunlar kendi eylem ve kararları imişçesine yetkili kılacaktır"*⁷.

⁴ Thomas Hobbes, **Leviathan**, Çeviri: Semih Lim, 19.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ağustos-2019, s. 17; bu hususta ayrıca bkz. Erdal İşler, **Thomas Hobbes ve J. J. Rousseau'da İnsan Doğası ve Barışın Olanığı**, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019, s. 6.

⁵ Thomas Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, Çeviri: Cihan Deniz Zarakolu, 2.Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, Nisan-2014, s. 1.

⁶ Mehmet Ali Ağaogulları/Levent Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 5.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Ocak-2018, s. 217.

⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 137.

İnsanoğlunun, Tanrı'nın doğayı yaratmasına öykünerek devleti yaratmasından hareketle meydana getirilen devleti tıpkı insan vücudunun fonksiyonlarına benzeterek açıklayan Hobbes'un bu konuya yönelik tespitleri, Leviathan'ın sunuş kısmında aynen şu şekilde belirtilmiştir:

“Devlet adlı büyük ejderha yaratılır; bu, doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olup, ondan daha büyük bir cesamete ve kudrete sahiptir ve onda, egemenlik bütün gövdeye canlılık ve hareket veren yapay bir ruhtur; yargıçlar ve diğer yargı ve yürütme görevlileri yapay eklemeler; egemenlik makamına bağlı her eklem ve organa kendi görevini yaptıran ödül ve ceza, doğal gövdede aynı işi yapan sinirlerdir; tek tek organların/üyelerin servet ve zenginlikleri ise kuvvettir, adalet ve yasalar yapay bir akıl ve iradedir; uyum sağlıktır; nifak hastalıktır; iç savaş ise ölüm”⁸.

Hobbes, teorisinin büyük bir bölümünü mutlak yetkilerle donatılmış egemen gücün olmadığı doğa durumunda insanlığın karşılaştığı muhtemel tehlike ve felaketleri gösterme çabası uğruna vakfeder. Üstelik bu teorisini şaşırtıcı bir şekilde, maddesel olgular çerçevesinde ve bilimsel yasalara sadık kalarak açıklamaya çalışır. Nitekim yukarıda alıntı yaptığımız paragraftan da görüldüğü üzere, Hobbes'un devleti insan vücudunun fonksiyonlarından hareketle açıklamaya çalışması bunun bir tezahürüdür. Hobbes'un devlet anlayışının kilit noktalarından birisi de hiç şüphesiz bireysel güvenlik anlayışından ileri gelmekte olup, bu olguya çalışmamızda sıklıkla temas edilecektir.

Hobbes'un devlet anlayışına nüfuz eden bu hususlar neticesinde çalışmamız üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmamızın ilk bölümünde, Hobbes'un kısaca yaşam öyküsü ile genel felsefesini hangi prensipler üzerinden şekillendiği hususlarına değinilecek ve Hobbes'un bu genel felsefesinden yola çıkılarak onun idealindeki devlet anlayışının nasıl temellendirildiği irdelenecektir. Çalışmamızın ikinci bölümünde, Hobbes'un insanlık tarihinin ilk evresi olarak kabul ettiği doğa durumu kavramının üzerinde durulacağı gibi, Hobbes'un bütünüyle olumsuz parametreler üzerine bina ettiği doğa durumundaki etmenlerin sivil duruma geçilmesini neden zorunlu hale getirdiği sorusuna cevap aranacaktır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde, Hobbes'un insanlık tarihinin ikinci evresi olarak kabul ettiği toplum sözleşmesi sonrası sivil durum açıklanacak ve yine bu bölümde Hobbes'un tasarlamış olduğu devletin genel ve spesifik özellikleri üzerinde durulacaktır.

⁸ Hobbes, *Leviathan*, s. 17.

Çalışmamızın sonuç bölümünde ise Hobbes'un siyasi kuramının temel yapı taşları kısaca özetlenerek çalışmamız tamamlanacaktır.

2.THOMAS HOBBS'UN YAŞAMI VE GENEL HATLARIYLA KURAMININ TEMELLENDİRİLMESİ

2.1 YAŞAMI VE SİYASET FELSEFESİNE DAHİL OLMASI

Thomas Hobbes çağdaşı birçok filozof gibi yoksul bir ailede dünyaya gelmiştir⁹. Babası aksiliğiyle tanınan bir din adamı olan Hobbes, amcasının sayesinde iyi bir eğitim görüp on beş yaşında Oxford Üniversitesi Magdalen College'a girmeyi başarmıştır¹⁰. Hobbes, ileriki zamanlarda her ne kadar Oxford'ta harcadığı yılların kendisine fazla bir şey kazandırmadığından dem vurmuş ise de, onun idealist felsefeye tepki olarak tasarladığı materyalist dünya görüşünü zihninde oturtmasına Oxford'ta öğrendiklerine karşı göstermiş olduğu tepkilerin yardımı yadsınamaz¹¹.

Hobbes'un ileride ruhban sınıfına yönelik sürdüreceği saldırgan tutumu, özellikle de kilisenin tamamen egemenin denetimi altında olması gerekeceği şeklindeki düşüncelerinin karşısında onun babasının mesleğinin din adamlığı olmasını kaderin bir cilvesi olarak nitelenmek de pekâlâ mümkündür. Tarih boyunca din adamlarının, meşru iktidarların varlığına karşı çok kötülüklerinin olduğunu düşünen, hatta bu kötülüklerin tamamını özellikle Leviathan adlı eserinin dördüncü bölümünde "*Karanlığın Krallığı Üzerine*" başlıklı kısım altında ve Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İyüzü isimli eserinde irdeleyen Hobbes, bir büyük kötülüğü de bizzat din adamı olan babası tarafından 16 yaşında terk edilerek yaşamıştır¹².

Hobbes'un siyaset felsefesi alanında literatüre geçen belli başlı eserlerini 1640 tarihli *The Elements of Law* (Yasanın Öğeleri), 1642 tarihli *De Cive*, 1651 tarihli İngilizce *Leviathan* ile 1688 tarihli yeniden gözden geçirilmiş Latince *Leviathan* olarak sıralayabiliriz¹³. Bu dört eserin farklı yaklaşımlar getirmekten ziyade Hobbes'un siyaset felsefesinin dört farklı versiyonundan ibaret olduğunu ifade eden Skinner, söz konusu eserler bakımından Hobbes'un genel bakış açısında göze çarpar radikal bir değişiklik gözlemlenemediğini, yenilik olarak nitelendirilebilecek tek olgunun Hobbes'un önceki tespitlerine daha büyük

⁹ Richard Tuck, **Hobbes**, Çeviri: Nursu Öрге, Ankara: Dost Kitapevi, Aralık-2015, s. 14.

¹⁰ Ağaogulları/Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 167.

¹¹ Alaeddin Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 8.Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2020, s. 346

¹² Tuck, **Hobbes**, s. 14.

¹³ Quentin Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, Çeviri: A.Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitapevi, Mart-2018, s. 14.

bir netlik kazandırma çabasından ibaret olduğunu dile getirmiştir¹⁴. Yine bu görüşe benzer biçimde Zabunoğlu ise, Hobbes'un De Cive, De Homine ve De Corpore Politicio isimli eserlerinin en önemli kısımlarının zaten Leviathan'da da tekraren belirtildiğini, bu bakımdan da Hobbes'un siyaset sistemi ve genel felsefesini incelemek istediğimizde salt diğer üç esere nazaran bir sentez niteliğine haiz Leviathan'ın tetkikiyle yetinmemizin önemli bir eksikliğe sebebiyet vermeyeceğini ifade etmiştir¹⁵.

Sonuç olarak Hobbes'un eserlerinin hemen hemen hepsinde aynı metot doğrultusunda neticeye ulaştığına tanıklık etmekteyiz. Hobbes, kendi siyaset kuramını belirlerken kullanmış olduğu yöntemi De Cive isimli eserinde şu cümleler eşliğinde ifade etmiştir:

“Bir devleti oluşturan şeylerle başlayıp, onun nasıl ortaya çıktığı, aldığı biçimler ve adaletin ilk kökeni ile devam etmem gerekiyordu. Zira bir şey en iyi, onu oluşturan şeyler ile bilinebilir... Devletin hakkının ve yurttaşlarının görevlerinin incelenmesinde de, devleti gerçekten parçalara ayırmamak da öyle olduğunu düşünmemiz, eş deyişle insan doğasının ne olduğunu, bir devletin kurulması için hangi özelliklerinin uygun olduğunu ve hangilerinin olmadığını, insanların nasıl olup da bir arada yaşamak istediklerini anlamamız gerekmektedir”¹⁶.

Hobbes, bilimsel yaşantısının ilk yıllarında modern hümanizm kültürünün izinden gitmiş olmakla birlikte klasik cumhuriyetçiliğe yakın olan birçok unsurla arasına ciddi mesafeler koymuştur¹⁷. Hobbes'un temel varsayımları üzerinde tesir eden modern hümanist kültürün kalıntıları da yeri geldiğinde kendini belli etmektedir. Zira bu hümanistler de tehlikelerle dolu bu dünyada, üstelik işin içerisine birbirleriyle çekişen ideolojilerin de dahil olması ihtimalini gözeterik insanın en temel korkusunu, kendini koruyabilme içgüdüğü üzerinden açıklamaya çalışmışlardır¹⁸.

Hobbes'un siyaset kuramını inşa edeceği kıtayı keşfeden kişinin, geleneksel olarak kabul edilen devlet adamlığının soyluluğunu benimsemekle birlikte, sivil toplumun orijinleri

¹⁴ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 14.

¹⁵ Yahya Kazım Zabunoğlu, “Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 1957, (s. 219-240), s. 222.

¹⁶ Özlem Köse, **İbn Teymiyye ve Thomas Hobbes'un Otorite Anlayışlarının Karşılaştırmalı Analizi**, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2020, s. 46-47

¹⁷ Tuck, **Hobbes**, s. 29.

¹⁸ Tuck, **Hobbes**, s. 92.

hakkında klasik politika felsefesine karşıt bir tutum takınan Niccolo Machiavelli'den başkası olmadığını ifade etmek gerekir¹⁹. Nitekim Hobbes, idealindeki devlet anlayışını kuvvete dayanan bir devlet politikası üzerine kurgularken bu hususta Machiavelli'nin fikirlerinden de fazlasıyla yararlanmışır²⁰. Öyle ki Machievelli, kendisinden yaklaşık 130 yıl sonra Thomas Hobbes'un insan davranışlarının temeline yerleştirdiği “sahiplenici bireycilik” anlayışına adeta esin kaynağı olmuşçasına, insanların sürekli bir elde etme isteği ve sahiplenme güdüsü tarafından yönlendirildiklerini kabul etmiştir²¹. Yine Machiavelli, Hobbes'un düşünceleriyle oldukça benzer bir şekilde, din ile ahlakı siyasal iktidarın belirleyiciliğine teslim etmektedir²². Öte yandan Machiavelli'nin insan doğası tanımı da tıpkı Hobbes'un insan doğası tanımı gibi insanın özünde kötülük bulunduğu anlayışı üzerinden temellendirilmiştir²³. Ne var ki Hobbes ile Machiavelli'yi kesin bir çizgiyle ayıran bir nokta vardır. Bu farklılık ise monarşiyi diğer yönetim biçimlerine kıyasla tercih eden Hobbes'un aksine Machiavelli'nin “cumhuriyeti”, “monarşinin” karşısında tercih ediyor olmasında belirmektedir²⁴.

Hobbes, egemen gücün hakimiyetinin mutlaklığı fikri bakımından ise, yine kendisinden önce yaşamış olan Jean Bodin'in fikirlerinin tesiri altında kalmıştır²⁵. Bodin'in 1576 yılında kaleme aldığı “Cumhuriyetin 6 Kitabı” isimli eserinde her devlette mutlak ve bölünmez bir gücün varlığının zorunluluğuna yönelik dile getirmiş olduğu düşünceleri, Hobbes'un sistemi üzerinde de önemli bir yer tutmuştur²⁶. Burada Ağaoğulları ve Köker'in de ifade etmiş olduğu gibi “merkezi egemen devlet anlayışı”, Bodin'in ve Hobbes'un kuramsal katkılarıyla meşruluğunu kazanmıştır²⁷.

¹⁹ Solmaz Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, 2.Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, Ekim- 2010, s. 44.

²⁰ Adnan Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, 1955, (s. 298-315), s. 301.

²¹ Mehmet Ali Ağaoğulları / Levent Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, 6.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Mart-2013, s. 181.

²² Ağaoğulları / Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s. 176.

²³ Ağaoğulları / Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s. 180.

²⁴ Ağaoğulları / Köker, **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, s. 218-219.

²⁵ Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, (s. 298-315), s. 301.

²⁶ Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, (s. 298-315), s. 301.

²⁷ Mehmet Ali Ağaoğulları / Levent Köker, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 7.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Mayıs-2018, önsöz, s. 11.

Hobbes'un doğal hakları tanımlarken ise Hugo Grotius'un etkisinde kaldığı göze çarpmaktadır²⁸. Nitekim Grotius'un özgürlükçülük anlayışının çerçevesi de tıpkı Hobbes gibi oldukça kalın sınırlarla çizilmiş olup, Grotius sahip olduğumuz tek temel hakkın kendimizi koruma hakkı olduğunu, bu dolayla da kendimizi korumak adına yapacağımız her şeyin meşru olacağını kabul etmektedir²⁹. Bu görüş Hobbes'un çalışmalarında da sıklıkla zikredilecek olan bir önermedir. Hobbes'un 1630'lu yılların sonlarında İngiliz siyaset sahnesine yönelik olan görüşleri üzerinde de yine Grotius kuramının özgürlükçü olmayan çıkarımlarının izlerinin tesir ettiği göze çarpmaktadır³⁰. Bu tarihlerde yaklaşan iç savaşın belirtileri varlığını her geçen gün daha da şiddetlenerek göstermeye başlamıştı. Zira dönemin İngiliz Kralı olan I.Charles'ın politikalarına karşı muhalefet 1640 yılına gelindiğinde o denli kontrolden çıkmıştı ki, Charles aynı yıl içerisinde iki defa parlamentoyu toplamak zorunda kalmıştı³¹. Parlametonun, kralın başvekili olan Strafford kontunu vatan haini ilan ederek idam etmesi üzerine ise Hobbes, kont ve destekçilerinin parlamentoda kendilerini savunmaları amacıyla kaleme aldığı The Elements Of Law isimli eserinin olası bir soruşturmada aleyhine delil olarak kullanılacağı endişesiyle dehşete kapılmış, bu sebeple de Kasım 1640'ta ani bir kararla Fransa'ya kaçarak İngiliz İç Savaşı'nın hüküm süreceği zaman boyunca, yani 1651-2 kışına dek orada kalmıştır³².

İngiltere'de 1215 yılında Büyük Özgürlük Fermanı'nın (Magna Carta Libertatum) imzalandığı ve kralın vergilendirme yetkisinin soylular ve din adamları lehine sınırlandırıldığı³³ dönemden sonra, ada ülkesinde yeniden kralın vergilendirme politikaları nedeniyle iç çekişmeler baş göstermeye başlamıştı. İngiliz Kralı olan I.Charles'ın vatandaşlara dayattığı donatma vergisi nedeniyle ülke içerisinde krala yönelik tepkilerin bir hayli yüksek perdeden aksettirilmeye başlandığı bu dönemde, Hobbes'un The Elements'ta egemenin uyruklarına vergi yükletme hakkının sorgulanamazlığına dair düşüncesini³⁴ ifade

²⁸ Tuck, **Hobbes**, s. 49.

²⁹ Tuck, **Hobbes**, s. 49.

³⁰ Tuck, **Hobbes**, s. 50.

³¹ Tuck, **Hobbes**, s. 51.

³² Tuck, **Hobbes**, s. 52.

³³ Mualla Öncel / Ahmet Kumrulu / Nami Çağan, **Vergi Hukuku**, 24.Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, Eylül-2015, s. 7.

³⁴ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 103; öte yandan Hobbes, uyruklarca egemen güce bu şekilde bir itirazın yöneltmesi durumunda egemenin yapması gerekenleri Leviathan'da şu şekilde özetlemektedir: "*İşte bundandır ki; devletin ihtiyaçlarını ve önündeki tehlikeleri gören ve halkın inatçılığı yüzünden kamu hazinesine para akışının engellendiğini fark eden egemen gücün (oysa halk, bu tehlikeleri daha başlangıçta karşılamak ve önlemek için devlete yardımcı olmalıdır), kendini olabildiğince kısar ve artık daha fazla kısıntı yapılması imkansız hale geldiğinde de, küçük meblağlar elde etmek için yasal manevralarla*

ettiği sırada, bu argümanına karşı itirazlarda bulunanlara karşı ezber bozar nitelikte yönelttiği sert cevapları onun başına fazlasıyla dert açmıştır. Çünkü Hobbes'un düşüncesine göre bir devlete katılırken her insanın, itaat etmeyi akdettiği kişiye gücünü ve elindeki imkanları bırakması gerekirdi ki böylece, emredici güç olan devlet uyruklarının araçları ve gücü sayesinde korku salarak onları birleştirebilirdi³⁵.

Öte yandan yine Hobbes'a göre vergiler ve harçlar, yurttaşların çalışması düşman işgali ile sekteye uğramasın diye silah bekleyenlerin maaşı olduğu için, yoksul kimselerin bu durumun müsebbibi olarak kendi tembellikleri ve savurganlıkları yerine, kamu harcamaları nedeniyle devleti göstermeleri onların nifaka çok meyilli olduklarının açık bir işaretidir³⁶. Bu bağlamda Hobbes, egemenin uyruklarına vergi yükletme hakkının sorgulanamazlığına dair tezine karşı çıkanları egemenin mutlaklığını idrak edememekle yaftalamakla kalmadığı gibi bu kimseleri fitnecilikle suçlamış, hatta çok daha ileriye giderek bu kişilerin hainlere layık bir ölümü hak ettiklerini³⁷ söyleyecek cesareti dahi kendinde bulabilmiştir.

Nitekim Hobbes'a göre, onun ileriki zamanlarda Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri'nde de (De Cive) belirteceği üzere, egemenliğin mutlaklığı düşüncesinin insanlarda nefret uyandırması, genellikle insanların, insan doğası ve doğa yasaları hakkındaki cahilliklerinden kaynaklanmaktadır³⁸. Ne var ki bu söylemleri nedeniyle sınırları fazlasıyla aştığının Hobbes da farkına varmış olmalıdır ki, apar topar ülkeyi terk etmeye karar vererek Lord Scudamore'a hitaben bir mektup kaleme almış, bu mektubunda söyledikleri nedeniyle yeni parlamentonun kendisini cezalandıracağından emin olduğunu ifade ederek³⁹ çareyi ülkesinden kaçmakta bulmuştur. Hobbes, içerisinde bulunduğu buhranı kendine has üslubuyla dile getirerek yaşanan bu olayların kendisini ülkeden kaçmaya zorlayacak vahşi bir kararlılık tarafından ele geçirilmesine neden olduğundan mektubunda bahsederek Fransa'nın yolunu tutmuştur⁴⁰.

halk ile mücadele eder ve bu küçük meblağlar yetersiz kaldığında, en sonunda, hemen ver veya yok ol çözümüne yönelmek zorunda kalır ve bu aşırılıklara sık sık maruz bırakarak, en sonunda halkı yola getirir; aksi takdirde devlet yok olur gider.” Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 247.

³⁵ A.P.Martinich, **Thomas Hobbes**, Çeviri: Akın Terzi, 1.Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat-2013, s. 141.

³⁶ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 165.

³⁷ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 103.

³⁸ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 102.

³⁹ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 103.

⁴⁰ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 103-104.

Hobbes, Fransa'daki yeni yaşamına başladıktan sonra çalışmalarına kaldığı yerden devam etmiştir. Bu dönemde kendisini, daha önceden kaleme almış olduğu Felsefenin Öğeleri isimli eserinin Latince yazılmış üçüncü bölümünü hazırlamaya adanmış, The Elements'taki siyaset üzerine olan bölümlerde yer alan konuların büyük bir kısmına yeniden yer verdiği çalışması ise "De Cive" ismi altında basılmıştır⁴¹.

Hobbes 1647'de son duasının dahi okunmasına vesile olan ve aylar sürecektir bir hastalığa yakalanarak ölümün kıyısından dönmüş, bu hastalıktan kurtulup her ne kadar bir otuz yıl daha yaşasa da hastalık onu epey yavaşlatmış ve Hobbes bir daha asla eski sağlığına kavuşamamıştır⁴². Tüm bunlara rağmen Hobbes, en ünlü eseri olan Leviathan'ı hastalandıktan çok kısa süre sonra 1651 yılında tamamlayarak ne kadar güçlü bir beyne ve karaktere sahip olduğunu herkese karşı kanıtlamıştır⁴³.

Hobbes, İngiltere'ye döndükten sonra ateist yapıtları inceleyecek bir komisyon kurulması nedeniyle her ne kadar ahlak ve din gibi tartışmalı ve tehlikeli konularda yazmama sözü vermiş ise de; onun bu sözünü tam anlamıyla yerine getirebildiğini söylemek güçtür⁴⁴. Öyle ki bu dönemde Hobbes, ölümünden on yıl sonra yayımlanacak olan Behemoth ya da Uzun Parlamento isimli eserini kaleme aldığı gibi bir de Leviathan'ın Latince çevirisi piyasaya çıkmıştır⁴⁵. Hobbes, bundan öncesinde Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri'ni (De Cive) kaleme alırken de benzer bir söz vermesine veya kendi söylemiyle "*bazen kayalar bazen de fırtınalar yüzünden tehlikeli olan kıyılara yaklaşmamaya*" özellikle dikkat ettiğini belirtmesine⁴⁶ karşın, korkak mizacının aksine oldukça cesur olarak niteleyebileceğimiz teorisyen kimliğinin etkisine daha fazla dayanamayarak burada da sözünü tam olarak tutamamış; fikirlerinin arkasına tüm benliğini siper ederek yeri geldiği zaman Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri'nde de aykırı söylemlerini dile getirmekten hiçbir zaman geri durmamıştır.

Ekim 1679'da hastalanan Hobbes, 4 Aralık 1679'da ölür ve Hardwick Hall yakınındaki Hault Hucknall kilisesinde toprağa verilir⁴⁷. Hobbes, yaşamının son günlerinde hastalık

⁴¹ Tuck, **Hobbes**, s. 54.

⁴² Tuck, **Hobbes**, s. 55-56.

⁴³ Tuck, **Hobbes**, s. 56-57.

⁴⁴ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 174.

⁴⁵ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 174.

⁴⁶ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 5.

⁴⁷ Cihan Deniz Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, İstanbul: Belge Yayınları, Mart-2013, s. 69.

bedenini bütünüyle etkisi altına aldıktan sonra, yaşamı boyunca ölümden bu denli korkmasına ve hatta siyaset teorisinin temelini ikiz kardeşi olan bu korku üzerine yapılandırmasına karşın şaşkıncu bir şekilde, kurtçuk olarak otobiyografisini aksettiren bir tarzda, dünyadan dışarı çıkacağı bir delik bulmaktan mutluluk duyacağını söylemeden edememiştir⁴⁸.

2.2 GENEL FELSEFESİ VE DEVLET ANLAYIŞI

Hobbes'un tasarlamış olduğu toplum sözleşmesi, yöneten egemen ile yönetilen uyruklar arasında değil uyrukların kendi aralarında imzaladıkları bir sözleşme olup, bu doğrultuda Hobbes'un kuramında devlet bu sözleşmenin ürünü olarak meydana getirilen yapay bir cisim şeklinde karşımıza çıkmaktadır⁴⁹. Oldukça katı bir materyalist felsefe benimseyerek, insan doğası da dair felsefesini cisimlere özgü prensipler üzerinden açıklayan, hatta düşünce halinde olan insan zihninin dahi cisimsel bir şey olabileceğini⁵⁰ savunan Hobbes'ın devleti de cisim olarak kabul etmesi onun materyalist anlayışının doğal bir yansımasıdır.

Bu konuda aynı noktaya işaret eden Zelyüt de Hobbes'un gerek kendi doğa felsefesinin merkezine yerleştirdiği doğa tanımlamasında doğayı tamamen maddi bir olgu olarak ele almasıyla, gerekse de kendi politika felsefesinin merkezine yerleştirdiği devlet tanımlamasındaki devleti yapay bir cisim olarak nitelemesiyle onun materyalist bir felsefe geliştirdiğini ifade etmektedir⁵¹. Fakat yine Hobbes'un kuramında, bir anlaşma neticesinde meydana gelerek varlık kazanan egemen gücün oluşum süreci de, onun materyalist ve hareket temelli teorisine bağlı olarak yeni bir varlık oluşturmak şeklinde değil de daha çok determinist bir anlayış çerçevesinde, bir hareketin sonuçlarının harekete izafe edilebilmesi anlamında aradaki rasyonel bağın kurulması yoluyla evrelerini tamamlamaktadır⁵².

Fizik dünyanın mekanik bir sistem olduğunu, yani bu dünyada olup biten her şeyin cisimlerin birbirleriyle yer değiştirmesi, cisimlerin hareketi ilkesi uyarınca geometrik bir

⁴⁸ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 412.

⁴⁹ İbrahim Can Karaduman, "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2020, (s. 114-137), s. 133.

⁵⁰ Jean Paul Sartre, **Dün ve Bugün Felsefe, Kitap 1**, Çeviri: Şahin Küpüşoğlu, Kent Basımevi, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, Nisan-1985, s. 68.

⁵¹ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 17.

⁵² Ayşen Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2005, s. 124.

kesinlikle açıklanabileceği anlayışını kendi sisteminin merkezine yerleştiren Hobbes'un⁵³ bu yönüyle de materyalist olduğu kadar determinist bir felsefe geliştirdiğini kabul etmemiz gerekir. Öyle ki Hobbes'a göre her şeyin kökeninde hareket vardır ve bu doğrultuda evren de mekanik doğa yasalarına göre hareket eden cisimlerin toplamından ibarettir⁵⁴. Bu anlayış determinist bir yorumlamanın ürünüdür. Hobbes, insanı ise bu mekanik doğa yasaları uyarınca hareket eden mekanik bir cisim şeklinde kabul etmektedir⁵⁵. Görüldüğü üzere Hobbes'un insan tanımlaması hem materyalist hem de determinist felsefeden öğeler barındırmaktadır. Dünyayı, insanı ve toplumu mekanik açıdan açıklama çabası içerisinde olan Hobbes, bu yönüyle hem ardıllarından, hem de çağdaşlarından ayrılmaktadır⁵⁶.

Thomas Hobbes'u gerek geçmişten günümüze değin bütün siyaset kuramcılarında, gerekse de toplum sözleşmesi teorisindeki fikirdaşları olan Locke ve Rousseau'dan ayıran birçok özgün fikir ve yaklaşımı bulunmaktadır. Nitekim Hobbes, hem mutlakiyetçi görüşleri, hem de kendi kuramının temellerini oluşturan sistematik ve materyalist bakış açısı ile diğer toplum sözleşmesi teorisyenlerinden ayrılmaktadır⁵⁷. Öyle ki, toplum sözleşmesi teorisine devlet kuramcıları tarafından ekseriyetle bireylerin devlete karşı ferdi hürriyetlerinin korunması amacıyla başvurulmasına karşın Hobbes burada çoğunluğun görüşünden ayrılarak, otoriteye dayanak bulmak için toplum sözleşmesi teorisine başvurmuştur⁵⁸. Ayrıca Hobbes'un ahlak yasasını ve ahlakın içeriğini "bireyin kendini koruma hakkı" üzerinden geliştirmesinin de uzun vadede çok önemli ve radikal bir değişime işaret etmekte olduğu da su götürmeyecek bir gerçektir⁵⁹.

Özellikle de Hobbes'un insanın doğasına ve özgürlük kavramlarına ilişkin yaklaşımlarını geleneksel siyaset felsefesine karşı yöneltilmiş bir başkaldırı olarak addetmek çok da hatalı bir yorum olmayacaktır. Zira şurası kesindir ki kendi düşüncelerinin önceliklerden ve geleneksel tüm düşüncelerden radikal bir kopuş anlamına geldiğinin Hobbes da

⁵³ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 17.

⁵⁴ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 17.

⁵⁵ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 18.

⁵⁶ Emile Durkheim, **Hobbes Üzerine** (Marcel Mauss'un Ders Notlarından Düzenlenmiştir), Çeviri: Melike Odabaş, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, Kasım-2012, s. 28.

⁵⁷ Gülgeç, "Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi", (s. 687-738), s. 687.

⁵⁸ Adnan Güriz, **Hukuk Felsefesi**, 13.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018, s. 184.

⁵⁹ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 45-46.

bilincindedir⁶⁰. Hobbes, siyaset kuramına kazandırdıklarıyla adeta ezber bozmuş, önceden kabul gören kabullerin çoğunu tepeden tırnağa yeniden şekillendirmiştir.

Nitekim Hobbes da siyaset felsefesine kazandırdıkları konusunda ne kadar iddialı olduğunu “*politika felsefesi benim De Cive adlı kitabımdan daha eski değildir*”⁶¹ diyerek açıkça belli etmektedir. Hobbes, politika felsefesinin kendi kitabından daha eski olmadığı şeklindeki cümlesinin gerekçesini ise kendisinden önceki filozofların bilimsel yöntemle sahip olmadığı, fakat kendisinin sahip olduğu savına dayandıracaktır⁶².

Hobbes, siyaset felsefe sahnesi alanına getirmiş olduğu bu yeni rüzgarla birlikte, kendi döneminden öncesinde hüküm süren iktidarın Tanrı’dan geldiği inancını toplum sözleşmesiyle tamamen yıkmak suretiyle birey kavramını ön plana alarak, insanların oluşturduğu bu yapay kurumu insana dayandıran günümüz devlet anlayışının temellerini atmıştır⁶³. Her ne kadar Hobbes için insan yapımı devlet düşüncesi fikrini ilk ortaya atan düşünür olarak bahsedilmese de bu onun “kutsal devlet” inancını kırma konusunda etkili düşünür olduğu gerçeğini değiştirmeyecektir⁶⁴. Bu şekilde monarşiyi bir sözleşmeyle halktan kaynaklandırıp, “Kralların Tanrısız Hakkı” kuramını yok eden Hobbes’un, mutlak monarşinin değil egemenliğin kuramcısı olduğunu söylemek yerinde bir tespit olacaktır⁶⁵.

Her ne kadar Hobbes’un çoğu yaklaşımlarını siyaset felsefesinde kabul gören genel düşüncelere karşı yöneltilmiş bir başkaldırı olarak kabul etmemiz gerekmekte ise de; işin aslında Thomas Hobbes ile başkaldırı terimlerini bir arada anılmasının dahi tezatlık teşkil edeceği su götürmeyecek bir gerçektir. Nitekim onun idealindeki devlet anlayışında başkaldırıya bireyin hayatı tehlikede olmadığı müddetçe asla yer yoktur. Birtakım istisnaları olmakla birlikte, bireyler egemeni yetkilendirdikten sonra artık ona sürekli biçimde itaat borcu altındadırlar.

⁶⁰ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 43.

⁶¹ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 29.

⁶² Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 29.

⁶³ Zeliha Hodaloğulları Vatansever, “Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 52, 2017, (s. 405-412), s. 405.

⁶⁴ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan’dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan’a”, (s. 93-129), s. 99.

⁶⁵ Ağaoğulları/Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 230.

Zira Hobbes da, uyrukların erdemini sadece yasalara itaat edilip edilmediğine göre değerlendirmekle yetinerek⁶⁶ uyrukların itaat yükümlülüğüne ne denli önem atfettiğini açıkça belli etmektedir. Bu bakımdan Hobbes, hiçbir uyruğun egemen güce itiraz etme hakkına sahip olamayacağını ifade ederken, bu hakkı kendisinde görenleri yanlış fikirlerin etkisiyle devleti sürekli taciz edecek şekilde yasalara karışmakla suçlamakta, hatta bu kişileri doktorların askarid olarak adlandırdığı bağırsak solucanlarına benzeterek⁶⁷ aşağılamaya yeltenecek kadar da ileri gitmektedir. Bu noktada Hobbes'un perspektifinden bakıldığı zaman varılacak en nihai çıkarım ise, bireylerin kendi aralarında imzaladıkları sözleşme neticesine egemen gücü meydana getirdikleri anda ona boyun eğmiş sayılacak olmalarıdır. Thomas Hobbes'un başkaldırısı, bireyin özgürlüğünü egemenin denetiminden varestede olmasında arayan anlayışa karşıdır.

Bu parametreler ışığında, hayalindeki devlet modelini yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek bir egemenin tekelinde toplandığı bir devlet şekli üzerine inşa eden Hobbes'un⁶⁸, kuvvetler ayrılığı teorisinin karşısında bir çizgide durduğunu da belirtmemiz gerekir. Zira Hobbes'un, egemenliğin bölünmesinin anlamının onu yok etmekten, yani doğa durumuna geri dönülmesinden başka bir şey ifade etmeyeceğini şeklindeki tespitlerine bağlı olarak, onun güçler ayrılığı doktrinini kesin bir dille yadsımda olduğunu Ağaogulları da ifade etmiştir⁶⁹.

Konuyu Hobbes'un idealindeki devlet modelinde bireyler ile egemen iktidar arasındaki ilişki bakımından değerlendirdiğimiz zaman ise Hobbes'un özellikle egemene itaat yükümlülüğünü ön plana çıkartmış olmakla beraber, egemenin korumasının ortadan kalkması halinde bireylerin egemene itaat yükümlülüklerinin doğal olarak son bulacağını sıklıkla tekrar etmekten de geri durmadığına tanıklık etmekteyiz. Çünkü onun düşüncesine göre koruma olmadığı müddetçe itaatın de bir anlamı yoktur. Görüldüğü gibi, Hobbes'un devlet anlayışında korunma ve itaat yükümlülükleri karşılıklı olup, Hobbes idealindeki devlet anlayışını bu yönüyle tamamen pragmatik bir temele dayandırmıştır⁷⁰. Taraflar arasındaki bu karşılıklı ilişki neticesinde sözleşmeye taraf olan bireyler korunmayı itaatle

⁶⁶ Thomas Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü**, Çeviri: Abdullah Yılmaz, İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, Ekim-2020, s. 110.

⁶⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 248.

⁶⁸ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 299.

⁶⁹ Ağaogulları/Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 233.

⁷⁰ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 184.

mübadele etmektedirler⁷¹. Egemenin itaat karşılığında üstlendiği uyruklarını koruma yükümlülüğünün en önemli unsurunu ise egemenin uyruklarının yaşam haklarını koruyup gözetme yükümlülüğü oluşturmaktadır. Fakat savaş zamanlarında egemen güç, insanların iyiliği için bu hakkı ilga edebilecektir⁷².

Yine bu pragmatik ilişkinin doğal sonucu olarak, eski çağlarda devletin meşruiyetini Tanrı'ya dayandıran inancın aksine, Hobbes'un kuramında egemenin gücünün halkın verdiği yetkiye dayandırılmış olduğunu görmekteyiz⁷³. Aslına bakıldığında Hobbes'un koruma ile itaat arasındaki ilişkiden hareketle oluşturduğu devlet tasarımının, Leviathan'ı yazdığı sıralarda devleti yalnızca ortak yaşamımızı zorla şekillendirecek bir araç olarak ele almanın yetersiz bir yaklaşım olacağını kanaatini edinmeye başlaması üzerine geliştiğini belirtmemiz gerekir⁷⁴. Nitekim Hobbes bu doğrultuda Leviathan'ın 30.bölümünde, halkın itaatsizliğin sonuçlarından korkacağı için değil, aksine devletin kurallarını kabul etmek için iyi nedenler bulunduğunu fark ettiği zaman egemene itaat zorunluluğunun doğacağını çekinmeden dile getirmiştir⁷⁵.

Egemenin uyruklarını koruyabilme vazifesini hiç veya gereği gibi icra edememesi Hobbes'un kuramında egemene koşulsuz itaat yükümlülüğünü en baştan itibaren hükümsüz kılar. Güriz burada Hobbes'un bireylere güvenliği sağlayamayan devlete itaat etmeme özgürlüğü tanınması nedeniyle açık bir çelişkiye düştüğünü ifade ederek, bireylere bu şekilde bir hak tanınmasının her bir ferdin devletin uyrukları koruma ödevini gereği gibi yerine getirip getirmediğine kendi subjektif takdirine göre kanaat getirerek devlete isyan etme hakkını kendinde bulması sonucunu doğuracağı gerekçesiyle onun bu görüşünü eleştirmiştir⁷⁶.

Hobbes'un bu yaklaşımları, onun pragmatist bir filozof olmasının doğal yansımasından ibaret olduğu gibi ayrıca onu diğer mutlak monarşi yanlısı filozoflardan ayıran kesin bir çizgidir. Çünkü Hobbes'un egemene itaat anlayışı, mutlak monarşi yanlıların savunduğu koşulsuz itaat şekline farklıdır. Aslında Hobbes da yeri geldiği zaman uyrukların

⁷¹ Ahmet Cevizci, **Felsefe Tarihi**, 6.Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2015, s. 477.

⁷² Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 40.

⁷³ Selim Çapar / Şükrü Yıldırım, "Hobbes ve Locke'un Devlet Düşüncesine Katkıları", **Türk İdare Dergisi**, Cilt: 84, Sayı: 474, 2012, (s. 77-102), s. 80.

⁷⁴ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 164.

⁷⁵ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 165.

⁷⁶ Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 184-185.

egemene koşulsuz şartsız itaat borcu altında olduğunu dile getirir. Ama bu koşulsuz şartsız itaat borcunun Hobbes'un kuramında bir ön koşulu vardır. Bu ön koşul egemenin uyruklarını koruyabilmesidir.

Hobbes'un monarşi tercihi, monarşinin herhangi bir kutsallık taşımasında değil, maddi gerekçeler ışığında belirlemektedir⁷⁷. Mutlak monarşiyi savunan düşünceye göre ise egemene bağlılık Hobbes'un düşüncesindeki gibi maddi gerekçelere ve karşılıklı çıkar ilişkisine değil, manevi sebeplere bağlıdır. Mutlak monarşi anlayışında egemene koşulsuz itaat için egemenden herhangi bir edim beklenmez. Çünkü bu anlayış uyarınca egemenin gücünü Tanrı'dan almış olduğu kabul edilir. Bu bağlamda uyruklar egemene itaat etmedikleri takdirde hem suç hem de günah işlemiş kabul edilirler. Hobbes klasik monarşi yanlılarından farklı olarak egemen gücün yetkisini Tanrı'dan almış olduğu düşüncesine itibar etmemesine karşın, egemen gücün yalnızca Tanrı'ya hesap verme yükümlülüğünün olduğunu kabul etmiştir⁷⁸.

Görüldüğü gibi Hobbes diğer monarşi taraftarlarının aksine bu rejim türünü kutsal değerler üzerine değil, bütünüyle kendince haklı sebeplere dayandırdığı pragmatik maddi gerçekler üzerine temellendirmiştir. Bununla bağlantılı olarak Hobbes'un devleti bireysel çıkarın haklarını kamusal meseleler açısından tayin eden kurucu bir yasaya değil, bizzat bireysel çıkarlara dayanmaktadır⁷⁹. Bu yüzdendir ki Hobbes'a göre kutsal olmayan, aksine insan yapımı olan ve insanların kendi çıkarları uğruna oluşturmuş oldukları devleti hiç kimse sevmek veya devlete tapmak zorunda değildir⁸⁰. Hobbes'un bireylere yükletmiş olduğu vazife “tapınma” iradesinden ziyade “yasalar doğrultusunda itaat etme” edimiyle doğrudan bağlantılıdır. Hobbes'un mutlakiyete dayalı egemenlik anlayışını savunması, devleti yüceltmesi veya bireyleri devlete devlet olduğu için alt güdümlü kılması gibi bir nedenden ziyade, onun bireylerin çıkarlarını ön plana çıkarmasıyla ve öncelikli olarak örgütlü

⁷⁷ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 280.

⁷⁸ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 477-478.

⁷⁹ Hüseyin Günal, **Hannah Arendt ve İnsanlığa Karşı Suçlar**, 2.Baskı, Ankara: Dost Kitabevi, Ekim-2017, s. 33, 58. dipnot.

⁸⁰ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a”, (s. 93-129), s. 99.

toplumun amacı olarak insanların barış ve güvenliklerinin geliştirilerek korunmasının sağlanmasını istemesiyle doğrudan ilintilidir⁸¹.

Hobbes'un siyasi yönelimleri irdelediğimiz zaman ise bu yönelimler üzerinde özellikle 1642-1651 yılları arasında gerçekleşen İngiliz İç Savaşı'nın ve bu savaş öncesi İngiltere'de hüküm süren belirsizlik ve kaos ortamının tesirleri hemen fark edilebilir. Modern devlet düşüncesinin fikir babası olarak sayılan Hobbes'un yaşadığı dönemin ortaçağ gibi merkezi iktidarın bulunmadığı ve bu bakımdan korkunun hüküm sürdüğü bir dönem olması nedeniyle, onun devletin varlık nedenini güvenlikte bulmasını anlaşılabilir karşılamak gerekir⁸². Yine bu dönem Hobbes'un hayata ve insanın karakteristik yapısına karşı bakışında da aynı şekilde derin izler bırakmıştır. Zira Hobbes da İngiliz siyaset sahnesine yönelik görüşlerinin, anavatanının yöneticilerin hakları ve tebaalarının ödevleriyle ilintili ve yaklaşan savaşın habercisi olan tartışmalarla kaynadığı 1630'ların sonlarında ortaya çıktığını bizzat kendisi ifade etmiştir⁸³. Yaşadığı dönemde İngiltere'de yaşanan iç istikrarsızlıklar ve kısmen bunu neticesi olarak dışarıdan gelen tehlikelere karşı emniyetsizlik, Hobbes'un bütün fert hürriyetlerini tereddütsüz biçimde inkar etmesine neden olmuştur⁸⁴.

2.3 İNSANIN KARAKTERİSTİK YAPISINA YAKLAŞIMI

Hobbes'un, insanın doğal benlik yapısının nasıl olacağına yönelik görüşleri sıra dışı olduğu kadar fazlasıyla kötümser hatta acımasızdır. Öyle ki Hobbes'un geleneksel siyaset felsefesine karşı yöneltmiş olduğu başkaldırısının diğer hedefinde, insanı iyi olmaya yönelten kudretin insanın doğası gereği doğduğu andan itibaren genlerinde olacağı şeklindeki anlayış yer almaktadır. Bu konuda özellikle Aristoteles'in çıkarımları sıklıkla Hobbes'un hışmına uğrayacaktır.

Hobbes'un Aristoteles'e bu denli yüksek perdeden itiraz etmesinin asıl nedeni Hobbes'un Aristoteles'in aksine insanı sosyal ve politik bir varlık olarak kabul etmemesi ve bu dolayla da devlet olmadan insanların barış içinde yaşayamayacaklarını düşünmesinden ileri

⁸¹ Frederick Copleston, **Felsefe Tarihi Cilt: 5, Bölüm: a, Çağdaş Felsefe, Hobbes-Locke**, Çeviri: Aziz Yardımlı, 2.Baskı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1998, s. 55.

⁸² Bayra, "Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a", (s. 93-129), s. 125.

⁸³ Tuck, **Hobbes**, s. 50.

⁸⁴ Güriz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", (s. 298-315), s. 314.

gelmektedir⁸⁵. Zira Hobbes'a göre insanın, özünde arkadaşlıktan zevk almayan, kendisini korkutmaya yeter bir güç bulunmadığında diğerlerine saldırmaya eğilimli olan, daima başkalarına zarar ya da korku vererek onlardan büyük değerler koparmaya çalışan, bencil ve daima kendi çıkarlarına hizmet etmek suretiyle sürekli hazzının peşinden koşan bir varlık olarak kabul edilmesi gerekmektedir⁸⁶. Hobbes'a göre, insanın bu bencil yönünün kontrol altına alınabilmesi ise iyi insanlar vasıtasıyla değil, ancak iyi düzenlenmiş kurumlar vasıtasıyla mümkün olabilecektir⁸⁷.

Hobbes, bireylerin doğal olarak toplumsal ve politik varlıklar olduğu ve onların topluluklarını ve toplumsal etkileşimlerini gözlemlemeden yararlı sonuçlara ulaşmanın mümkün olmadığı şeklindeki bir kabulü kesin bir dille yadsımaktadır⁸⁸. Özetle Hobbes insan doğasını özü itibarıyla bireyci, asosyal, saldırgan ve yarışmacı olarak nitelendirmektedir⁸⁹. Hobbes'un bu düşünceler üzerine temellendirdiği antropolojik ve siyaset felsefesinin referans kaynağındaki kefeye koyacağımız düşünür ise antik dönemlerde yaşamış olan Thucydides'den başkası değildir⁹⁰.

Bu bakımdan Hobbes'u insanı doğuştan kötücül içgüdülerden ibaret bir varlık olarak ele almasıyla birçok siyaset felsefecisinden ayrı bir yerde tutmamız gerektiğini kabul etmeliyiz. Zira Hobbes'un De Cive isimli eserinde egemenlik tartışmalarına ilişkin kısmında yer verdiği *„insanlardan ortak bir korku tarafından zorlanmadıkları sürece ne birbirlerine yardım etmelerinin ne de kendi aralarında barış yapmayı arzulamalarının asla beklenemeyeceği“*⁹¹ şeklindeki saptaması görüşünde ne kadar kararlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Hobbes bu doğrultuda insanların gerçekleştirdiği erdemli davranışların dahi belli başlı maddi olgulara bağlı olarak gün yüzünde çıktığını savunmaktadır. Öyle ki Hobbes'a göre merhamet kendimizin de aynı duruma düşme ihtimalimizi göz önüne aldığımızda, hürmet din korkusunun sonucu olarak, hayırseverlik ise karşdakini daha

⁸⁵ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 228.

⁸⁶ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a”, (s. 93-129), s. 99.

⁸⁷ Muhammed Ahmet Tüzen, “Leo Strauss Perspektifinden Hobbes ve Modern Siyasetin İnşası”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2019, (s. 465-492), s. 485.

⁸⁸ Costas Douzinas, **İnsan Haklarının Sonu**, Çeviri: Kasım Akbaş / Umre Deniz Tuna, Ankara: Dipnot Yayınları, 2018, s. 87.

⁸⁹ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 471.

⁹⁰ J.Frederik M. Arends, “Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Güvenlik Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 22, 2009, (s. 3-33), s. 21.

⁹¹ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 164.

aşağıda görmenin sonucu olarak meydana gelecektir⁹². Sonuç olarak ortak bir gücün korkusunun olmadığı doğa durumunda insanların birbirlerine güvenmeleri mümkün değildir⁹³.

Hobbes'un, insan doğasına dair görüşlerini nihilist bir edayla harmanlayarak gün yüzüne çıkarması hakkında bazı olumsuz görüş ve eleştirilerin de dillendirilmesine zemin hazırlamıştır. Çünkü Hobbes, insan doğasına alışılmışın dışında radikal bir biçimde kötücül ve karamsar yaklaşmaktadır. Güriz'in de ifade ettiği gibi, Hobbes'un sert ve kırıcı felsefesinin aynı şekilde sıkı ve despot karakteri, onun pek çok hücumu maruz kalmasına neden olmuştur⁹⁴. Tuck ise Hobbes'un insan doğasına bu denli kötümser baktığı iddiasına katılmadığını belirtilerek⁹⁵ bu konuya yönelik genel görüşün karşısında bir çizgide durmuştur. Nitekim Hobbes'un Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri (De Cive) isimli eserinin giriş kısmında, insanın bencil ve salt kendini düşünen doğası nedeniyle kötü olarak nitelendirilmemesi gerektiği şeklindeki tespitleri⁹⁶ bir anlamda Tuck'un da bu yöndeki düşüncesini doğrular niteliktedir.

Özetle ifade edecek olursak; Hobbes'un tahayyülündeki şekliyle insanın doğuştan gelen yapısı irdelendiği zaman, insanın herhangi bir yaptırım mekanizmasına tabi tutulmadığı müddetçe daima kendi çıkarları uğruna başkasına zarar verme eğiliminde ve bütün ahlaki değerlerden yoksun olan, oldukça tehlikeli bir varlık olduğu sonucunun çıkarılması gerekecektir. Zira Hobbes'a göre insanlar istekler ve nefretlerden harekete geçen makineler gibidir⁹⁷. Onun için insanın dili dahi bir savaş trampetinden farksızdır⁹⁸. İnsanın dili

⁹² Güriz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", (s. 298-315), s. 303-304.

⁹³ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 11.

⁹⁴ Güriz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", (s. 298-315), s. 314.

⁹⁵ Richard Tuck, Hobbes'un insan doğası konusunda bir ölçüde "kötümser" olduğu şeklinde süregelen ortak düşüncenin hatalı olduğunu, esasında Hobbes'un düşüncesinde doğal insanın asıl amacının insanlara zarar vermek değil, gerekirse diğer insanlar üzerinde egemenlik kurmak suretiyle kendisini diğerlerine karşı güvence altına almak olduğunu kabul etmektedir. Bu hususta bkz. Tuck, **Hobbes**, s. 98.

⁹⁶ Hobbes, bu husustaki düşüncesini şöyle izah etmiştir: "*İyi ile kötüyü birbirinden ayıramayacağımızdan, iyilerden daha az sayıda kötü insan olsa bile, dürüst, iyi insanlar mümkün olan her yolla kendilerini korumak için diğerlerini izleme, onlara güvenmeme, tedbirli olma ve diğerlerinden daha güçlü olma ihtiyacı içindedirler. Yine de, kötü olanların doğaları gereği böyle olduğu sonucuna varamayız. Zira hoşlarına giden her şeyi isteme ve korku ve kızgınlıkla kendilerini tehdit eden kötülüklerden kaçmak veya onları bertaraf etmek için ellerinden gelen her şeyi yapma şeklindeki bu karakter, bir hayvan olarak doğdukları için doğaları gereği, eş deyişle doğuşla gelen bir şey olsa da, bu durumda genellikle bunların kötü bir şey oldukları düşünülemez. Zira hayvansal bir doğadan kaynaklanan duygular, her ne kadar bunlardan kaynaklanan edimler, bazen eş deyişle göreve zararlı veya akla aykırı olduklarında, kötü olsalar da kendi başlarına kötü değildir.*" Bu hususta bkz. Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 12.

⁹⁷ Çapar / Yıldırım, "Hobbes ve Locke'un Devlet Düşüncesine Katkıları", (s. 77-102), s. 85.

⁹⁸ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 229.

Hobbes'a göre bir savaş trampetinden farksız olduğu için, insanlar eğlenmek için bir araya geldikleri zamanlarda bile kendileri hakkındaki iyi fikirleri başkalarının küçük düşmesi veya zayıflığı ile karşılaştırmaktan zevk alacaktır ki bu, insanlara burada asıl haz veren olgunun sosyalleşme değil şan elde etme duygusu olduğunun açık bir ispatıdır⁹⁹. Bu yüzden bir insanın öteki insanlarla ilgilenmesinin nedenini bireysel güvenlik ile ilgili tasalar dışında başka bir neden içerisinde aramamak gerekecektir¹⁰⁰. Öte yandan bir insanın başka insanlarla ilgilenmesinin bir başka temel sebebi de hiç şüphesiz kişisel arzuları tatmin etme gayesinde belirlemektedir. İnsanın sahip olduğu bu eğilimlerin doğal neticesi olarak ise toplumsal bir araya gelmelerde, burada bulunmayan insanlara saldırılması, sözleri, edimleri ve tüm yaptıklarıyla dalga geçilmesi ve onların kınanması kaçınılmaz son olacağı gibi bu ortamda bulunan bireyler de orayı terk ettikten sonra aynı davranışlara maruz kalmaktan kurtulamayacaklardır¹⁰¹. Fakat Hobbes bu davranışlara doğa gereği, eş deyişle her hayvanda bulunan duygular yoluyla itildiğimiz¹⁰² şeklindeki düşüncesini de paylaşarak, insan doğasına karşı yüksek tondan yöneltmekte olduğu eleştirel üslubunu yumuşatmaya çalıştığını da belli eder gibidir.

Hobbes'a göre yasalar bile insanların kötücül benliklerini ruhlarından ayırmaya yetmeyecek, sadece sahip olduğu yaptırım gücü sayesinde insanların zararlı eylemlerinin önüne set çekecektir. Nitekim Hobbes için insan, kendi varlığını sürdürebilmek için elemenden, kendine zararlı olan şeylerden uzaklaşan, yaşamını sürdürmeye yararlı olan şeylere, hazzı ulaşmaya çalışan bencil bir varlıktır¹⁰³. Bu faktör doğa durumundaki bütün insanları birbirleri için tehlikeli bir rakip, aşılması gereken bir engel haline dönüştürerek onları bir savaş pozisyonu içerisine sokar¹⁰⁴ veya Hobbes'un tabiriyle bütün insanları birbirlerinin kurdu yapar. Hobbes için, insanın haz peşinde koşan ve acıdan kaçan yapısının temelinde ise kendini koruma ya da bir başka ifadeyle yaşamını sürdürme

⁹⁹ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 23.

¹⁰⁰ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 351.

¹⁰¹ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 23.

¹⁰² Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 23.

¹⁰³ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 30; bu hususta ayrıca bkz. Ertan Aslan, **Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau'da Din-İktidar İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anabilim Dalı: Felsefe, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2015, s. 52.

¹⁰⁴ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 31.

içgüdüğü yatmaktadır¹⁰⁵. Zelyüt, Hobbes'un şu tespitlerinden hareket ederek onun böylesi bir çıkarıma vardığına işaret etmektedir:

“İnsan sürekli isteyen ve arzulayan bir varlıktır. Ancak bu arzu veya isteğin hüsrana uğramama koşulu, yani bir insanın arzu nesnesine ulaşma koşulu güç sahibi olmasıdır. En fazla fikir farklılığı yaratan tutkular; güç, zenginlik, bilgi ve onur arzudur; ancak hepsi birinciye yani güç isteğine indirgenebilir. Çünkü zenginlik, bilgi ve onur, gücün çeşitli biçimlerinden başka bir şey değildir. O halde bir tutkular yumağı olan insan, aslında yaşamını sürdürme, kendini koruma içgüdüğü veya güvenlik içinde olma arzusu temelinde yatan ölüm korkusu nedeniyle geleceğini düşünür. İşte bu geleceğini düşünmedir ki insanı hayvandan ayırır”¹⁰⁶.

Hobbes'a göre insanın devamlı haz peşinde koşan bu doğasının değiştirilmesi mümkün olmayıp, meydana getirilen devlet insanların birbirlerine karşı yürüttüğü ekonomik güç mücadelesinin barışçıl yollardan sürdürülmesini sağlayacaktır¹⁰⁷. Yoksa Ağaoğulları'nın da ifade ettiği gibi insan insanın kurdu olmaya devam edecek, devlet de burada kurtların birbirlerini yemesini engelleyen “Ölümlü Tanrı” olarak belirecektir¹⁰⁸. Hobbes bu düşüncesini şu dizeler eşliğinde dile getirmiştir:

“Zenginlik, iktidar ve tensel hazlara dönük kontrolsüz bir iştahın, en güçlü mantığa bile nasıl hükmettiği ve itaatsizliğin, katliamın, sahtekarlığın, ikiyüzlülüğün kaynağı olduğu konusunda bilgisiz değilsinizdir ve bundan dolayı, insanların yaptığı kanunlar bunların meyvelerini cezalandırır da, bunların kalpte bulunan köklerini söküp atamazlar”¹⁰⁹.

Hobbes'un nihilist bakış açısını insan doğası dışında başkaca bir fenomene uyarlamak mümkün gözükmemektedir. Öyle ki Hobbes bireylerce oluşturulan devlete yüceltici betimlemelerle yaklaşırken, nihilist teorinin sembollerinden kabul edilen Friedrich Nietzsche ise devleti Hobbes'dan bambaşka bir kefeye koyarak, kampça kurulmuş gücün ifadesinden başka bir anlam ifade etmeyen doğruları oluşturan ve her türlü ahlakilikten

¹⁰⁵ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 30.

¹⁰⁶ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 30-31.

¹⁰⁷ Ağaoğulları/Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 279.

¹⁰⁸ Ağaoğulları/Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 279.

¹⁰⁹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 192, 65. dipnot.

arınmış, hatta ahlaksızlığı sistematik haline getirmiş bir yapı şeklinde tanımlamıştır¹¹⁰. Yine de, Hobbes'un korkuya dayanarak oluşturduğu devlet modelinin bir bakıma Nietzsche'ye devletin ilk oluşum şeklini açıkladığı sırada esin kaynağı oluşturduğunu da belirtmemiz gerekir. Nitekim Nietzsche en eski devletin oluşum şeklini, “*insan hammaddesi ve yarı hayvanların sonunda yalnızca tümüyle yoğrulup uysallaştırmayıp ayrıca onları biçimlendirmeye dek işleyişini sürdürdüğü korku verici bir tiranlık, ezici, acımasız bir makinenin ortaya çıkışı*” şeklinde açıklamıştır¹¹¹.

Hobbes, insan doğasına yönelik yaklaşımları nedeniyle kendisini eleştirenlere ise görüşünden kendisini hiçbir gücün döndüremeyeceğini adeta haykırırcasına en acımasız ve karamsar üslubunu takınarak şöyle cevap vermektedir:

*“Doğanın, insanları bu şekilde ayırması ve bir diğerini yağmalamaya ve yok etmeye eğilimli kılması, bu konuları iyice düşünmemiş birine garip gelebilir ve böyle bir insan, duygulardan hareketle varılan bu sonuca inanmayarak, bunun deneyimle doğrulanmasını isteyebilir. O halde kendisini düşünsün; yolculuğa çıkarken silah kuşanır ve yanında insanlar olsun ister; yatmaya giderken kapılarını kilitler; evde olduğu zaman bile çekmecelerini kilitler ve bütün bunları, ona verilecek zararların öcünü alacak yasaların ve silahlı kamu görevlilerinin var olduğunu bildiği halde yapar; silah kuşanıp yolculuk ederken vatandaşları hakkında, kapılarını kilitlerken hemşerileri hakkında, çekmecelerini kilitlerken çocukları ve hizmetçileri hakkında ne düşünmektedir? Bu kişi hareketleriyle, insanlığı benim sözlerle suçladığım kadar suçluyor değil midir”*¹¹² ? Hobbes, bunun insanların ve devletlerin birbirlerine karşı beslemekte olduğu evrensel korku ve güvensizliğin açık bir dışı vurumu olduğunu kabul etmektedir¹¹³.

Fakat Hobbes burada asıl suçlunun insanın doğası olmadığına da işaret etmektedir. İnsanı doğası gereği tutku ve isteklerinin esiri bir varlık olarak tanımlayan Hobbes, yasalar var olmadığı müddetçe insanların hangi davranışından kaynaklanırsa kaynaklansın doğuştan gelen bu kötülüğü nedeniyle suçlanmaması gerektiği konusunda gayet açıktır. Zira insanın doğuştan kötüye dönük eğilimlerle dünyaya gelmiş olması, meşru yasalar vasıtasıyla bu

¹¹⁰ Gülgeç, “Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche’nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, (s. 687-738), s. 703.

¹¹¹ Gülgeç, “Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche’nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, (s. 687-738), s. 703-704.

¹¹² Hobbes, **Leviathan**, s. 100.

¹¹³ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 12.

eğilimlere gem vurulamayacağı anlamına gelmeyecektir. Çünkü Hobbes'a göre her ne kadar insanların doğal eğilimlerinin değiştirilmesi mümkün olmasa da bunların meşru yasalar vasıtasıyla belirli bir hizaya sokulması pekâlâ mümkündür ki zaten yasaların varoluş amacı da bundan ibarettir. Öyle ki devlet meydana getirildikten sonra meşru yasalar vasıtasıyla bireylere konulan yaptırımlar insanı tahrik eden ihtiraslardan daha şiddetli olduğu takdirde insanlar kendilerini tahrik eden arzuların etkisinden kurtulabileceklerdir¹¹⁴. Sonuç olarak burada Hobbes, insanların karşılıklı rızaya dayalı olarak siyasi ve toplumsal sınırlamalar meydana getirip, tutkularına bu sayede gem vurarak, nasıl en iyi şekilde arzularını tatmin edip uzun ve mutlu bir yaşam sürebileceklerini bizlere göstermeye çalışmıştır¹¹⁵. Çünkü Hobbes'a göre insan diğerlerine tanıdığı hürriyetten daha fazlasına sahip olmaktan zevk alan bencil bir varlık olduğu için, herkesin sözleşmeye uymasını sağlayacak ortak bir yetkenin varlığı zorunluluk arz etmektedir¹¹⁶.

Hobbes'un asıl kötücül olarak tanımladığı, yasaların varlığına rağmen insanların tutku ve istekleri uğruna daima birbirlerine zarar verme eğilimlerini sürdürmeleridir. Hobbes, yasaların varlığına rağmen karşısındakine zarar vermek yönündeki istencini sürdüren insanı çocukça bir akla sahip olan gürbüz bir oğlan çocuğuna benzeterek, onların yaptığı kötülüklerin zarar hakkında terbiye edilmiş ve eğitilmiş bir doğa tarafından yönetilmenin gerektiği bir yaşta baş gösteren akıl eksikliğinin bir yansımasından ibaret olduğunu kabul etmiştir¹¹⁷. Hobbes, insanın doğuştan gelen benliği ortak bir uzlaşma ortamı yaratılmasını ne kadar zorlaştırırsa zorlaştırsın, bu zorluğun aşılabilecek bir zorluk olduğunu Leviathan isimli eserinin değerlendirme ve sonuç kısmında şu cümleler eşliğinde ifade etmiştir:

“Genel olarak insanların görüşleri ve davranışlarının karşıtlığı düşünülecek olursa diyorlar, dünya işlerinin bizi birlikte olmaya zorladığı kişilerle sürekli bir toplumsal barış içinde olmak imkansızdır; o dünya işleri ki, hemen hemen sadece, şeref, servet ve otorite

¹¹⁴ Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, (s. 298-315), s. 310.

¹¹⁵ Hüseyin Günal, **Özgürlük Sorunu Açısından Spinoza ve Kant'ın Karşılaştırılması**, T.C. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 11.

¹¹⁶ Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 181.

¹¹⁷ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 13.

için bitmeyen bir mücadeleden oluşur. Buna şu cevabı veririm ki, bunlar gerçekten de büyük güçlüklerdir, fakat imkansızlıklar değil”¹¹⁸.

Hobbes, insan doğasını materyalist ve determinist bir tutumla irdelediği için dine ve dünya dışı değerlere hiçbir şekilde başvurmayan kendi içine kapalı mekanik materyalist bir sistemden hareketle idealindeki devlet modelini oluşturmuştur¹¹⁹. İnsanın doğasına tıpkı bir madde gibi yaklaşarak kendine özgü tespitleriyle açıklamaya çalışan Hobbes, insanın kötücül içgüdülerini dizginlemenin tek çözümünü herkes için geçerli yaptırımları olacak yasalarda aramıştır. Çünkü onun gözünde insanın doğal karakteri insandan insana farklılık arz eden bir nitelikte değildir. Bu görüş doğrultusunda insan tıpkı bir madde gibi benzer eylemleri gerçekleştirme eğiliminde olup, insanın hangi davranışı gerçekleştireceği bütün insanların benliğine aynı formüller dahilinde kodlanmıştır. Hobbes’un devlet kuramında, doğa bu şekilde bilimsel bir hipotez haline geldiği gibi, yasalar da gözlemlenebilir düzenlilikler veya bütün insanlarda mevcut olan ortak örüntüler biçimini almaktadır¹²⁰. Bu sebepten ötürü de Hobbes, maddenin yasalarından hareket ederek insan doğasını tanımlamış, siyaset felsefesini ise bu şekilde tanımladığı insan doğası üzerine inşa etmiştir¹²¹.

Cevizci burada Hobbes’un izlemiş olduğu mekanik materyalist yöntem neticesinde dünyayı sadece değere ve amaca değil aynı zamanda ahlaki olana da yabancı hale getirdiğini ifade etmiştir¹²². Nitekim Hobbes bu şekilde bir yöntem izlerken, insan aklını değer taşıyacak, tanıyacak veya yaratacak dürtülerden ziyade, iştahının veya arzularının muhtemel sonuçlarını hesaplama yetisine indirgemektedir¹²³. Bu denli katı bir maddeci yorumlamayla hareket eden Hobbes’u, karışık nitelik arz eden sosyal meseleleri dahi aşırı derecede basitleştirerek açıklamaya çalışması nedeniyle eleştiren Güriz, Hobbes’un batıl inançlardan tamamen uzak bir biçimde tamamen akılla anlaşılabilir bir ahlak anlayışı geliştirmesinin ise takdire şayan olduğuna işaret etmektedir¹²⁴.

¹¹⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 515.

¹¹⁹ Ağaoğulları/Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 176.

¹²⁰ Douzinas, **İnsan Haklarının Sonu**, s. 87.

¹²¹ Hümevra Karagözoğlu, “Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes’un Ahlâk Felsefesi Üzerine”, **M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 31, 2006, (s. 215-242) , s. 217.

¹²² Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 470.

¹²³ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 470.

¹²⁴ Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, (s. 298-315), s. 314.

Hobbes, insanların davranışları yargılayabilmemiz için yasaların varlığını en temel koşul olarak kabul etmiştir. Ne var ki ona göre bu yasalar ancak genel bir gücün kudretine dayanması halinde varlığını devam ettirebilecektir. Genel güç olmadığı takdirde ise yasa, yasanın olmadığı yerde ise adaletsizlik diye bir kavram olmayacaktır¹²⁵ ve bu durum Hobbes'un tanımladığı doğa durumundan başka bir şey değildir. Hobbes yasa olmayan durumlarda aynı zamanda insanların ahlaki davranma yükümlülüklerinin de olmadığı düşüncesindedir¹²⁶.

Doğa durumunda adaletin ne olduğunu gösterir bir ölçütün var olduğu düşünülseydi dahi, bu kavram herkes için bağlayıcı olan ortak bir güç tarafından henüz teminat altına alınmamış olduğu için Hobbes'a göre bunun da bir anlamı olmayacaktır¹²⁷. Hobbes, adil-adil olmayan kavramlarından söz edilebilmesinin neden ancak meşru bir devlet kurulduktan sonra mümkün olabileceğini ise şöyle açıklamıştır:

*"Adil ve adil-olmayan kavramlarından söz edilebilmesi için, ahit sahiplerinin uymamakla elde etmeyi beklediklerinden daha büyük bir cezanın korkusuyla, insanları ahitlerini ifa etmeye eşit olarak zorlayacak ve terk ettikleri evrensel hakkı telafi etmek üzere karşılıklı sözleşmeyle edindikleri mülkiyeti koruyacak bir zorlayıcı güç gereklidir ve devletin kurulmasından önce böyle bir güç yoktur. Bu nedenle kendisinin olanın, yani mülkiyetin, olmadığı yerde, adaletsizlik de yoktur ve kurulmuş bir zorlayıcı gücün, yani, devletin olmadığı yerde de, mülkiyet yoktur; herkes her şey üzerinde hak sahibidir; dolayısıyla, devletin olmadığı yerde, adalete aykırı hiçbir şey yoktur. Adaletin doğası, geçerli ahitlere uyulmasıdır; fakat ahitlerin geçerliliği, insanları onlara uymaya zorlayacak bir devlet gücünün kurulmasıyla başlar ancak ve mülkiyet de o zaman başlar"*¹²⁸. Hobbes'un bu ifadelerinden de görüleceği gibi, egemen gücün meydana getirilmesi ile doğa durumu sona erecek ve egemen güç adalet¹²⁹ ve adaletsizlik olgularını belirleyen yegâne güç olarak karşımıza çıkacaktır¹³⁰.

¹²⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 103.

¹²⁶ Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", (s. 215-242), s. 231.

¹²⁷ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 474-475.

¹²⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 114.

¹²⁹ Hobbes, adalet kavramını: "herkese kendisinin olanı sürekli olarak vermek iradesi" şeklinde tanımlamaktadır. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 114.

¹³⁰ Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", (s. 215-242), s. 231.

Hobbes, insanı doğuştan tutkularının esiri bir varlık olmakla itham ederken, insanın doğuştan gelen bu yapısının herhangi bir egemen erkin var olmadığı doğa durumu koşulları içerisinde savaş halinin en büyük tetikleyicisi olduğuna vurgu yapmaktadır. Onun devlet anlayışında, insanın bu karşı konulmaz arzularına gem vurarak toplumsal barışı sağlayacak yegâne güç sözleşmeyle yetkilendirilmiş olan egemendir. Tuck ise insanlar arasında baş gösteren anlaşmazlığın arzuların çatışmasından ziyade, neyin övüleceği veya ahlaki açıdan nelere onay verileceğine yönelik süregiden çatışmadan kaynaklandığını düşünmektedir¹³¹. Tuck bu çıkarımını, Hobbes'un De Cive'deki şu tespitlerinden hareket ederek oluşturduğunu dile getirmiştir:

*“İnsanlar nasıl ki kendi aralarında mizaç alışkanlık ve fikirler bakımından farklılık gösterir, arzu ettikleri şeyler de farklıdır; bunu da tat, dokunma ya da koku alma gibi duysal algılarda görebiliriz ancak en çok da ortak yaşam meselelerinde rastlarız buna. Bir insanın övdüğü, yani iyi dediği bir şeyi bir başkası kınayabilir ve kötü olarak adlandırabilir. Hatta aynı insan farklı zamanlarda aynı şeyi övebilir veya suçlayabilir. Durum böyle olduğu müddetçe anlaşmazlık ve çatışma kaçınılmaz olacaktır”*¹³².

Hobbes'un bu paragrafta yer alan tespitlerine benzer yaklaşımlar Leviathan'da da karşımıza çıkmaktadır. Fakat Hobbes Leviathan'da De Cive'den farklı olarak, savaşı meydana getiren etmenleri ahlaki değerler yerine akla uygunluk bakımından meydana gelen farklılıklardan hareket ederek yorumlamıştır. Hobbes'un bahse konu tespitleri şu şekildedir:

*“İyi ve kötü, insanların değişik huyları, âdetleri ve düşüncelerinde farklı olan eğilimlerimizi ve kaçındığımız şeyleri ifade eden sıfatlardır. Farklı insanlar, sadece tat alma, koklama, işitme, dokunma ve görme duyularıyla neyin hoş neyin nahış olduğu konusundaki yargılarında değil, ortak hayatın eylemlerinde neyin akla uygun neyin aykırı olduğu konusunda da birbirlerinden ayrılırlar. Hatta aynı kişi, farklı zamanlarda farklı olur; bir vakitler övdüğünü, yani iyi bulduğu bir şeyi, bir başka vakit yerer, yani kötü bulur; anlaşmazlıklar, çatışmalar ve nihayet savaş işte bundan doğar”*¹³³.

¹³¹ Tuck, **Hobbes**, s. 99.

¹³² Tuck, **Hobbes**, s. 98-99.

¹³³ Hobbes, **Leviathan**, s. 124-125.

Yukarıda alıntı yapılan paragraflardan da görüldüğü gibi, Hobbes'a göre doğa durumundaki çatışma ortamını tetikleyen insana özgü özelliklerden birisini Tuck'ın da ifade ettiği üzere neyin ahlaki açıdan övüleceğine yönelik veya neyin akla uygun neyin aykırı olduğu konusundaki zıt fikirler oluşturmaktadır. Oysa ki Tuck'ın belirttiğinin aksine Hobbes Elements Of Law'da, kendi için iyi şeylerin peşinden koşan bir insanın, kendisiyle aynı güce sahip başkalarının da aynı yönde olduğunu görmekten nefret edeceğini açıklamıştır¹³⁴. Buradan hareketle görülmektedir ki doğa durumunda doğuştan eşit olan bireylerin birbirleriyle çatışan arzuları da Hobbes'un tasavvur ettiği çatışma ortamının baş etmenlerinden birisini oluşturmaktadır. Hobbes bu bağlamda, insanların başka insanların da çıkarının bulunduğu şeylere sahip olmak istemesi ve insanların korkunç bir şekilde ölmek istememesi şeklinde insan doğasına ilişkin iki düstura varmaktadır¹³⁵. Bu açıdan bakıldığı zaman Hobbes'un kuramında arzu, şiddet ve yasa arasında sağlanmış olan bağlantıyla karşılaşmamız mümkün olacaktır¹³⁶. Eşit olan bireylerin serbestçe arzu arayışlarının yaratmış olduğu kördüğüm ise Hobbes'a göre ancak "ortak bir gücü inşa eden" veya "doğal hakkı bu güce aktaran" bir sözleşme aracılığıyla çözülebilecektir¹³⁷.

Hobbes'un insana bakış açısının böylesine menfi bir bakış açısıyla şekillenmesinde, onun sosyal yönü zayıf bir karaktere sahip olmasının etkilerini de yadsımak güçtür. Bu bağlamda A.P.Martinich tarafından da ifade edildiği üzere Hobbes, öğrencilik hayatı boyunca her ne kadar akademik açıdan başarılı olsa da; hastalıklı olan ve bu durumun kendisini şakalar ya da bedensel tacizler için kolay bir hedef haline getirdiği Hobbes'un sosyal yönden aynı başarıyı gösterebilmesi mümkün olmamıştır¹³⁸. Öyle ki bu yıllarda boş zamanlarının çoğunu kuş yakalamak ve haritalara bakmak gibi yalnız başına yapılabilen uğraşılara vakfeden Hobbes'un sosyal yönünün ne denli zayıf kaldığını buradan hareketle tespit edebilmek mümkündür¹³⁹. Başta babası olmak üzere, gençlik yıllarında çevresindeki insanlardan yeterince sosyal destek bulamayan, hatta ekseriyetle onların çirkinleşmiş benliklerine bizzat tanık olan bu filozofun, hayalindeki devlet modelinin temellerini bütünüyle insanların menfi yönlerini engelleme dürtüsü üzerinden kurgulamasını

¹³⁴ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 172.

¹³⁵ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 206.

¹³⁶ Douzinas, **İnsan Haklarının Sonu**, s. 95.

¹³⁷ Douzinas, **İnsan Haklarının Sonu**, s. 92.

¹³⁸ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 15; bu hususta ayrıca bkz. Yasin Temiz, **Thomas Hobbes'a Göre Devlet, Birey ve Özgürlük**, T.C.İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İğdır, 2018, s. 6-7.

¹³⁹ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 15.

yadırgamadan karşılamak gerekir. Nitekim Hobbes da Leviathan'ın sunuş kısmında, “bilgelik kitap okuyarak değil, insanları tanıyarak öğrenilir” şeklindeki saptamasıyla, bir bakıma kendi devlet kuramını şekillendirirken izlemiş olduğu bu yöntemin bazı ipuçlarını bizlere önceden belli etmeye çalışıyor gibi görünmektedir¹⁴⁰.

2.4 EGEMEN-KİLİSE İLİŞKİSİNİ ELE ALMASI

Hobbes'un idealinde yer alan mutlakiyetçi yönetime dayalı devlet modelini göz önünde bulundurduğumuzda, ona göre ideal bir devlette kilisenin konumunun egemenin denetimine tabi olması gerekeceği konusunda tereddüt yoktur. Nitekim Hobbes bu düşüncesini kiliseyi tanımlarken açık bir üslupla şu şekilde dillendirmiştir:

“Bu anlamda, bir Kiliseyi şöyle tanımlıyorum; buyruğu üzerine toplanmaları gereken ve izni olmadıkça toplanmamaları gereken bir egemenin kişiliğinde birleşmiş olan, Hıristiyan dinine iman etmiş insanlardan oluşan bir topluluk. Bütün devletlerde, cismani egemenden izinsiz yapılan bir toplantı yasadışı olduğu için; onun toplanmasına izin vermeyen bir devletçe toplanmış bir Kilise de, yasadışı bir topluşmadır”¹⁴¹.

Hobbes'un Leviathan isimli eserinde kiliseye karşı yaklaşımını incelediğimizde ise, onun Anglikan Kilise düzenine karşı başlatmış olduğu saldırısı fazlasıyla dikkat çekmektedir¹⁴². Özellikle Hobbes'un bir din adamının oğlu olması gerçeği, konunun dikkat çekiciliğini daha da artmaktadır. İngiltere'de yeni cumhuriyetle beraber gelen yeni kilise rejimi ise Hobbes'un istediği dini yapılaşma biçimine çok yakındı ve geleneksel psikoposluk karşısında onun hiç tereddüt etmeksizin memnuniyetle yeğleyeceği türdendi¹⁴³. Öyle ki İngiliz İç Savaşı'nın Hobbes'un üzerinde yarattığı dehşete ve Hobbes'un kral rejimine bağlılığına rağmen, İngiltere'de yeni cumhuriyetle beraber gelen kilise rejimi Hobbes'u fazlasıyla mutlu etmiştir.

Merkeziyetçi bakış açısını devletin bütün mekanizmalarına paylaştırmayı ilk aşamadan itibaren prensip haline getiren Hobbes'un idealindeki kilise anlayışı, bütünüyle egemenin denetimi altında varlığını sürdüren bir kilise düzeni olmuştur. Hatta Hobbes'a göre bunun

¹⁴⁰ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a”, (s. 93-129), s. 95.

¹⁴¹ Köse, **İbn Teymiyye ve Thomas Hobbes'un Otorite Anlayışlarının Karşılaştırmalı Analizi**, s. 66.

¹⁴² Tuck, **Hobbes**, s. 58.

¹⁴³ Tuck, **Hobbes**, s. 62.

da ötesinde, kilisenin varlığından ancak egemen güç onun varlığına izin verdiği müddetçe söz edilebilecektir¹⁴⁴. Çünkü Hobbes'un genel kabulü, toplumun inanç sisteminin onu temsil eden egemen tarafından belirlenmesi gerektiği yönündedir¹⁴⁵. Öte yandan belki de burada Hobbes, kendi zamanında tanıklık ettiği mezhep çatışmalarının yarattığı huzursuzluğu hesaba katmakta ve bu bağlamda kiliseyi devlete bağlayıp, din adamlarını, devlet memuru haline getirmek suretiyle politikaya dair rasyonel hesabını bu şekilde yapmaktadır¹⁴⁶.

Egemenin kilisenin başı olduğu ve sonuç olarak da kutsal kitabın bütün yorumlarının doğruluğuna karar verecek baş yargıç olduğu bu sistemde Hobbes'a göre kralın yasalarına ve kamusal kararlarına itaat etmek Tanrı'ya itaatsizlik değil tam tersine Tanrı'ya itaattir¹⁴⁷. Görüldüğü gibi Hobbes, egemene alabildiğine geniş yetkiler tanınması nedeniyle tutucu, fakat egemen üzerinde kilise dahil hiçbir gücü kabul etmemesi nedeniyle aynı zamanda ilerici bir çerçevede kendine yer bulabilen¹⁴⁸ sıra dışı ve bir o kadar da özgün bir filozoftur.

Hobbes'a göre iç savaş öncesinde kral ne bedensel ne de zihinsel bir erdem peşindeydi ve yine ona göre kralın Tanrı'ya karşı görevlerini yerine getirmekten yani tebaasını iyi yönetmekten başka bir gayesi yoktu¹⁴⁹. Gene Hobbes'a göre, kralların toplumun efendisi değil ama hizmetçisi olduğu şeklindeki yanlış öğretilerin birçok insanın hayatına mal olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesi mümkün değildi¹⁵⁰. Bu yüzdendir ki Hobbes'un böylesi bir kilise düzenini hayal etmesinin nedenlerini çok da uzaklarda aramamak gerekir. Bu bağlamda Hobbes, İngiliz İç Savaşı'nın baş sorumluları olarak, kilisenin etkisinde kalmış hatta kendi ifadesiyle fanatik olarak bahsettiği gruplar ile bu grupların etkinliklerini göstermiş ve bu gibi oluşumlarının önüne geçilmesinin tek çözümünü egemene kamusal öğretileri belirleyerek ihtilafları sonlandırma yetkisinin verilmesinde aramıştır¹⁵¹.

¹⁴⁴ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 308-309.

¹⁴⁵ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 235.

¹⁴⁶ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 40.

¹⁴⁷ Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü**, s. 123.

¹⁴⁸ Karaduman, "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", (s. 114-137), s. 120-121.

¹⁴⁹ Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü**, s. 45.

¹⁵⁰ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 9.

¹⁵¹ Tuck, **Hobbes**, s. 125.

Hobbes'un kabulüne göre uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine karar verme yetkisi de egemene ait olmalıdır¹⁵². Hobbes, egemen güce tanınması gereken bu yetkinin doğal sonucu olarak ise, egemenin düşünceler üzerinde sansür uygulama yetkisi olduğunu da kabul etmiştir¹⁵³. Yine Hobbes'a göre egemen güç, toplumsal güvenliğin sağlanabilmesi için uyruklarına komşu ülkelerin yönetimlerine heves etmemelerini, komşu ülkedeki refah ve mutluluğun yönetimler arasındaki farklılıklardan değil bunun iktidara büyük saygı duyulmasının ve sözleşmenin bir ürünü olduğunu, egemen kişi ya da meclisin dışında başka bir kişi veya kurula beğeni gösterilmemesi gerektiğini öğreteceği gibi, uyrukların bahsi geçen bu ilkeleri her zaman hatırlaması için de belirli günlerde yasaların okunması, yorumlanması ve yasaların görevlerinin hatırlanması için toplantılar yapılmasını sağlayacaktır¹⁵⁴. Yine aynı doğrultuda Hobbes, devletin eğitim ve üniversite öğretimi üzerinde de mutlak bir kontrol hakkına sahip olması gerektiğini düşünmektedir¹⁵⁵.

Hobbes'a göre egemen güç dinsel öğreti ve düşünceleri de aynı şekilde kendi süzgecinden geçirdikten sonra bunlardan hangilerinin uyruklarına öğretilip, hangilerinin öğretilmeyeceğine karar verme tekeline sahip olmalıdır. Çünkü Hobbes'a göre öncelikle iç savaş, sonrasında da doğa durumuna neden olacak kaosu tetikleyen etmenlerin başını uyrukların egemenlik karşıtı sapkınlaşmış düşünceleri çekmektedir. Hobbes yine bu bağlamda katolik kilisesinin geniş din bilgisi olan rahiplerinin, bir devlette birden fazla egemenin bulunabileceğini savunan inancı yaymalarını da iç savaş tetikleyecek bir başka unsur olarak kabul etmiş, hatta bunu Leviathan'da devletin dağılmasının nedenlerinden birisi olarak saymıştır¹⁵⁶. Bütün bu tehlikeleri bertaraf etmenin mutlak çözümü ise ona göre dinsel konularla ilgi olarak hakimiyeti bütünüyle egemene bırakmaktan geçmektedir. Hobbes'un Leviathan'ın kapak sayfasında kullanmış olduğu resimden de görüleceği gibi, kralın bir elinde ruhani iktidarı temsil eden asa, diğer elinde ise dünyevi iktidarı temsil eden kılıç bulunmaktadır¹⁵⁷. Hobbes'un bu resim nezdinde iletmek istediği mesaj çok

¹⁵² Hobbes, **Leviathan**, s. 140.

¹⁵³ Sevtap Metin, "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu", **İstanbul Hukuk Mecmuası**, Cilt: 72, Sayı: 1, 2014, (s. 235-264), s. 249.

¹⁵⁴ Ayferi Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Tıpkı 18.Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Ocak-2020, s. 162.

¹⁵⁵ Güriz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", (s. 298-315), s. 309.

¹⁵⁶ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 195.

¹⁵⁷ Bayra, "Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a", (s. 93-129), s. 99-100

açıktır. Öyle ki bu mesajın: “egemen gücün gerek beşeri gerekse de dinsel anlamda yegâne otorite olduğu “ şeklinde anlaşılması gerekmektedir.

Hobbes, toplumsal barışın sağlanması doğrultusunda egemen güç tarafından uyruklara öğretilecek düşüncelerin önceden belirlenmesinin şart olduğunu kabul etmektedir. Zira Hobbes, aksi bir durum halinde hastalıklı tabir ettiği düşüncelerin cahil ve kötü niyetli insanların marifetiyle toplum içinde gitgide yayılarak tıpkı bir virüsün insan vücudunu sararak hasta etmesi gibi toplumu zehirlemesinden endişe duymaktadır. Çünkü bu durumun baş göstermesi iç savaşı beraberinde de doğa durumunu getirecektir ki bunun düşüncesi bile Hobbes’u tedirgin etmektedir. Hobbes’un gözünde toplumsal barışı sağlayıcı öğretilerin neler olduğu hakkındaki görüşleri en doğru şekilde tayin edecek yegâne merci hiç şüphesiz egemen erk olacaktır. Bu görüşlerin egemen güç tarafından belirlenmesi, Hobbes’a göre savaşı tetikleyici aykırı görüşlerin yayılmasını bertaraf etmek konusunda yeterli olacaktır. Bu açıdan bakıldığı zaman egemenin uyruklarına dinsel öğretileri öğretme yetkisine sahip olması gerektiğini de kabul eden Hobbes’un devlet anlayışının zorunlu bir gereği olarak, uyruklara dinsel öğretileri aksettirecek din adamlarını atama yetkisinin de egemene bahşedilmesi gerekmektedir¹⁵⁸.

Hobbes’un İncil’i yorumlama yetkisinin kime ait olacağı konusundaki görüşleri de yıllar içerisinde yukarıda yer alan düşünceleriyle aynı doğrultuda olarak radikal değişiklikler göstermiştir. Hobbes, bu açıdan İncil’i yorumlama yetkisini De Cive ve Yasanın Öğeleri’nde kiliseye atfetmiş olduğu halde¹⁵⁹ sonrasında Leviathan’da bu yetkiyi yalnızca sivil bir egemen iktidara tanımıştır¹⁶⁰. Hobbes’un bu düşüncesi yaşadığı dönemki okurlarının bir kısmını fazlasıyla dehşete düşürmüştü, hatta bu durum onun ateist olmakla itham edilmesine bile neden olmuştur. Hobbes tüm bunlara rağmen daha da ileriye giderek, egemeni belirli bir kutsal kitap yorumunu resmi bir biçimde açıklamaya zorlayacak hiçbir otorite olmadığını savunmuş, hatta egemenin sözcüklere hükmetme hakkı kapsamına Tanrı’ya ait tüm sözlerin anlamlarını bile¹⁶¹ dahil edecek cesareti gösterebilmiştir. Hobbes sadece bununla da sınırlı kalmayarak Tanrı Yasalarına uyulma zorunluluğunu bu yasaların egemen güç tarafından kanun olarak kabul edilmesi şartına bağlamış olduğu gibi¹⁶², bir

¹⁵⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 396.

¹⁵⁹ Tuck, **Hobbes**, s. 141.

¹⁶⁰ Tuck, **Hobbes**, s. 143.

¹⁶¹ Tuck, **Hobbes**, s. 143.

¹⁶² Karagözoğlu, “Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes’un Ahlâk Felsefesi Üzerine”, (s. 215-242), s. 236.

kısım devlet adamlarının ve Puritanların, vahyin telkinlerinin devlet hukukundan üstün olduğu şeklindeki fikirlerini şiddetle reddederek, bu fikirlerin devlet içerisinde fesat ve nifak tohumları ekilmesine neden olacağını iddia etmiştir¹⁶³.

Hobbes'un bütün bu yaklaşımlarına karşın, kitabının kapağında kullandığı ve devleti sembolleştirdiği su canavarı resminde dini simgelere de yer vermesi oldukça şaşırtıcıdır¹⁶⁴. Hobbes'un burada Leviathan metaforu ile tasvir ettiği ve Ölümlü Tanrı adını verdiği devleti tanımlarken dini motiflerden de yararlanmasının altında yatan sebep Hobbes'un devleti kutsal kılma gayesinin bir yansıması olup, onun kuramında egemen gücün birçok hakkı bulunmasına rağmen yasalara ve yurttaşlara karşı hiçbir yükümlülüğünün olmaması bunun açık bir göstergesidir¹⁶⁵. Burada Hobbes, eserlerinde dini simgelere ve dinsel konulara yer verirken aslında biraz da üzerindeki ateist damgasını köreltmek için dinsel konulara yakın duruyormuşçasına kendini göstermeye çalışıyor gibidir.

Görüldüğü gibi Hobbes'un teolojik kabulleri oldukça sıra dışıdır. Nitekim bu durum onun ateist biri olarak düşünülmesine kadar gitmiştir. Hobbes'un dinsel konuların bile temel referans kaynağı olarak egemeni kabul etmesi bunun en temel sebebidir. Hobbes'un dinsel öğretiler konusuna bu denli titizlikle yaklaşmasının asıl nedenini ise onun dine bağlılığı, ilahi kaygılar taşıması veya Hıristiyanlık dininin korunarak geliştirilmesini sağlamak istemesi gibi nedenlerden ileri geldiğinin düşünülmesi hatalı bir tespit olacaktır. Zira bilindiği üzere, Hobbes'un asıl kaygısı devlet içindeki dinsel yapıların kontrolden çıkarak radikal düşüncelerin tesiriyle bireyleri egemene karşı kışkırtmaları, bunun neticesinde ise savaş durumunun baş göstermesidir.

Kiliseye yönelik saldırgan üslubundan hiçbir zaman taviz vermeyen Hobbes'un, kilise rejimine duyduğu derin nefretin ne denli büyük olduğunu, yine Hobbes'un kaleminden dökülen şu dizgeler açık şekilde vurgulamaktadır:

¹⁶³ Güriz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", (s. 298-315), s. 309.

¹⁶⁴ Bilgehan Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2011, (s. 99-123) , s. 109.

¹⁶⁵ Emeklier, Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi, (s. 99-123) , s. 109.

*“Ve eğer bir insan bu büyük kilise denetiminin kökenini düşünecek olursa, kolayca anlayacaktır ki papalık çürümüş Roma İmparatorluğu’nun onun mezarı üzerine oturan taçlı hayaletinden başka bir şey değildir”*¹⁶⁶.

Nitekim Hobbes bu durumun, iç savaşın sorumlularının ilk sırasına yerleştirdiği presbiteryen papazların marifetiyle gerçekleştirilmiş olduğunu sıklıkla ifade etmiştir. Hobbes, presbiteryen papazların ilk safhadan itibaren hizipçilik amacıyla hareket ettiklerini iddia ederken, böylesine dehşet verici ve korkunç niyetlerin dindarlık maskesi altında uzunca bir süre boyunca gizli kalabilmesi karşısındaki şaşkınlığını da dile getirmeden edememiştir¹⁶⁷. Öyle ki Hobbes’a göre bu papazların en dinsiz ikiyüzlüler olduğu, sonunda patlak veren savaştan ve o savaşta işlenen, dini hiçe sayan suçlardan ötürü yeterince açıktı¹⁶⁸. Bahsi geçen durumun yarattığı tehlikeyi bertaraf etmenin yegâne çözümünü ise kiliseyi bütünüyle egemenin denetime adamakta gören Hobbes, toplumun büyük bir kesiminden gördüğü tepkilere göğüs gererek, hayalindeki bu sistemi açık yürekli bir şekilde hiç çekinmeden defalarca okurlarıyla paylaşmıştır.

Öyle ki siyaset felsefecilerinin zihinlerinde, ekseriyetle içlerinde buldukları dünyadan bambaşka bir dünya vardır¹⁶⁹. Siyaset felsefecilerin bu genel karakteristik özelliğine sahip olan Hobbes’un da aynı şekilde zihnindeki dünya, yaşadığı dönemde mevcut olandan çok farklı bir dünya olup Hobbes’un burada en çok özlemini duyduğu şey, dünyada siyasal düzenin yerli yerine oturduğu sükûn içinde bir yaşamdır¹⁷⁰. Hobbes’un eserleri de, tıpkı siyaset felsefesinin bütün şaheserlerinde olduğu gibi, yeni bir görüş şeklinden türetilerek, birer kurtuluş umudu veya yeni bir çarenin tavsiyesi olarak kaleme alınmışlardır¹⁷¹. Burada Güriz’in de ifade etmiş olduğu gibi Hobbes, yaşantısının hiçbir döneminde menfaatler peşinde koşan bir zaman adamı durumuna düşmemiş, sadece bireyler arasında emniyeti sağlayacak bir otoritenin taraftarı olmuş ve hayatının sonuna kadar da bu davasından vazgeçmemiştir¹⁷². Hobbes’un asli amacı, İngiliz İç Savaşı’nda herhangi bir tarafı desteklemek değil, egemenliğin kral ile parlamentonun bölünmesinin sonucu olarak

¹⁶⁶ Copleston, **Felsefe Tarihi Cilt: 5, Çağdaş Felsefe, Hobbes-Locke**, s. 51.

¹⁶⁷ Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İcyüzü**, s. 83.

¹⁶⁸ Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İcyüzü**, s. 83.

¹⁶⁹ Zabunoğlu, “Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri”, (s. 219-240), s. 224.

¹⁷⁰ Zabunoğlu, “Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri”, (s. 219-240), s. 224.

¹⁷¹ Zabunoğlu, “Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri”, (s. 219-240), s. 224.

¹⁷² Güriz, “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, (s. 298-315), s. 314.

meydana geldiğini düşündüğü iç savaşın yarattığı şiddetten ve kargaşadan kurtulmayı sağlamaya yönelik çözüm önerileri üretmekten ibaretti¹⁷³.

Hobbes'un dinsel konularda teslimiyeti bütünüyle egemene devrettiği gözetildiğinde, Tanrı'nın buyrukları ile egemenin buyrukları arasında baş gösterecek olası bir ihtilaf durumunda önceliğin hangisinde olacağı konusunda onun vereceği cevap doğal olarak merak uyandıracaktır. Hobbes, böylesi bir durum ile karşılaşılması durumunda egemenden gelen buyruk meşru bir egemenden gelmiş olsa dahi öncelikli olarak Tanrı'nın buyruklarına itaat edilmesi gerekeceğini¹⁷⁴ belirterek bu husustaki görüşünü açık bir dille belli etmektedir. Bu bakımdan, Hobbes'un, Tanrı'nın buyrukları ile egemen gücün buyruklarının birbirleriyle çelişmesi halini, onun egemene dinsel konularda bahsettiği mutlak yetkinin bir istisnası olarak değerlendirmemiz gerekecektir.

2.5 HOBBS'UN ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI

Hobbes'un özgürlük anlayışının çerçevesi oldukça kalın hatlarla çizilmiştir. Nitekim Hobbes'un gerek mizacı, gerekse de siyasi inanç ve idealleri göz önünde bulundurulduğunda durumun bu şekilde olması hiç de şaşırtıcı olmayacaktır. Hobbes'un meşru bir devlet içerisindeki uyruklara atfettiği özgürlük anlayışı o denli dar kapsamlıdır ki, The Elements'ta devlet içerisindeki sıradan uyrukların içerisinde buldukları durumun bir kölelik durumu olarak tanımlanabileceğini¹⁷⁵ dahi çekinmeden söyleyebilmiştir. Sonrasında bu radikal yaklaşımını De Cive'de bir nebze olsun yumuşatarak, devletin oluşumu ile kaybettiğimiz sadece doğal özgürlüğümüz olduğunu ve bunun köle statüsüne indirgenmekle bir tutulamayacağını ifade etmiştir¹⁷⁶.

Hobbes'un siyasi kuramının temellerini oluşturan temel yapıtlarının, De Cive, The Elements of Law ve Leviathan'dan oluştuğunu ve bu eserler arasında radikal bir farklılık gözlemlenmediğini, aradaki en belirgin farklılığın Hobbes'un önceki tespitlerine daha büyük bir netlik kazandırma çabasından ibaret olduğunu daha önce ifade etmiştik¹⁷⁷. Hobbes'un bahsi geçen yapıtlarında göze çarpan bir diğer önemli değişiklik ise, onun özgürlüğü tanımlama şekli olarak karşımıza çıkacaktır. Hobbes önceden De Cive'de

¹⁷³ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 345-346.

¹⁷⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 428.

¹⁷⁵ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 131.

¹⁷⁶ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 131.

¹⁷⁷ Bkz. yuk. s. 5-6, 13. ve 14. dipnotlar

özgürlüğü sadece devinimin önündeki engellerin yokluğu olarak tanımlamaktayken, Leviathan'da bu tanımını biraz daha detaylandırarak özgürlüğü salt devinimin önündeki dışsal engellerin yokluğu şeklinde açıklamıştır¹⁷⁸. Burada Hobbes'un mekanizmi yine iş başındadır¹⁷⁹. Bu bağlamda Hobbes'un Leviathan'da yapmış olduğu özgürlük tanımlaması ise şöyledir:

*“Özgürlük nedir. ÖZGÜRLÜK’ ten, kelimenin doğru anlamıyla, dış engellerin yokluğu anlaşılır; bu engeller çoğu zaman, insanın dilediğini yapma gücünün bir bölümünü elinden alabilirler; fakat kendisinde kalan gücü, muhakeme ve aklının emrettiği şekilde kullanmaktan onu alıkoymazlar”*¹⁸⁰.

Hobbes, Leviathan isimli eserinin ilk bölümlerinde evren üzerindeki bütün nesnelere birbirlerini tetikleyerek harekete geçirme potansiyeli üzerindeki açıklamalarına yer vererek bunu yeryüzünde sonu gelmeyen bir devinim hali olarak tanımlamış ve bu döngüyü bütünüyle insan doğası ile içkin hale getirmiştir. Hobbes bu bağlamda insanı, toplumu ve toplumsal olayları bir makine gibi değerlendirerek bunları madde dünyası için ortaya atılan mekanik yasalarla açıklamaya çalışmıştır¹⁸¹. Hobbes'un burada, doğanın mekanik bir tanımını yapıp, olayları maddenin devinimiyle açıklamaya çalışan çağının bilginleri Kepler ve Galileo'nun “mekanik materyalist” görüşünün etkisinde kaldığı görülmektedir¹⁸². Hobbes, açıklamaya çalıştığı bu mekanik insan tasarımıyla bağlantılı olarak devinimin önündeki dışsal engellerden kastının ne olduğunu ise bizlere bir örnek üzerinden açıklamaktadır. Hobbes verdiği örneğinde, sürekli akma eğiliminde olan bir su birikintisinin önüne set veya bunun benzeri bir engel konularak suyun akmasının engellenmesi halinin dışsal bir engel olduğuna dikkat çekmiştir¹⁸³.

Hobbes'un daha önceden De Cive'de yer alan özgürlük tanımlamasında bahsi geçen içsel engel kavramı ise, bireyin tehlike arz eden durumlarla karşılaşması halinde kendini koruma içgüdüleriyle bazı davranış veya fiilleri yapmaktan yine kendi kendisini alıkoymasından başka bir şey değildir. Hobbes'un Leviathan'da benimsediği yeni özgürlük tanımında ise

¹⁷⁸ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 137.

¹⁷⁹ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 40.

¹⁸⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 103.

¹⁸¹ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 349.

¹⁸² Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 349.

¹⁸³ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 141.

içsel engel kavramının terk edilmiş¹⁸⁴ olduğu açık biçimde görülmektedir. Hobbes'un yeni özgürlük tanımı artık çok daha maddeci ve her türlü duygudan yoksundur. Hobbes özgürlük kavramına salt dışsal engellerin yokluğu şeklinde yaklaşarak özgürlük tanımının sınırlarını mümkün olan en dar biçimiyle açıklamaya çalışmıştır. Bahsi geçen bu özgürlük tanımı, Hobbes'un belirlediği mutlak egemenliğe dayalı devlet anlayışıyla tutarlı olup¹⁸⁵ söz konusu özgürlük tanımı Hobbes'un tahayyülündeki devlet modelinde kolaylıkla kendine yer bulabilmektedir. Zaten Hobbes'un egemene alabildiğine geniş yetkiler tanınmasına karşın aynı zamanda uyrukların özgür olduğunu ifade etmesine başka şekilde makul bir açıklama getirmek de mümkün gözükmemektedir. Hobbes'a göre özgürlük salt karşı koyanın yokluğu, dış engellerin yokluğu olarak belirlediğine göre, Ağaoğulları'nın da ifade ettiği üzere egemen güç gerçekten özgürlüğü, hatta mutlak-sınırsız bir özgürlüğü elinde bulunduran tek kişi olarak karşımıza çıkacaktır¹⁸⁶. Buradan da açıkta görülmektedir ki egemen gücün sahip olduğu bu özgürlük, sivil yasalarla devlet hiç olmasaydı herkesin elinde tutacağı özgürlükle aynı niteliğine sahiptir¹⁸⁷.

Hobbes, sınırları alabildiğine dar tutulmuş yeni özgürlük tanımını Leviathan'da okurlarına aktarırken, özgürlüğün cumhuriyete dayalı rejimler dışında hiçbir şekilde mümkün olamayacağını savunan ve eleştirilerinin merkezine monarşiye dayalı yönetimleri koyan cumhuriyetçi yazarlara karşı cepheden saldırıya girişmekten de hiçbir şekilde geri durmamıştır. Hatta çok daha ileriye gitmiş, bu yazarları presbiteryen papazlara beraber İngiliz İç Savaşı'nı kışkırtan vatan hainleri olarak nitelemiştir¹⁸⁸. Hobbes burada en saldırgan üslubunu takınarak, cumhuriyetçi yazarların ortaya koydukları özgürlük tanımının gerçek bir özgürlük biçimi olmaktan ziyade sahte bir özgürlük kisvesi altında toplum içinde yayılması sağlanan ve devleti kaosa sürüklemekten başka bir amaca hizmet etmeyen¹⁸⁹ hastalıklı düşüncelerden ibaret olduğunu ileri sürmüştür.

Bireylere bahsedilen özgürlük anlayışının sınırlarını bu denli dar tutan birisinin doğal olarak, cumhuriyetçi özgürlük teorisiyle barışık bir tutum sergilemesini beklemek hayalci bir yaklaşım olacaktır. Bu bakımdan, Hobbes'un cumhuriyetçi özgürlük teorisine bakış

¹⁸⁴ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 138.

¹⁸⁵ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 358.

¹⁸⁶ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 262.

¹⁸⁷ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 262.

¹⁸⁸ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 148.

¹⁸⁹ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 148.

açısını detaylıca irdeleyen Skinner, onun cumhuriyetçi özgürlük teorisinin en korkunç düşmanı olduğunu, hatta bu uğurda cumhuriyetçi özgürlük teorisini itibarsızlaştırmaya yönelik girişimlerde bulunmaktan da geri durmadığını belirtmektedir¹⁹⁰.

Bu bağlamda Hobbes, cumhuriyetçi özgürlük teorisyenlerine karşı argümanlarını ortaya koyabilmek adına, özgürlük hakkındaki kendi tanımlamasının arkasında durduğunu ve bu bakımdan monarşiye dayalı yönetim biçimleri altında da özgür biçimde yaşamamızın önünde herhangi bir engel bulunmadığını¹⁹¹ defalarca gündeme getirmiştir; yeter ki önümüzde hareket etme kabiliyetimizi engelleyecek dışsal engeller bulunmasın. Hobbes bu doğrultuda, cumhuriyetçi yazarların özgürlük tanımına esin kaynağı oluşturan antik filozofların ortaya koydukları özgürlük tanımının uyrukların değil devletlerin özgürlüğüne ilişkin olduğunu kabul ederek, özgürlüğü monarşi dışındaki devlet rejimlerinde arayan cumhuriyetçi yazarlara bir kez daha karşı çıkmıştır¹⁹². Öte yandan Hobbes, cumhuriyetçi yazarlara esin kaynağı olduğunu dile getirdiği Yunan ve Roma devletlerinden meşhur adamların yazdığı kitaplarında, halkın yönetimini göklere çıkardıklarını ve monarşiyi de tiranlık olarak anarak aşağıladıklarını belirterek bu düşünceyi de şiddetle eleştirmiştir¹⁹³.

Hobbes, uyrukların özgür olmasının ne anlama geldiğini de yine dışsal engel olgusu üzerinden hareket ederek tanımlamıştır. Bu doğrultuda, egemenin uyrukları hakkında yasaklamamış olduğu eylemlerin tamamı için Hobbes'a göre uyrukların özgür olduğundan söz edilebilir¹⁹⁴. Bu tespit doğrultusunda, egemen gücün toplum yasalarını düzenlediği sırada uyrukları için koyduğu her neviden yasak, cansız bir nesnenin hareket etmesini engelleyen dışsal bir engel ile aynı vazifeyi görecektir. Uyrukların eylemlerini kısıtlayan herhangi bir yasağın olmaması da dışsal engelin olmaması sonucunu doğuracaktır ki bu, Hobbes'un özgürlük tanımıyla birebir örtüşmektedir. Uyrukların eylemlerini kısıtlayan herhangi bir yasağın olmaması durumdan Leviathan'da yasaların sessizliği olarak bahseden Hobbes'un konuya yönelik söylemleri aynen şöyledir:

¹⁹⁰ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 13.

¹⁹¹ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 149.

¹⁹² Hobbes bu konu hakkındaki görüşlerini Leviathan'da şu şekilde dile getirmektedir: *“Yazarların övdüğü özgürlük, özel insanların değil, egemenlerin özgürlüğüdür. Eski Grekler’ in ve Romalıların tarihlerinde ve felsefesinde ve politika hakkındaki bütün bilgilerini onlardan almış olanların yazılarında ve konuşmalarında sık sık ve saygıyla anılan özgürlük, tek tek insanların özgürlüğü değil, devletin özgürlüğüdür. Devletin özgürlüğü, toplumsal yasalar ve devlet hiç olmasaydı her bir insanın sahip olacağı özgürlüklerle aynı şeydir.”* Bu hususa bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 166.

¹⁹³ Hobbes, **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İçyüzü**, s. 280.

¹⁹⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 165.

“Uyrukların en büyük özgürlüğü yasanın sessizliğine dayanır. Diğer özgürlüklere gelince, bunlar yasanın sessizliğine dayanır. Egemenin kural koymadığı durumlarda, uyruk, kendi takdirine göre, yapmak veya yapmamak özgürlüğüne sahiptir. Dolayısıyla bu özgürlük, egemenliğe sahip olanların uygun bulacağı şekilde, bazı yerlerde daha fazla, bazı yerlerde daha azdır ve bazen daha fazla, bazen daha azdır”¹⁹⁵.

Sonuç olarak Hobbes’un özgürlük anlayışının, onun genel felsefesi ve devlet anlayışıyla tutarlı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Hobbes’un özgürlük anlayışı tıpkı onun genel felsefesinde olduğu gibi materyalist ve determinist olgular eşliğinde filizlenmiştir. Yine Hobbes’un özgürlük anlayışı tıpkı onun devlet anlayışında olduğu gibi, kendi içinde kapalı, değiştirilmesi mümkün olmayan kurallar içeren ve oldukça katı prensiplere sahip bir mekanizmayı bünyesinde barındırmaktadır.

¹⁹⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 170.

3.THOMAS HOBBS'UN DOĞA DURUMU TASARIMININ TEMELLENDİRİLMESİ

3.1 DOĞA DURUMUNDAKİ BİREYİN GENEL STATÜSÜ

Konuya giriş yapmadan önce, toplum sözleşmesi kuramcıları arasından Hobbes'un doğa durumunun mahiyetini tanımlama açısından Locke ve Rousseau'dan biraz daha farklı bir çizgide yer aldığına dikkat çekmemiz gerekir. Nitekim Hobbes doğa durumunu bir savaş durumu olarak kabul ederken, Locke ve Rousseau'da doğa durumu bir savaş durumu olmaktan ziyade özgürlük ve eşitlik durumu olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁹⁶.

Yine Hobbes'un kuramındaki bireyin doğa durumundaki genel statüsünü irdelemeden önce, onun doğa durumunun baş aktörleri arasında kabul ettiği doğal hak ve doğa yasası kavramlarının Leviathan'da nasıl tanımladığını açıklamanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Doğal hak kavramının özgürlükçü, doğa yasası kavramının ise sınırlayan karakteri üzerinden konuya açıklık getiren Hobbes, Leviathan'da doğal hak ve doğa yasası kavramlarını şöyle tanımlamıştır:

*"Doğal hak nedir. Yazarların genellikle jus naturale dedikleri DOĞAL HAK; kendi doğasını, yani kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüdür"*¹⁹⁷.

*"Doğa Yasası nedir. Hak ile yasa arasındaki fark. DOĞA YASASI, lex naturalis; akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır. Bu konuda yazıp çizenler, jus ve lex, yani hak ve yasa terimlerini karıştıra gelmişlerse de, bunların birbirinden ayrılması gerekir; çünkü HAK, yapmak veya yapmamak özgürlüğünden oluşur; YASA ise, bunlardan birini tespit ve ilzam eder; yani, yasa ve hak, aynı konuda birbiriyle tutarlı olmayan yükümlülük ve özgürlük kadar ayrı şeylerdir"*¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Yavuz Kılıç, "Hobbes, Locke ve Rousseau'da Doğa Durumu Düşüncesi", **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Sayı: 2, 2015, (s. 97 – 117), s. 114.

¹⁹⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 103.

¹⁹⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 103-104.

Doğal yasaların sınırlayıcı vasfına vurgu yapan Hobbes, doğal yasaların kurallarını on dokuz ilkede toplamıştır¹⁹⁹. Hobbes bunlardan belli başlı olanları ise: barış, varlığını koruma, herkese hakkı olanı verme yani adalet, yapılan iyiliğin değerini bilme, kadirşinaslık, hatırşinaslık, affetmesini bilme, kin tutmama, başkalarını küçümsememe, kendini beğenmişlik etmeme, mağrur olmama, hakkaniyet, ortak mallardan eşit yararlanma, külfet ve nimetlerin eşit taksimi ve kimsenin kendi yargıcı olmaması olarak sıralamıştır²⁰⁰.

Çalışmamızda sıklıkla değindiğimiz üzere Hobbes, doğa durumundaki insan statüsüne dehşet dolu sıfatlar atfetmektedir. Hobbes, insanların hepsini birden korku altında tutacak gücün yani devletin olmadığı doğa durumunda, bireylerin kendilerini herkesin herkesle daima savaş içerisinde olacağı o kaos ortamında bulmalarının kaçınılmaz son olacağını tereddütsüz biçimde dile getirmektedir²⁰¹. Yine Hobbes'a göre doğa durumu, herkesin kendisini kendi kılıcıyla koruma haklarının olduğu bir dönem olarak kendini gösterecektir. İnsanların sınırsız özgürlükleri ve bencillikleriyle hayatta kalma mücadelesi verdiği doğa durumundaki her birey, diğerlerine karşı doğal bir yükümlülük hissetmeyen ve hayatta kalma ile kendini tatmin etme üzere iki temel güdünün öncülük ettiği yalnız bir canavar gibi davranacaktır²⁰². Bu ortamda mutlak barışa ulaşılması için izlenmesi gereken yol Hobbes'a göre gayet açıktır; insan öncelikle her şey üzerindeki bu hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlüğe sahip olmakla yetinmelidir²⁰³. Bireyler doğa durumundan kalma bütün hak ve yetkilerini egemen güce devrettikten sonraki sivil durumda ise iki temel haklarını Hobbes'a göre bünyelerinde muhafaza etmeye devam edeceklerdir. Bu haklar ise: “kendini korumak” ve “toplumda güvenliği sağlayamayan devlete itaat etmemek” hakları olarak karşımıza çıkmaktadır²⁰⁴.

¹⁹⁹ Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, s. 157, 96. dipnot.

²⁰⁰ Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, s. 157, 96. dipnot.

²⁰¹ Hobbes bahse konu düşüncesini şöyle açıklamaktadır: “Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halindedir. İnsanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaştır. Çünkü SAVAŞ sadece muharebeden veya dövüşme eyleminden ibaret olmayıp, mücadele etme iradesinin yeterince bilindiği bir zaman süresinden oluşur...” Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²⁰² Eda Çoban Kapuoğlu, “Küresel Salgında Devletin Leviathan'a Dönüşme Tehlikesi”, **Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 7, 2021, (s. 327-348), s. 332.

²⁰³ Hobbes, **Leviathan**, s. 104.

²⁰⁴ Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 183.

Hobbes'a göre doğa durumunda mülkiyet, yanlış, adalet ve adaletsizlik gibi kavramların dahi varlığından bahsedilmesi mümkün olmadığı için bu dönemde yapılan hiçbir eylemin adalete aykırı olduğundan söz edilemeyecektir²⁰⁵. Hobbes, doğa durumunu kısaca "herkesin, bir başkasının bedeni de dahil her şey üzerinde hakkı olduğu ve herkesin birbiriyle savaş halinde olduğu" bir dönem olarak tanımlamaktadır²⁰⁶. Fakat hemen işaret etmemiz gerekir ki, Hobbes'un burada herkesin her şey üzerinde hakkı olduğunu belirtirken kullanmakta olduğu hak terimi teknik anlamda bir hakkı değil de fiili bir elde bulundurma durumunu ifade etmektedir²⁰⁷. Ayrıca, doğa halinde herkesin her şey üzerinde hak sahibi olmasıyla Hobbes'un kastetmeye çalıştığı durum bir sahiplik olgusuna değil, aksine hiç kimsenin hiçbir şey üzerinde tek başına iktidar sahibi olamaması durumuna işaret etmektedir²⁰⁸.

Hobbes'un, herkesin herkesle savaş halinde olarak tabir ettiği doğa durumundaki ortam İngiliz İç Savaşı ile ortaya çıkan tabloyla birebir aynıdır. Hatta Hobbes'un Yasanın Öğeleri (The Elements of Law) isimli çalışmasını oldukça hızlı yazmaya çalışmış gibi görünmesi de bu dönemde yaşanan siyasi hadiselerin onun kafasını ne denli meşgul ettiğine işaret etmektedir²⁰⁹. Yine İngiliz İç Savaşı ile birlikte, bu savaş neticesinde kralın başına gelenler

²⁰⁵ "Cebir ve hile savaşta en büyük iki erdemdir. Adalet ve adaletsizlik ne bedenine ne de zihnin melekeleridir. Böyle olsalardı, dünyada yapayalnız olan bir insanda da, duyuları ve duyguları gibi var olmaları gerekirdi. Bunlar tek başına değil, toplum içinde yaşayan insanlara ait niteliklerdir. Herkesin herkese karşı savaşının bir başka sonucu; mülkiyetin, egemenliğin, benim ve senin ayırımının bulunmaması; sadece, herkesin eline geçirebileceği şeye onu elinde tutabildiği sürece sahip olmasıdır." Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 102-103.

²⁰⁶ Hobbes'un bu konu bakımından doğa durumundaki ortamın genel özelliklerini ve bu durumdan çıkılabilmesi açısından meydana sürmüş olduğu çözüm önerisini Leviathan'da şu şekilde açıklamıştır: "İnsanlık durumu herkesin herkese karşı savaşı olduğu için ve bu durumda, herkes kendi aklıyla hareket ettiği ve kendi hayatını düşmanlarına karşı korumak için ona yardımcı olabilecek her şeyi kullanabileceği için; böyle bir durumda, herkesin her şeye hakkı vardır; hatta bir başkasının bedenine bile. Dolayısıyla, herkesin her şey üzerindeki bu doğal hakkı devam ettiği sürece, ne kadar güçlü veya akıllı olursa olsun, hiç kimse, doğanın normalde insanların yaşamalarına verdiği sürenin sonuna kadar hayatta kalma güvencesine sahip olamaz. Dolayısıyla, herkesin, onu elde etme umudu olduğu ölçüde, barışı sağlamak için çalışması gerektiği; onu sağlayamıyorsa, savaşın bütün yardım ve yararlarını araması ve kullanması gerektiği ilkesine veya aklın bu genel kuralına varılır. Bu kuralın ilk bölümü, birinci ve temel doğa yasasını içerir; barışı aramak ve izlemek. İkinci bölümü ise, doğal hakkın özetini verir; bütün yolları kullanarak kendimizi korumak." Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 104.

²⁰⁷ Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları**, s. 27.

²⁰⁸ Bayra, "Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a", (s. 93-129), s. 104.

²⁰⁹ Tuck, **Hobbes**, s. 44.

de Hobbes'u derinden etkilemiş olup bu içgüdü onu, ülkeyi birliğe ve barışa götürecektir bir yol aramaya yöneltmiştir²¹⁰.

Hobbes'un tasarlamış olduğu doğa durumu tarihsel bir durum olmaktan ziyade, varsayımsal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır ki zaten Hobbes da tasvir ettiği doğa durumunun aslında hiç var olmamış olabileceğini bizzat kendisi ifade etmiştir²¹¹. Zira Hobbes'un asıl amacı tarihi bir olayı tasvirinden çok egemen güç olmadığı durumda insan doğasının yaşayacağı muhtemel durumu göstermektir²¹². Tıpkı Hobbes gibi toplum sözleşmesi teorisinin diğer temsilcileri John Locke ve Jean Jacques Rousseau'da da doğa durumu olandan ziyade bir varsayım, bir tasarım şeklinde karşımıza çıkmaktadır²¹³. Hobbes'a göre bir varsayım olarak kabul edilen doğa durumunu sona erdiren sosyal sözleşmeyi ise insanların niçin hürriyetlerinden vazgeçtiklerini açıklamak için başvurulan bir varsayımın dışı vurumu olarak kabul etmek mümkündür²¹⁴.

Genel olarak Hobbes, yasalar olmaksızın insan hayatının ne denli sefil olacağını göstermek ister ve ilginç bir şekilde bunu hiçbir zaman açıkça dile getirmeden, daha çok yasaların mevcut olmayışının sonuçlarına işaret ederek²¹⁵ okurlarıyla paylaşır. Nitekim Hobbes'un argümanının asıl amacı, politik olmayan bir durum olan doğa durumuna geçilmesinin olası en kötü sonuçlarını göstererek, mevcut toplumların vatandaşlarına mutlak itaatin gerekli olduğu bilincini aktarmaktır²¹⁶. Hobbes buradan hareket ederek, barışa ve bir arada uyumlu yaşamaya yönelten zihinsel alışkanlık ve eğilimleri (doğa kanunlarını) daha geniş bir perspektifte ahlaki olarak da ele aldıktan sonra, bu eğilimlerin geçerlilik kazanarak etkin

²¹⁰ Mehmet Akad / Bihterin Vural Dinçkol / Nihat Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, 17.Baskı, İstanbul: Der Yayınları, Ağustos-2021, s. 106.

²¹¹ Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", (s. 215-242), s. 224; öte yandan Hobbes bu düşüncesini Leviathan'da şöyle açıklamaktadır: "*Böyle bir savaş zamanı ve durumunun hiç var olmadığı belki düşünülebilir ve ben de, dünyanın her yerinde durumun hep böyle olduğuna inanmıyorum; ancak, günümüzde bile, dünyada insanların böyle bir durumda yaşadığı pek çok yerler vardır. Amerika'nın birçok yerlerindeki vahşiler, doğal istekler sayesinde bir arada yaşayan küçük ailelerin yönetimi altında, hiçbir yönetim şekline sahip değildirlir ve bugün bile, daha önce belirttiğim vahşi durumu yaşamış olan insanların bir iç savaş durumunda içine düştükleri hayata bakarak anlaşılabilir.*" Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 102.

²¹² Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", (s. 215-242), s. 224.

²¹³ Kılıç, "Hobbes, Locke ve Rousseau'da Doğa Durumu Düşüncesi", (s. 97 – 117), s. 100.

²¹⁴ Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 181.

²¹⁵ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 264.

²¹⁶ Metin, "Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu", (s. 235-264), s. 253.

olabilmeleri noktasında güvenceli bir yaşam bağlamını ifade eden egemenin zorunlu varlığını ortaya koymaya çalışmaktadır²¹⁷.

Hobbes'a göre doğa durumu bireylerin doğal özgürlüklerini bütünüyle ellerinde bulundurdıkları bir dönemdir. Fakat Hobbes doğa durumunu aynı zamanda De Cive'de: *"herkesin diğer herkesi bihakkın öldürebildiği veya soyabildiği ve yalnızca kendi gücümüzle kendimizi koruyabildiğimiz bir durum"*²¹⁸ şeklinde tanımlayarak, bu dönemde aslında doğal özgürlüklerin tamamının elde tutulmasının bireylere faydadan ziyade zarar getireceğinin ısrarla altını çizmektedir. Hobbes'un bu tespiti uyarınca, doğa durumundayken bizlere yarar sağlayacak her şey, mevcut değer yargılarımıza göre ne denli korkunç olursa olsun bir hakkın gereği olacaktır ki zaten Hobbes'a göre insanları devleti inşaya götüren sebeplerden bir tanesi de budur²¹⁹. Bu doğrultuda insanlar doğa durumunda duydukları korkunun kaynağını araştırdıkları zaman, doğuştan eşit olmaları nedeniyle herkesin herkesle savaşı gerçeğiyle karşılaşacakları için bu ortamdan çıkış yolları aramaya çalışacaklar, bu da bütün insanları diğer insanlarla işbirliği yapmaya yöneltecek ve bu vesileyle devleti yaratacaklardır²²⁰. Hobbes'a göre insanların doğuştan sahip oldukları bu eşitlik, onları devleti inşa etmeye yönelttiği için salt savaşın değil aynı zamanda barışın da temelini oluşturmaktadır²²¹.

Hobbes aynı zamanda insanların sahip oldukları birtakım tutkuların da onları barışa yönelteceğini ifade etmiş olup bunları: ölüm korkusu, rahat yaşamak için zorunlu olan şeylere duyulan arzu ve bu şeyleri çalışarak elde etme umudu şeklinde sıralamıştır²²². Fakat bu tutkular içerisindeki rahat yaşama arzusu ve bu şeyleri çalışarak elde etme umudu insanları birleştirmekten çok rekabete sürükleyebilecek duygular da oldukları için, barışı sağlayacak en güvenilir tutku olarak elde öldürülmeye bağlı olan ölüm korkusu kalacaktır²²³.

²¹⁷ Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları**, s. 100.

²¹⁸ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 114.

²¹⁹ Gülgeç, "Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi", (s. 687-738), s. 720.

²²⁰ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 194.

²²¹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 240.

²²² Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 33.

²²³ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 34.

Hobbes'un belirttiği üzere devletin olmadığı, herkesin zor kullanarak elinde tuttuğu şeyin sahibi olabileceği doğa durumunda, mülkiyet ve toplum gibi olguların varlığından söz edilemeyecektir ve bu dönemle birlikte anılabilecek tek olgu belirsizlik olarak karşımıza çıkacaktır²²⁴. Hatta onun gözünde bu dönemde çalışmanın dahi bir anlamı yoktur²²⁵. Çünkü bu şartlar altında çalışmanın bir karşılığı olmayacak ve şiddetli ölüm korkusu ile tehlikesi doğa durumunun yapısı gereği devamlı hüküm süreceğinden, insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürecektir²²⁶. Hobbes için doğa durumunda bir hakka sahip olmamızın herhangi bir ehemmiyeti de yoktur. Nitekim Hobbes, doğa durumundaki bireylerin tamamını bütün yönleriyle eşit kabul etmektedir. Hobbes bu bakımdan bireylerin birbirlerinin eşiti olduğunu kabul etmek durumunda olduklarını, hatta bunu kabul edilmesinin doğa yasalarının bir gereği olduğunu belirtmiştir²²⁷. Aslına bakılacak olursa Hobbes, bu eşitlik durumunu insanın doğuştan gelen bir özelliği şeklinde kabul etmiştir. Hobbes bu düşüncesini açıkça Leviathan'da bahsi geçen şu paragrafı eşliğinde dile getirmiştir:

“İnsanlar doğuştan eşittir. Doğa, insanları bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından öyle eşit yaratmıştır ki; bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, her şey göz önüne alındığında, iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü bedensel güç bakımından en zayıf olan kişi, ya gizli bir

²²⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 188.

²²⁵ Hobbes Leviathan'da doğa durumunda çalışmanın karşılığının neden olamayacağını şu şekilde açıklamıştır: *“Böyle bir ortamda çalışmaya yer yoktur; çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir ve dolayısıyla toprağın işlenmesine de yer yoktur; ne denizcilik, ne deniz yoluyla ithal edilebilecek malların kullanılması, ne rahat yapılar, ne fazla güç gerektiren şeyleri kaldırmak ve taşımak için gereken şeyler, ne yeryüzü hakkında bilgi, ne zaman hesabı, ne sanat; ne yazı, ne de toplum vardır. Hepsinden kötüsü, bu doğal durumda hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır.”* Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²²⁶ Hobbes, Leviathan, s. 101; öte yandan Ağaogulları Hobbes'un tasarladığı doğa durumundaki insan hayatının yoksul vahşi ve kısa sürmesini, insanların bu dönemdeki eşitlik durumlarına dayandırarak şu ifadeleri kullanmıştır: *“Her erk artışı, güvenlik derecesini de artırır. Fakat her güvenlik derecesi de, daha ileri bir derecede güvenlik altına alınmayı gerektirir. Açıkçası, eldeki erki korumak için daha fazla erke sahip olunmalıdır. Güvenlik isteği böylece sürekli erk artırma isteğine dönüşür. Bunun sonucunda da, insanların birbirlerine eşit olmasından ve hiç kimsenin diğerleri üzerinde kesin bir iktidar kuramamasından ötürü, herkesin herkesle savaştığı bu ortama, bu mantık içinde bir son vermek olanaksız olur. İşte insanın sefaleti buradan kaynaklanır; bu nedenle insan yaşamı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısadır. Kısacası insan insanın kurdudur (homo homini lupus).”* Bu hususta bkz. Ağaogulları-Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 201.

²²⁷ *“Dolayısıyla doğa insanları eşit yaratmış ise, bu eşitliğin kabul edilmesi gerekir. Yok, doğa insanları eşit yaratmamış ise, kendilerini eşit sayan insanlar ancak eşit şartlarda barış yapmaya razı olacakları için, bu eşitliğin de kabul edilmesi gerekir. Böylece, dokuzuncu doğa yasası olarak şunu ifade ediyorum; herkes bir başkasını doğal olarak eşiti kabul etmelidir. Bu kuralın ihlali kibirdir.”* Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 121.

düzenle, ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür”²²⁸.

İlk bakışta, insanlar arasındaki bu türden bir eşitlik anlayışı olumlu bir durum gibi görünse de; Hobbes açısından bunun tam tersi geçerli olacaktır²²⁹. Zira Hobbes’a göre bireylerin eşitliği durumunda, bir insanın sahip olduğu hakkın, en az kendisi kadar güçlü başkaları da bu hakka sahip olduğu zaman hiçbir anlamı ve faydası olmayacaktır²³⁰.

Öte yandan Hobbes’un savunduğu doğal eşitlik kavramı, insanın haysiyetine veya başkaca erdemli bir duygusal ilkeye dayanmadığı gibi bir insanın başka bir insana karşı eşit siyasi haklara ya da taleplere sahip olması anlamını da taşımamaktadır²³¹. Hobbes’un doğa durumundaki eşitlik olgusuyla kastetmek istediği husus, fiziksel ve zihinsel gücün ortalaması alındığı zaman herkesin hayatta kalmak açısından kabaca aynı yeteneğe sahip olmasına dayanarak, buradaki eşitlik olgusunun tam anlamıyla eşitlik değil, insanın korunmasızlığından ibaret olduğunu göstermeye çalışmaktır²³². Dolayısıyla oluşturulan, başka bir deyişle üzerinde anlaşılan devlet mekanizması dışındaki bireylerin doğa durumundaki eşitlikleri sadece bir çatışma kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır²³³. Veya başka bir şekilde ifade etmek gerekirse de bu eşitlik salt insanların ölüm karşısındaki eşitliklerinden ibarettir²³⁴.

Hobbes’un tanımladığı doğa durumu adeta bir kara deliğin bütün vasıflarını bünyesinde barındırmaktadır. Öyle ki Hobbes’a göre doğa durumunun ana temasını oluşturan savaşın bile bir galibi olduğundan söz edilebilmesi mümkün olmayacaktır²³⁵. Hobbes bu tespitinin gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

²²⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 99.

²²⁹ Murad Musayev, **Thomas Hobbes’un Felsefesinin Ontoloji, Epistemoloji ve Siyaset Felsefesi Bağlamında İncelenmesi**, T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2021, s. 90.

²³⁰ Gülgeç, “Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche’nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, (s. 687-738), s. 720.

²³¹ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 166.

²³² Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 166.

²³³ Ayşen Furtun, **Hukuk Felsefesi Dersleri**, 2.Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Kasım-2014, s. 54.

²³⁴ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 32.

²³⁵ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 181.

“Savaşanların arasındaki eşitlik, doğası gereği süreklilik arz ettiği için, bu savaş bir zafer ile sonuçlanamaz; galiplerin sürekli tehdit altında oldukları bir durumda, en güçlüünün bile yıllarca yaşayabilmesi bir mucizedir. Diğer taraftan, bir mucize olup muzaffer biri uzun bir hayat yaşamayı başarsa bile, bu başarılar onun ömrü ile sınırlıdır. Herhangi toplumsal veya siyasi bir yapı olmadığı için, o öldüğünde bozulan denge yine eski halini alacaktır”²³⁶.

Hobbes’a göre doğa durumundaki bireylerin sözlerini tutmak için hiçbir gerekçeleri de olmayacaktır ki Hobbes bu tespitini, insanların hırslarını açgözlülüklerini, öfkelerini ve diğer ihtiraslarını cebri bir gücün yarattığı korku olmadan yalnızca sözlere bağlı kılınarak dizginlemenin imkansız olacağı²³⁷ savına dayandırmaktadır. Burada Hobbes’un teorisinin, “mahkumun dilemması” probleminin primitif bir versiyonu olarak da değerlendirilebileceğini savunan görüşler mevcuttur²³⁸. Mahkumun dilemması durumunda mahkumlardan biri, diğer suç ortağının suçu itiraf edip etmeyeceğini önceden kestiremediği için savcı ile işbirliğine girerek daha az ceza alma vaadine güvenip, ortağıyla beraber işlemiş oldukları suçu itiraf etmektedir²³⁹. Doğa durumu insanı da tıpkı mahkumun dilemması durumunda olduğu gibi, karşısındaki diğer bireyin ne şekilde davranacağını önceden kestiremediği için, kendisine karşı yönelebilecek saldırı ihtimaline binaen ilk saldıran olmaya çalışacak ve bu döngünün doğal sonucu olarak ise insanlar herkesin herkese karşı savaşı gerçeğiyle yüzleşeceklerdir²⁴⁰. Hobbes’a göre doğa tarafından içine konduğumuz bu ortamdan çıkılması ancak iki insani yeti vasıtasıyla sağlanabilecektir. Bunlar ise duygu ve akıldan ibarettir²⁴¹.

Toplum sözleşmesiyle birlikte egemen erk meydana getirildikten sonra Hobbes’a göre bu aşamadan itibaren artık iyi gerekçeler salt kendini korumak gerektiğinde mümkün olacağı için, taraflardan birisinin sözünde durması durumunda diğerinin sözünde durmaması için iyi bir gerekçesi olamayacaktır²⁴². Fakat bu söz egemene karşı verilmiş bir söz olmaktan

²³⁶ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 181.

²³⁷ Tuck, **Hobbes**, s. 116.

²³⁸ Metin, “Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu”, (s. 235-264), s. 241.

²³⁹ Metin, “Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu”, (s. 235-264), s. 236.

²⁴⁰ Metin, “Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu”, (s. 235-264), s. 243.

²⁴¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 103.

²⁴² Tuck, **Hobbes**, s. 117.

ziyade, diğ er uyruklara karşı verilmiş olan bir sözdür ve kişi, ahdin diğ er tarafları sözlerini yerine getirmeseler dahi kendi üzerine düş en yükümlülükleri yerine getirdiğ i takdirde bile doğ a durumundakinden daha kötü bir sonuçla karşılaşmayacaktır²⁴³. Değ inilen özellikleriyle egemen erkin yaratıldığ i sivil durum, Furtun'un ifadesiyle doğ a durumundaki mücadele, rekabet ve çatış ma sürecinde yok olmanın adeta panzehiri şeklinde karş ımıza çıkmaktadır²⁴⁴. Bu bağ lamda doğ a durumu ile sivil durum arasında tercih yapmak; geçmiş te Hobbes'un çağ ında olduğu gibi günümüzde ve gelecekte de yok olup gitmekle var olmak arasında bir tercih yapmakla aynı anlama gelecektir²⁴⁵.

Hobbes'un, doğ a durumundaki çatış ma ortamının en temel nedenlerinden birisi olarak bireylerin doğ uştan eş it olmalarını gösterdiğ ini önceden ifade etmiş tik²⁴⁶. Bu konuya yönelik olarak Ağ aoğ ulları, eş itliğ in savaş durumunu nasıl tetiklediğ ine ř u şekilde açıklık getirmektedir:

“Bu bedensel ve zihinsel yetiler, insan doğ asına iç kin fiziksel ve psişik güç leri ifade eder. Her insanın bu iki güce sahip olması nedeniyle insanlar arasında bir eş itlikten söz edilmektedir. Ancak bu eş itlik savı, aynı zamanda eş itsizliğ i de iç erir. Bedensel bakımdan en zayıf insan ile en güçlü insan kavramlarının kullanılması bunun en açık kanıtıdır. Fakat insanın kendisi için, kendine göre zayıf olması, yani beden en güçlü nün bile öldürülebilmesi bu eş itliğ i ortaya çıkarır; bunun sonucu da, insanların birbirlerinden korkarak sürekli savaş durumu iç inde kalmalarıdır”²⁴⁷.

Doğ uştan eş it olan bireyler kıt kaynaklar için sürekli birbirleriyle çatış ma hali iç erisinde olacaktır ve bu çatış ma ortamının egemen güç meydana getirilmediğ i müddetçe sonu yoktur. Hobbes, burada suçu tekrardan insan doğ asına yüklemiş, insanın bu kusurlu yapısı nedeniyle doğ anın olağ an seyri iç erisinde böylesi bir çatış ma durumunun meydana gelmesini bir tehlikeden ziyade kaçınılmaz son olarak kabul etmiş tir. Çünkü insanların yontulmamış iradeleri daima onları birbirlerinin kurdu olmaya yöneltecektir. Doğ al olarak bencil ve bir diğ erinin kurdu olan insanı hayvandan farklı kılan ve bir toplum iç erisinde barış a ulaş masına olanak sağ layan olgu ise geleceğ i düşün me özelliğ i ile birlikte işleyen

²⁴³ Tuck, **Hobbes**, s. 118.

²⁴⁴ Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğ a Kanunları**, s. 129.

²⁴⁵ Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğ a Kanunları**, s. 129.

²⁴⁶ Bkz. yuk. s. 43, 220. dipnot.

²⁴⁷ Ağ aoğ ulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 194.

deneyim ve eğitim yoluyla geliştirdiği akıl ve onun hesaplamasını sağlayacak isimleri içeren konuşma olarak karşımıza çıkacaktır²⁴⁸. Görüldüğü üzere Hobbes'un siyaset teorisinin üzerine kurulu olduğu vahim paradoks, insan doğasının en büyük düşmanının insan doğasının bizzat kendisi olmasıdır²⁴⁹. İnsan karakteri hakkında kötümser ve olumsuz yargılardan hareket eden Hobbes, kurgusal bir çerçevede rasyonalist bir zihniyet ile oluşturduğu doğa hali kuramını sürekli bir ölüm korkusu ve tehlikesi temeline dayandırmaktadır²⁵⁰. Bu hususlardan hareketle Hobbes'un insan doğasına bir hayli pesimist açıdan bakmakta olduğunu ifade etmemiz gerekir²⁵¹.

Hobbes'un, tıpkı dünyaya gelişinde kendisine eşlik eden korkuyu ikizi olarak nitelemesi gibi, insanların salt çıkar ve arzudan beslenen kötücül benlikleri de tıpkı ikiz kardeş gibi dünyaya gelinen ilk andan itibaren Hobbes'a göre insanlara eşlik edecektir. Doğanın ve insan olmanın getirdiği kötücül içgüdülerin bizleri zorla içerisine hapsettiği bu ortam karşısında sığınabileceğimiz tek güvenli liman ise Hobbes'a göre egemen gücün kudret dolu kanatlarının altındadır. Hobbes'un teorisini doğa durumundan yola çıkarak bu surette psikolojik parametreler üzerinden geliştirmesiyle ve devletin varoluşunu kurgusal bir biçimde insanların doğal yaşam haline dayandırmak suretiyle tezini insan doğası ve karakteri üzerine temellendirmesiyle, onun bu kurgusal analizlerini politik-psikolojik bir çözümleme olarak da değerlendirebilmek mümkündür²⁵².

Hobbes'a göre bireylerin doğuştan eşit yaratılmaları güvensizliği, güvensizlik de savaşı beraberinde getirecektir²⁵³. Burada Hobbes'un, doğa durumundaki ortamın yarattığı korkuyla beraber güvensizlik ortamına da vurgu yaptığı görülmektedir. Hobbes Leviathan'da doğa durumundayken eşit konumda olan iki insanın, aynı anda birlikte sahip

²⁴⁸ Hodaloğulları Vatansaver, "Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi", (s. 405-412), s. 408.

²⁴⁹ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 61.

²⁵⁰ Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", (s. 99-123), s. 108.

²⁵¹ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 33.

²⁵² Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", (s. 99-123), s. 105.

²⁵³ Hobbes bu konu hakkındaki düşüncelerini Leviathan'da şu şekilde dile getirmiştir: "*Eşitlikten güvensizlik doğar. Bu yetenek eşitliğinden, amaçlarımıza erişme umudunun eşitliği doğar. Bundan ötürü, iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse, birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığı korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna, birbirlerini yok etmeye ve egemenlik altına almaya çalışırlar. Güvensizlikten savaş doğar. Herhangi bir kimsenin başkalarına olan güvensizliğinden kurtulması için, kendisi için tehlikeli olabilecek başka büyük bir kuvvet kalmadığı görünceye kadar, cebren veya hileyle, olabildiği kadar çok insanı hakimiyeti altına almasından başka akla yatkın bir yol yoktur ve bu; o kişinin kendi varlığını koruması için gerekli olanın ötesinde bir şey değildir ve buna cevaz verilir.*" Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 100.

olamayacakları bir şeyi arzu etmeleri durumunda birbirlerine düşman olmalarının kaçınılmaz son olacağını, hatta bu sebepten ötürü varlıklarını korumak, bazen de sadece zevk almak uğruna birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışmaktan geri durmayacaklarının kesin bir dille altını çizmiştir²⁵⁴. Bu yüzden de onun tasavvur ettiği doğa durumundaki bireylerin kendi güvenliklerini sağlamalarının en kesin çözümünü, diğerlerini egemenlik altına almaya çalışmalarında aramak gerekecektir.

Sonuç itibariyle Hobbes, doğa durumundaki süregiden kavga ortamını Leviathan'da üç farklı etmene dayandırmıştır. Bunlardan birincisi rekabet, ikincisi güvensizlik, üçüncüsü ise şan ve şereftir²⁵⁵. Hobbes bu konuya benzer bir tespitinde ise bu kez The Elements'ta iç savaşın oluşumunu, insanın içinde bulunduğu koşullardan mutsuz olması dolayısıyla yaşadığı hoşnutsuzluk, insanın hoşnutsuz olmaya hakkının bulunduğuna inanması ve insanın koşulları değiştirerek kendini mutlu kılma şansının bulunduğuna inanması şeklindeki üç temel koşula dayandırmıştır²⁵⁶.

Hobbes, rekabet neticesinde ortaya çıkan çatışma ortamında başka insanların kişiliklerine, karılarına, çocuklarına ve hayvanlarına egemen olmak için şiddet kullanılacağını, güvensizlik neticesinde ortaya çıkan çatışma ortamında bireylerin kendilerini korumak için şiddet uygulamak durumunda kalacaklarını ifade etmiştir²⁵⁷. Hobbes, şan ve şeref arzusu neticesinde ortaya çıkan çatışma ortamında ise bireylerin kendi kişiliklerine yönelik olarak doğrudan doğruya veya hısımları, arkadaşları, milletleri, meslekleri veya adları dolayısıyla bir söz, bir gülümseme, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsemelere karşı şiddet kullanılacağını belirtmiştir²⁵⁸. Doğa durumu insanının diğerlerine karşı duyduğu derin güvensizlik duygusundan kurtulabilmesi için, kendisi için tehlikeli olabilecek büyüklükte başka bir erk kalmayınca kadar, zorla ya da kurnazlıkla elinden geldiği ölçüde çok insana hakim olmaya çalışmaktan başka elinde bir çare de olmayacaktır²⁵⁹.

²⁵⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 100.

²⁵⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²⁵⁶ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 183.

²⁵⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²⁵⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 101.

²⁵⁹ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 201.

Doğa durumu insanının, güvenlik ihtiyacı neticesinde sürekli elindeki erki korumak adına daha fazla erke sahip olma arzusuyla hareket edeceği bu ortam, hiç kimsenin bir diğeri üzerinde hakimiyet kuramadığı, herkesin herkesle savaştığı, öz ifadeyle herkesin birbirinin kurdu haline geldiği bir tabloyu ifade etmektedir²⁶⁰. Hobbes'a göre bu çatışma ortamını defetmenin formülü ise oldukça basittir: barış ve toplum içerisinde bir arada yaşamak²⁶¹. Bu yüzden, ölüm korkusundan kurtulmak ve kendisini güvenlik içine sokmak isteyen ve Hobbes'a göre zayıf bir yaratıktan ibaret olan doğa durumu insanı, bir erk tekeli olan Ölümlü Tanrıyı, yani devleti yaratacaktır²⁶². Burada Güriz, insanın yeri geldiği zaman inançları uğruna ölümü dahi göze alabilecek bir yapısı olmasına vurgu yaparak, Hobbes'un ölüm korkusunu insan doğasıyla bu denli içkin hale getirmesini eleştirmiştir²⁶³.

Hobbes'un tanımladığı doğa durumu hali içerisinde o denli büyük bir umutsuzluk hali barındırmaktadır ki bu dönemde yaşayan insanlar geçmiş mücadelelerinden başarıyla çıkmış olsalar bile, sürekli biçimde ellerindeki başkaları tarafından alınabileceği korkusuyla yaşayacakları için bu onları geleceğe yönelik bir umutsuzluk demeti içerisinde tutsak bırakacaktır²⁶⁴.

Hobbes'un, egemenin zorlayıcı gücü olmadığı müddetçe baskılanmasının mümkün olmadığına işaret ettiği insana özgü bir başka fenomen ise “durmak bilmeyen kudret arzusu” gerçeğidir. Öncelikle Hobbes'un kudret kavramına hangi açıdan yaklaştığına bakacak olursak o kudret kavramını ve kudretin çeşitlerini şöyle tanımlamıştır:

“Bir insanın kudreti, genel olarak ele alınırsa, iyi gibi görünen gelecekteki bir şeyi elde etmeye yarayan şu anki araçlarıdır veya doğal ya da araçsaldır. Doğal kudret, beden ve zihnin melekelerinin üstünlüğüdür; olağanüstü güç, biçim, sağduyu, maharet, hitabet, cömertlik, soyluluk gibi. Araçsal kudretler ise; bunlar yoluyla veya talih sayesinde elde edilir ve mal mülk, şöret, arkadaş ve Tanrı'nın gizli işlerinden daha fazla elde edilmesine yarayan yol ve yöntemlerdir ki insanlar buna şans derler”²⁶⁵.

²⁶⁰ Ağaogulları/ Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 201.

²⁶¹ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 60.

²⁶² Ağaogulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 274.

²⁶³ Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 184.

²⁶⁴ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 173.

²⁶⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 72.

Hobbes, hangi olguların kudret olarak değerlendirilebileceğini ise Leviathan'ın 10.bölümünde şu paragraf eşliğinde açıklamaktadır:

“Cömertlikle birleştirilmiş servet de kudrettir; çünkü bu, arkadaşlar ve hizmetçiler sağlar ancak, cömertlik yoksa bu böyle değildir; çünkü bu durumda servet insanı korumaz; tersine, insanları kıskançlıkların önünde bir yem yapar. Kudretin şöhreti de kudrettir; çünkü yanında korumaya ihtiyacı olanların bağlılığını getirir. Aynı nedenle, bir insanın ülkesinin sevildiğinin şöhreti demek olan popülerite de kudrettir. Yine bir insanın çok sayıda insan tarafından sevilmesi veya o insandan korkulmasını sağlayan herhangi bir nitelik veya böyle bir niteliğin şöhreti de kudrettir; çünkü bu, insanların yardım ve hizmetini elde etmeye yarayan bir araçtır. Başarı da kudrettir; çünkü bilgelik veya iyi talihe ilişkin bir şöhrete yol açar. Barış veya savaşta basiretli olmanın şöhreti de kudrettir; çünkü diğerlerine kıyasla, basiretli insanların bizi yönetmesini daha çok isteriz. Soyluluk ve hitabet de kudrettir”²⁶⁶.

Hobbes'un insanlığa atfettiği “durmak bilmeyen kudret arzusu” kavramını Leviathan'da “Davranışların Farklılığı Üzerine” konusu başlığı altında değerlendirilen 11.bölümde açıklığa kavuşturduğunu görmekteyiz. Hobbes'un doğa durumunda çatışma ortamını getiren etmenlerin en başında insanların birbirleriyle çatışan davranışlarının, çıkarlarının ve arzularının farklılığına işaret ettiğini daha önce dile getirmiştik. Çünkü doğası gereği sürekli arzulayan bir varlık olan insan, arzuladığı şeylere ulaşmak için sürekli olarak gücünü arttırma eğiliminde hareket edeceği için, doğası gereği karşısında var olan bütün güçleri yıkmak doğrultusunda hareket edecektir²⁶⁷. Doğa durumundaki çatışma ortamını tetikleyen insana özgü bir diğer refleks ise Hobbes'un kendi ifadesi ile “yeryüzündeki bütün insanlarda bulunan ve durmak bilmeyen kudret arzusundan” başka bir şey değildir. Hobbes doğa durumundaki çatışma ortamının tetikleyicisi olarak kabul ettiği bu insani olguyu da yine kendine has üslubuyla şu şekilde tanımlayarak okurlarıyla paylaşmaktadır:

²⁶⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 73.

²⁶⁷ Ebru Ferik, **Siyaset Felsefesinde Düzen Fikri (Fârâbî, Thomas Hobbes, İbrahim Müteferrika Örneği)**, T.C. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli, 2019, s. 57.

“Böylece, ilk sıraya, bütün insanlarda var olan ve ancak ölümlerine sona eren sürekli ve durmak bilmez bir kudret, daha fazla kudret arzusu eğilimini koyuyorum. Bunun nedeni; insanın halen elde ettiğinden daha büyük bir hazzı ulaşmayı istemesi veya ölçülü bir kudretle yetinmemesi değil; iyi yaşamak için halen sahip olduğu kudret ve imkanları, daha fazlasını elde etmeksizin, güvence altına alamayacağı gerçeğidir. Bundan dolayıdır ki; en büyük kudrete sahip olan krallar, bu kudreti yurt içinde yasalarla, yurt dışında ise savaşlarla güvence altına almaya çalışırlar”²⁶⁸.

Yine de Hobbes burada bütün suçu insanlığa yüklememektedir. Çünkü Hobbes’un açıklamalarından da görüldüğü üzere, insanların devamlı bir kudret arayışı içerisinde olmalarının temel sebebi de yine bireysel güvenlik arayışından ileri gelmektedir. Hobbes’a göre insanların kendi güvenliklerini sağlamak uğruna izleyebileceği her yolun meşru kabul edilmesi gerekeceğinden, devamlı daha da büyük bir kudret istemesi nedeniyle hiçbir insan suçlanamaz. Hobbes doğa durumundaki en mütevazı insanı dahi bu genellemesinden ayırık tutmamıştır. Nitekim doğa durumundaki en mütevazı insan da, bu dönemde yaşayan diğer insanların sahip olduğu güvensizlik duygusuna sahiptir ve yüz yüze kalacağı tehditler onu sürekli bir güç arayışı içerisine itecektir²⁶⁹.

Hobbes günümüzde devletlerin arasındaki düzeni, doğa durumundaki bireylerin aralarında olan düzenle özdeşleştirdiği için, bu tespitini devletlerarası ilişkilere uyarlamıştır. Hobbes’un devletlerarası ilişkiler bakımından bu şekilde bir uyarlamaya gittiğini kavrayabilmek bakımından, onun Leviathan’da bahsi geçen şu dizgelerine atıf yapmak faydalı olacaktır:

“O zaman küçük ailelerin yaptıklarını, şimdi de, daha büyük ailelerden ibaret olan şehirler ve krallıklar yapmaktadır. Onlar da, tehlike bahaneleri veya istilaya uğrama korkusu ile veya istilacılara yardım edilmesinden korktuklarından ötürü, kendi güvenlikleri için, egemenliklerini genişletirler ve başka tedbir olmaması nedeniyle, haklı olarak cebren ve hileyle, komşularını egemenlik altına almak veya zayıflatmak için ellerinden geleni yaparlar ve bundan ötürü çağlar sonra bile şerefle anılırlar”²⁷⁰.

²⁶⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 81.

²⁶⁹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 174.

²⁷⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 133-134.

Bu doğrultuda Hobbes, fetihler yoluyla güvenliklerini gerekli olandan daha artırmak isteyen devletler olacağı için, tersi bir durumda mütevazı sınırlar içinde kalmakla yetinmeyi yeğleyecek diğer devletlerin, istila yoluyla kendi güçlerini artırmayıp sadece savunma yaparak uzun süre dayanamayacaklarına vurgu yapmıştır²⁷¹.

Hobbes, doğa durumundaki bireylerin akdettikleri ahitler açısından yaptığı değerlendirmelerinde ise, en ufak bir makul şüphenin varlığının dahi henüz taraflarca ifası gerçekleşmemiş olan salt varlığını karşılıklı güven ilişkisine dayandıran sözleşmeleri de geçersiz kılacağını kabul etmiştir²⁷². Çünkü bu dönemde, karşılıklı ahit neticesinde tarafların üzerlerine düşen edimleri cebren yerine getirmelerini sağlayacak zorlayıcı bir ortak yetkenin varlığı mevzu bahis değildir. Onun gözünde insanın doğuştan içinde barındırdığı pozitif erdemler o denli azdır ki, doğa durumunda zorlayıcı bir gücün korkusu olmadığı için karşılıklı sözleşmeler yapılırken tarafların birbirlerine vermiş oldukları sözler insanların tamahına, hırsına, öfkesine ve diğer duygularına gem vuramayacak kadar zayıf kalacaktır²⁷³. Öyle ki Hobbes'a göre, insan karakterindeki kötülük herkes için aşikârdır ve bu sebeple de ceza korkusu olmadan tek başına verilen bir söz insanın görevlerini yerine getirmesini sağlama konusunda yetersiz kalacaktır²⁷⁴. Hobbes bu durumu, kılıcın zoru olmadıkça ahitlerin sözlerden ibaret olduğu ve insanı güvence altına almaya yetmeyeceği şeklindeki saptamasıyla açıklamaktadır²⁷⁵. Zira Hobbes'a göre insan diğerlerine tanıdığı hürriyetten daha fazlasına sahip olmakla memnun olan bir egoisttir²⁷⁶.

²⁷¹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 174, 24. dipnot.

²⁷² Bu bağlamda Hobbes, herhangi bir denetim mekanizmasının bulunmadığı doğa durumunda yapılan ahitlerin akibetini ise şu şekilde özetlemektedir: "*Herkesin, herkese karşı savaş halinde olduğu basit doğa durumunda, tarafların hemen ifa etmedikleri, fakat birbirlerine güvendikleri bir ahit yapılırsa, bu ahit, herhangi bir makul şüphe halinde, geçersizdir; fakat her ikisinin de üstünde, ifaya zorlamak için yeterli hak ve güce sahip genel bir güç olursa, bu ahit geçersiz değildir.*" Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 109.

²⁷³ Hobbes, **Leviathan**, s. 109.

²⁷⁴ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 90.

²⁷⁵ Hobbes, egemen güç olmadığı müddetçe karşılıklı sözlerin neden ortak bir uzlaşma ortamının sağlanmasında yetersiz kalacağına Leviathan'da şöyle açıklık getirmektedir: "*Çünkü adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet ve özet olarak, bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibir, ölç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır. Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez. Dolayısıyla, doğa yasalarına rağmen, (bu yasalara uyulmak istendiğinde ve güvenlik içinde uyulması mümkün olduğunda) kurulu bir iktidar yoksa veya bu iktidar güvenliğimiz için yeterince büyük değilse; herkes, bütün diğer insanlara karşı korunmak için, kendi gücüne ve kurnazlığına dayanacak ve üstelik bunu meşru olarak yapabilecektir.*" Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 133.

²⁷⁶ Güriz, "Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri", (s. 298-315), s. 306.

Egemen gücün bulunmadığı doğa durumunda insanların barış içerisinde yaşamaları ya da başka bir deyişle, “devletsiz toplum” yaşamı sürmelerinin beklenmesi imkansız olduğu gibi, bu şekildeki bir beklentinin Hobbes açısından bakıldığında ütopyadan öteye gidemeyeceği de ortadadır²⁷⁷. Böylesi bir ortamda tarafların birbirlerine güven duymaları hiçbir şekilde beklenemeyeceği gibi, insanların sözleşmeye konu edimlerini diğer taraftan önce yerine getirmek için kendilerince haklı bir nedenleri olduğundan da söz edilemeyecektir. Nitekim Hobbes burada insanların çoğunun kötü karakterli olduklarından bahsederken, bu sebep dolayısıyla insanların adil yollarla veya hileyle kendi çıkarlarını güvence altına alma eğilimiyle hareket edeceklerini, bunun neticesi olarak ise sözleşmelerin taraflarından birisinin kendi üzerine düşen edimi ilk yerine getiren olması durumunda bu kimsenin, akdin diğer tarafının açgözlülüğüne karşı savunmasız kalacağını savunmuştur²⁷⁸. Özetle Hobbes açısından doğa durumunda sözleşmeden doğan edimi ilk yerine getiren konumunda yer almak kendi yaşamını koruma hakkına aykırı düşeceğinden yanlış olup, burada insan kendi payına düşeni yerine getirmeksizin edimi karşı taraftan almayı tercih edecektir²⁷⁹.

Meşru bir devletin varlığı durumunda ise sözlerini tutmayanları engelleyecek bir güç var olduğu için, sözleşmeye göre ilk ifa yükümlülüğü üzerinde olan kişi edimini zamanında yerine getirmeye mecbur olacaktır. Meşru devletin olmadığı veya devletin meşru varlığının savaşa kesintiye uğradığı durumlarda ise Hobbes’ a göre insanların üzerinde mutabık kaldıkları bir barış anlaşmasını tamah, hırs, şehvet veya daha güçlü arzulara karşı güçlendirebilecek kudrete sahip olan geriye tek bir gücün korkusu kalacaktır ki bu, herkesin Tanrı olarak taptığı ve vefasızlıklarından öcünü alacağından korktuğu o görünmez gücün korkusundan başka bir şey değildir²⁸⁰. Hobbes buradan hareket ederek sözleşmeyle bağlanmak ve sözleşmenin bağlayıcılığı (etkisi) altında bulunmak kavramlarının farklı olgulara işaret ettiği sonucuna varmış ve bunlardan ikincisinin ancak egemenin zorlayıcı gücü sayesinde geçerlilik kazandığını, ilkinin geçerli olması için ise sözleşmenin yapılarak bir söz verilmesinin yeterli olduğunu vurgulamıştır²⁸¹.

²⁷⁷ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 211.

²⁷⁸ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 39.

²⁷⁹ Metin, “Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu”, (s. 235-264), s. 245.

²⁸⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 112.

²⁸¹ Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları**, s. 102.

Hobbes, yalnızca iki durumun varlığı halinde tarafların birbirlerine karşı vermiş oldukları sözlerin insanları ahitlerine bağlı kılacağına işaret etmekte olup, bunları sözünü tutmamanın sonuçlarından duyulan korku ve sözünü tutmamanın gerekli olmadığını göstermenin büyüklüğü ve gururu olarak sıralamıştır²⁸². Ne var ki Hobbes'un ikinci sıraladığı durum, onun tasavvurundaki insan karakterinin yoksun olacağı bir ahlaki değerdir. Hobbes da bunun bilincinde hareket ederek saydığı ikinci durumun etkisinde insanların ahitlerine bağlı kalmalarının mal, mülk, buyurma yetkisi veya tensel haz peşinde koşan insanların büyük çoğunluğunda pek az bulunan büyük bir cömertliği kişiliklerinde barındırmaları halinde mümkün olacağını tereddüt duymadan ifade etmiştir²⁸³.

Hobbes, her insanın kendi kendisinin yargıcı olacağından dem vurduğu doğa durumunda, farklı fikirler nedeniyle sürekli olarak barış ortamını ortadan kaldıracak kavgaların çıkacağını ileri sürmekte ve kişiden kişiye değişen bu değer yargılarının ancak ortak bir ölçüme tabi tutulması halinde baş gösteren çatışma ortamının bertaraf edilebileceğini kabul etmektedir²⁸⁴. Hobbes'un ortak bir ölçüm olarak bahsettiği mekanizmadan kastı ise üzerinde anlaşılacak yaratılacak olan egemen erktir. Herhangi bir ortak denetime tabi olmayan karşıt fikirlerin bu denli fazla olduğu doğa durumunda Hobbes'a göre insanları ortak bir payda altında toplayabilecek olan tek hak, insanların bir saldırı karşısında kendilerini savunma hakkından ibarettir²⁸⁵. Hobbes bu iddiasını ilk kez Yasanın Öğeleri'nde şu pasajı nezdinde gündeme getirmiştir:

“İnsan mademki doğa koşulları gereği bonum sibi, yani kendisi için iyi olanı isteyip arzulayacak ve kendisini incitecek şeylerden ve fakat en önemlisi de doğanın en korkunç düşmanından, ölümden kaçınacak şekilde yaratıldı (...); o halde, bir insanın kendi bedeni ve uzuvlarını hem ölümden hem de acıdan korumak için elinden gelen her şeyi yapması akla aykırı olmayacaktır. Ve insan akla aykırı olmayanı, HAK ya da jus, veya kendi doğal güç ve yetkinliğimizi suçsuzca kullanma özgürlüğü olarak görür. Dolayısıyla, bu doğal bir haktır. Her insan kendi yaşamını ve beden bütünlüğünü sahip olduğu tüm güçle koruyabilir”²⁸⁶.

²⁸² Hobbes, **Leviathan**, s. 112.

²⁸³ Hobbes, **Leviathan**, s. 112.

²⁸⁴ Tuck, **Hobbes**, s. 101.

²⁸⁵ Tuck, **Hobbes**, s. 102.

²⁸⁶ Tuck, **Hobbes**, s. 104.

Doğa durumunu bir savaş, yabanıllık ve yozlaşma hali olarak kabul eden Hobbes, doğa durumundaki insanların kendisini nasıl ve ne zaman savunacağına kendisinin karar verdiğini, insanların kendini koruma içgüdüleriyle başkalarına saldırdığında ise hangi durumun gerçekten tehlike arz ettiğine değişen fikirler nedeniyle kesin bir cevap verilemeyeceğini kabul etmiştir²⁸⁷. Hobbes bu nedenden ötürü doğa durumundaki insanlığın tek ortak düşüncesi olduğu kabul edilen kendini koruma hakkının dahi pratikte bir önemi kalmayacağını kesin bir dille vurgulamıştır²⁸⁸. Hobbes tespitini biraz daha detaylandırarak, doğa durumunda çatışmayı doğuran asıl etkenin insanların neyin tehlikeli olduğu konusunda farklı yargılarda bulunmaları olduğuna işaret etmiştir²⁸⁹. Hobbes bu sorunun çözümünün ise bireylerin her birini tehlikeye atabilecek şüpheli ve tartışmalı durumlarda her birisinin kabul edeceği tek bir görüş kaynağı üzerinde, yani ortak bir egemen gücün çatışı altında birleşmeleri halinde mümkün olacağını dile getirmiştir²⁹⁰. Açıklamalarımızdan da görüldüğü gibi Hobbes'un tanımladığı doğa durumunda bizlere gösterilmek istenen asıl olgu devletin varlığı neticesinde ortaya çıkan sonuçlardan ziyade, onun yokluğunda insanların karşılaşacağı felaketlerin gün yüzüne çıkarılmasıdır²⁹¹.

3.2 DOĞA DURUMU KAOSUNA KARŞI KURTARICI GÜÇ OLARAK DEVLET

Hobbes'a göre başta doğa durumu insanının tamahkâr yapısı olmak üzere doğa durumunun yarattığı olumsuz tablonun önüne geçilmesinin sırrı, toplum sözleşmesiyle beraber egemen gücün meydana getirilerek yetkilendirilmesinde yatmaktadır. Üstelik Hobbes'un kuramındaki bu yetkilendirme işlemi sıradan bir yetkilendirme olmayıp, birçok mutlak hak ve yetki devrini de bünyesinde barındırmaktadır. İşte Hobbes'un idealinde olan ve doğa durumu kaosundan kurtuluşu sağlayacak egemen gücün niteliği bu şekilde olmalıdır.

Hobbes'un İngiliz İç Savaş öncesi ve sonrası dönemlerinde yaşadığı korkular tıpkı gençlik yıllarında yaşamış olduğu sosyal travmalar gibi idealindeki devlet yapısını kafasında oturtması uğrunda ona büyük katkılar sağlamıştır; her ne kadar bu korkular Hobbes'un benliğinde derin izler ve yaralar bırakmış olsa da... Hobbes'un bu dönemde yaşadığı korku ve endişeler, idealindeki devlet anlayışını fazlasıyla otoriter, mutlakiyetçi ve korumacı bir

²⁸⁷ Tuck, **Hobbes**, s. 103.

²⁸⁸ Tuck, **Hobbes**, s. 103.

²⁸⁹ Tuck, **Hobbes**, s. 112.

²⁹⁰ Tuck, **Hobbes**, s. 112.

²⁹¹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 122.

anlayışa dayandırmasına zemin hazırlamıştır. Hatta Hobbes'un benimsemiş olduğu bu devlet anlayışı neticesinde onun "totaliter" devlet anlayışının temsilcisi olduğunu öne süren görüşler de ortaya atılmıştır. Gerçekten de devletin mutlak iktidara sahip olmasının gerektiği, bireylerin ancak devlet içerisinde varlık kazanabileceği, devletin iç ve dış güvenliğe kefil olacağı gibi ilkelerin totaliter devlet anlayışının ana temasını oluşturduğu gözetildiğinde, bu yönüyle Hobbes'un devlet kuramıyla totaliter devlet anlayışının benzer niteliklere haiz olduğunu yadsımak güçtür²⁹². Ayrıca totaliter devlet anlayışında tıpkı Hobbes'un devlet anlayışında olduğu gibi kuvvetler ayrılığı prensibinin reddedilmesi²⁹³, Hobbes ve totalitarizmin kesiştiği bir başka unsur olarak karşımızda durmaktadır.

Hobbes'a yöneltilen eleştirilerin kaynağının birçoğunun müsebbibi de onun tutucu bir edayla oluşturduğu bu devlet modelidir. Fakat burada Zabunoğlu tarafından da isabetli biçimde belirtildiği gibi Hobbes'un yaşadığı dönemin şartlarını dikkate almadan, günümüz demokrasi anlayışı ve hürriyet fikrinin tesiri altında kalarak, bu düşünürün görüşlerini reddetmeye ve mahkum etmeye kalkışmak adil olmayan bir yaklaşım olacaktır²⁹⁴. Ne var ki Hobbes, yaşadığı dönemde acımasızca eleştirilere maruz kaldığı gibi despotik olmakla itham edilmiş, bu durum Hobbes'un yaşadığı devreye nazaran yenilik teşkil eden hukuki fikirlerinin hakkıyla kıymetlendirilmesine engel olmuştur²⁹⁵. Oysa ki Hobbes hukuk literatürüne birçok değer kazandırmış olup, bunlardan birisine örnek vermek gerekirse o, modern ceza hukukunun babası kabul edilen ve kendisinden hemen hemen bir buçuk asır yıl sonra yaşamış olan İtalyan Beccaria'dan daha önce açık bir şekilde "kanunsuz suç ve ceza olmaz" prensibini dillendirmiştir²⁹⁶. Öte yandan Hobbes'un hiç kimsenin kendisini suçlamaya zorlanamayacağı şeklindeki kabulünün²⁹⁷ ise, ceza yargılamasının başka temel prensiplerinden birisi olan "nemo tenetur" ilkesine ışık tutmakta olduğu aşikârdır.

İngiltere'de iç savaşları engelleme refleksiyle adımlarını atmaya başlayan Hobbes, demokrasi tutkusunun bir kenara bırakılarak hakim merkezi gücün etrafında örgütlenmiş

²⁹² Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 184.

²⁹³ Bahtiyar Akyılmaz / Murat Sezginer / Cemil Kaya, **Türk İdare Hukuku**, 5.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014, s. 135.

²⁹⁴ Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri", (s. 219-240), s. 227.

²⁹⁵ Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri", (s. 219-240), s. 227.

²⁹⁶ Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri", (s. 219-240), s. 227.

²⁹⁷ Yunus Koç, "Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine", **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019, (s. 333-350), s. 340.

politika sisteminin zorunluluğunu salık veren bir siyaset felsefesi geliştirmiştir²⁹⁸. Hobbes'un sonrasında Leviathan'ı kaleme alırken ise demokrasiye karşı ön yargılarının yumuşamaya başladığını görmekteyiz. Zira İngiltere Kralı I.Charles'in idam edilmesinden sadece iki yıl sonra yayınlanan Leviathan'da Hobbes'un, etrafında birleşilecek egemen gücün parlamento veya kral olabileceğini kabul etmiş olduğu göze çarpmaktadır²⁹⁹.

Hobbes tasarlamış olduğu devlet modelinde halkı egemen içinde eriterek, ya da halkın kişiliğini egemene taşıyarak, iki kişinin varlığının yaratacağı iç savaş tehlikesini ve dolayısıyla da doğa durumuna dönülmesi tehlikesini ortadan kaldırmaya çalışır³⁰⁰. Tanık olduğu İngiliz İç Savaşı neticesinde devletin çökmesine neden olan faktörleri bizzat yaşayarak tecrübe etme fırsatı bulan Hobbes, bahse konu tespitlerini Leviathan'da şöyle³⁰¹ sıralamıştır:

- i. *Mutlak iktidar yokluğu*
- ii. *İyiye ve kötüye kişilerin karar vermesi*
- iii. *Hatalı vicdan (Hobbes, egemene itaat ile bireysel vicdan anlayışı arasında doğrudan bir bağlantı kurduğu için yanlış vicdani yorumlar neticesinde uyrukların egemene itaatten imtina edebilecekleri kanısına varmaktadır.)*
- iv. *Cahil din adamlarının dillerinden ve kalemlerinden ileri gelen hatalı ilham*
- v. *Egemen gücün toplum yasalarına tabi kılınması*
- vi. *Uyruklara mutlak mülkiyet hakkı verilmesi,*
- vii. *Egemen gücün bölünmesi*
- viii. *Komşu ülkelerin taklit edilmesi*
- ix. *Grekler'in ve Romalılar'ın taklit edilmesi*
- x. *Devlette birden fazla egemen olduğu görüşü*
- xi. *Karma hükümet*
- xii. *Parasızlık*
- xiii. *Tekeller ve vergi tahsildarlarının suistimalleri*

²⁹⁸ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 14; bu hususta ayrıca bkz. Müslüme Kızmaz, **Michel Foucault-Giorgio Agamben ve Thomas Hobbes'un İktidar Anlayışlarının Biyopolitik Paradoks Bağlamında Değerlendirilmesi**, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2021, s. 70-71.

²⁹⁹ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 14.

³⁰⁰ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 224.

³⁰¹ Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 240-248.

xiv. *Kuvvetli retoriğe sahip olup, bu mizacıyla kitleleri etkileme potansiyeli bulunan popüler insanların uyrukların isyana teşvik etmesi*

xv. *Bir kentin aşırı büyüklüğü ve şirketlerin çokluğu*

xvi. *Egemen güce itiraz etme özgürlüğü*”

Hobbes'un egemene atfetmiş olduğu özellikler, onun totaliter düşüncenin savunucusu olarak anılmasına zemin hazırlamakla beraber; diğer taraftan mülkiyet hakkını adaletin temeli olarak görerek bu hakkın kaybolmasıyla adaletin etkisizleşeceğini belirtmesi³⁰² ile beraber onu liberal bir düzlemde değerlendirebilmek de pekâlâ mümkündür. Öte yandan Hobbes'un, doğa durumu ve oradaki özgürlükler, egemenin uyruklarına karşı vazifeleri, devletin amaçtan ziyade insanın mutluluğu için bir araç olduğu şeklindeki olgulara kendi kuramında yer vermesi de aynı şekilde onun liberal devlet anlayışının bir temsilcisi olarak kabul edilmesine olanak sağlamıştır³⁰³. Hobbes'un egemen güce çalışabilecek durumda olanlara iş sağlama ve işsizlikle, tembellikle mücadele etme şeklinde ödevler yükletmesi³⁰⁴, kanımızca onun devlet kuramının “sosyal devlet” ilkesinden de özellikler barındırdığının açık bir işaretidir. Yine bu bağlamda Hobbes'un, kendi suçu olmadığı halde işsiz kalan uyrukların başkalarının kişisel acıma duygularına terk edilmeyip kamusal bir destekten yararlanmalarının sağlanmaları gerektiği³⁰⁵ şeklindeki tespitleri de Hobbes'un tahayyülündeki devlet modelinin aynı zamanda bir “sosyal devlet” olduğunun sübut bir göstergesidir.

Hobbes'a yakıştırılan mutlakiyetçilik (totaliterlik) ile liberallik ikileminin temelinde, onun liberal bir anlayışla bireysel haklara mutlak bir değer tanınması, totaliter bir anlayış ile ise pozitif yasalara mutlak bir güç bahşetmesi arasındaki çelişki yatmaktadır³⁰⁶. Hobbes'un bu şekilde iki yönlü çelişik düşüncüyü benimsemesindeki asıl amacı, halkın barış içinde düzenli yaşama isteğiyle, kralın salt iktidarı arasında denge kurmak istemesinden ileri gelmesine karşın; onun bu ikircikli tutumu özellikle İngiliz İç Savaşı'nın sona ermesi ve Leviathan'ın yayınlanmasıyla birlikte, hem kralcılar hem de cumhuriyetçileri karşısına

³⁰² Hasan Ersin, **Modern Mülkiyet Teorisinin Thomas Hobbes ve John Locke'ta Gereçeklendirilmesi**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Felsefe Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019, s. 145.

³⁰³ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 330.

³⁰⁴ Metin, “Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu”, (s. 235-264), s. 249.

³⁰⁵ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 478.

³⁰⁶ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 259.

almasına neden olmuştur³⁰⁷. Ancak Ağaoğulları, Hobbes'un bireyi tümüyle devlete bağlamaması nedeniyle totaliter, devletin karşısına bireysel hakları dikmemesi nedeniyle de liberal olarak değerlendirilemeyeceğini düşünmektedir³⁰⁸.

Hobbes bu şekilde bir devlet modeli hayal etmesinin gerekçesini, egemenin üstün menfaatlerinden değil, bireylerin yaşam güvenliklerinin sağlanma ihtiyacı üzerinden temellendirmiştir. Zira Hobbes'un düşüncesine göre, fazlaca geniş yetkilerle donatılmış olan egemen iktidarın yegâne varlık sebebi toplumu oluşturan bireylerin can güvenliklerinin sağlanmasından ileri gelmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman, Hobbes'un Leviathan'da tasarlamış olduğu devlet modelinin bir hukuk devletinden ziyade güvenlik devleti olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz³⁰⁹.

Bireysel güvenlik konusu Hobbes'un nezdinde o denli büyük bir öneme sahiptir ki; ölüm tehlikesi mevcut olduğunda hayatta kalabilmek uğruna egemene itaatsizlik yapmak da dahil bütün yollar ona göre meşru kabul edilmelidir. Öyle ki Hobbes'a göre, bir bireyin vücudunu savunmak ve ölümden korunmak için elinden gelen her şeyi yapmasında ayıplanacak veya doğal akla aykırılık teşkil edecek hiçbir şey yoktur³¹⁰. Kendini korumanın gerekmediği durumlarda ise bireyin her şeyi yapma hakkına asla sahip olamayacağına Hobbes kesin bir dille açıklık getirmektedir.

Hobbes'un otoriter bakış açısının yanı sıra eşitlik ve bireycilik gibi varsayımları benimsemesi ve devletli toplumun kuruluşundaki rıza unsuruna dikkat çekmesi de onun liberalizmin kurucularından biri olarak görülmesinin başka bir nedenini oluşturmaktadır³¹¹. Nitekim Akal, Hobbes'un devletin meşruluğunun şartları arasında uyrukların rızası olgusuna da yer vermesine atıfta bulunarak, açık rıza olmadığı müddetçe yasanın da olamayacağını kabul eden Hobbes'un bu perspektiften bakıldığı zaman hiç de totaliter gözükmediğini, aksine yalnızca yasanın izin verdiğini değil, yasanın yasaklamadığını da yapabilirsin derken onun liberal görüşlü olduğunun kabul edilmesinin gerekeceğini

³⁰⁷ Akad / Vural Dinçkol / Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, s. 105.

³⁰⁸ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 269.

³⁰⁹ Yasin Güven, **Thomas Hobbes'un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021, s. 72.

³¹⁰ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. xxix.

³¹¹ Gülgeç, "Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi", (s. 687-738), s.710.

belirtmiştir³¹². Akal, Hobbes'un son aşamada her şeyin egemene ait olduğunu belirterek, yurttaşlar ile egemenin malik oldukları şeyleri birbirinden ayıran bir sınır olmadığını, egemene karşı hiçbir mülkiyet hakkı ileri sürülemeyeceğini³¹³, hatta daha da ileriye giderek özel mülkiyetin egemenin bağışından ibaret olduğunu belirtmesi nedeniyle ise düşünürün bu kez ekonomik liberalizm yerine ekonomik totalitarizme ışık tuttuğunu açıklamaktadır³¹⁴. Zira Leviathan'da yer alan şu paragraftan da Hobbes'un mülkiyete ilişkin konulardaki bütün söz hakkını egemene tanımış olduğu anlaşılmaktadır:

*"Uyruklardan her birinin, başka hiçbir uyruğun adaletsizlik etmeden ondan alamayacağı hangi şeylerin kendisine ait olduğunu bilebileceği kurallar yapmak hakkı. Yedinci olarak; her bir uyruğa, diğer uyruklarca engellenmeden, yararlanabileceği şeyleri ve yapabileceği eylemleri gösteren kurallar koyma yetkisinin tümü, egemenliğin bir parçasıdır ve bu; insanların mülkiyet dedikleri şeydir. Çünkü egemen gücün kuruluşundan önce, daha önce de gösterildiği gibi, bütün insanlar bütün şeyler üzerinde hak sahibi idi ve bu zorunlu olarak savaşa neden oluyordu ve dolayısıyla barış için gerekli olan ve egemen güce bağlı olan bu mülkiyet, kamu barışı amacına yönelik olarak o gücün eylemidir. Bu mülkiyet kuralları veya meum (benimki) ve tuum (seninki), ve uyrukların eylemlerinde iyi, kötü, yasal ve yasal olmayana ilişkin kurallar toplum yasalarıdır; yani, her bir devletin yasalarıdır"*³¹⁵.

Hobbes'un bütün tespitlerinin referans kaynağında tehlikelerden duyulan korku yer almaktadır. Bunun doğal sonucu olarak Hobbes'un tasarladığı devlet modelinin oluşumu da korkuya dayanmaktadır. Öyle ki Hobbes'un De Cive'de de ifade ettiği üzere, en büyük ve en sürekli toplumların temelini insanların birbirlerine iyilik duymalarına değil, hayvanların birbirlerine karşı duymakta olduğu korkudan çok farklı, rasyonel bir hesabın

³¹² Cemal Bâli Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, 9.Baskı, Ankara: Dost Kitapevi, Ocak-2019, s. 97-98.

³¹³ Hobbes bu savının gerekçesini Leviathan'da şu şekilde açıklamaktadır: *"Devletin dağılmasına yol açan beşinci bir fikir de şudur; herkes, egemenin hakkını dışlayacak şekilde, kendi mallarında mutlak bir mülkiyet hakkına sahiptir. Gerçekten de herkes, diğer bütün uyrukların hakkını dışlayan bir mülkiyet hakkına sahiptir ve bu hakkı egemen güçten alır; egemen gücün koruması olmasaydı, herkes aynı şey üzerinde eşit hak sahibi olurdu. Fakat egemenin hakkı dışlanırsa, egemen, onu içine koydukları görevi; yani, onları, hem dış düşmanlardan, hem de birbirlerine zarar vermektan koruma görevini yapamaz ve sonuçta ortada devlet kalmaz. Ve eğer uyrukların mülkiyet hakkı, egemen temsilcinin onların malları üzerindeki hakkını dışlamıyorsa; bizzat egemeni içine koydukları yargı ve yürütme makamları üzerindeki hakkını hiç dışlamaz."* Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 243.

³¹⁴ Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, s. 99.

³¹⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 141.

neticesinde meydana gelen bir korkuya dayandırmak gerekecektir³¹⁶. Hatta Hobbes'a göre devletin meydana getirilmesi dahi korkunun varlığına hanel getirmeyecek, salt korkuyu nitelik itibariyle değişime uğratacaktır. Bu açıdan, doğa durumunda bireylerin yaşadığı ölüm korkusunun yerini, devlet meydana getirildikten sonra yasalara uymadıkları takdirde cezalandırılmaktan duyacakları korku alacaktır³¹⁷.

Bu açıdan bakıldığında Hobbes için korku, devletin hem varlığının hem de devamlılığının nedenini de oluşturacaktır³¹⁸. Buna bağlı olarak da Hobbes'un düşüncesinde, devlet karşılıklı korkuyu ortak korkuya dönüştüren mekanizma şeklinde karşımıza çıkacak ve devlet bu vasfi sayesinde kendisini sınırsız bir güç odağı olarak belirleyecektir³¹⁹.

Hobbes'un iç savaş döneminde yaşadığı kötü anılarla beraber sahip olduğu korkak mizacı da bütün teorilerini bu temele dayandırmasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki Hobbes'un kabul ettiği doğruların neredeyse tamamının arkasında bitmek bilmeyen bir korku yer almaktadır. Hobbes'un eylemlerinin çoğunun arkasındaki itici güç de korku olup, onun İngiliz İç Savaşı'nda öldürüleceğinden korktuğu için on yıl boyunca sürgünde yaşaması, sonrasında ise Fransızlar ile sürgündeki bazı İngilizlerden korktuğu için ve kızgın kral yanlılarınca öldürölme ihtimalinden dolayı tekrar İngiltere'ye dönmesi bunun açık bir göstergesidir³²⁰.

Sahip olduğu korkak mizacı Hobbes'un da kabulünde olmalıdır ki, annesinin İspanyol Donanması'nın geldiği söylentisini duyduğunda korkudan kendisini erken doğurmasına ithafen sıklıkla tekrarladığı “*Korku benim ikizimdir ne de olsa birlikte doğmuştuk*”³²¹ şeklindeki esprisi ile bir anlamda bu durumun resmini çizmektedir. Hobbes doğumunda kendisine eşlik eden korkuyla birlikte dünyaya gözünü açtığı ortamı şu dizelerle tasvir etmektedir:

³¹⁶ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 207.

³¹⁷ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 242.

³¹⁸ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a”, (s. 93-129), s. 98.

³¹⁹ Ekrem Ekici, “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı”, **Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Sayı: 6, 2006, (s. 78-89), s. 84.

³²⁰ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 415.

³²¹ Tuck, **Hobbes**, s. 14.

*“ Bin beş yüz seksen sekiz yılında
O zamanlar korkusu çeliği eriten, insanları titreten
Yenilmez Armada adamızı işgal ettiğinde,
Kaderi kıyılarımızda yok olmak olan donanmanın çoğu,
Dağılmış ya da kaybolmuştu.
Ben zavallı bir solucan,
Nisan ayının beşinde
Vaktinden erken doğmuş bir çocuğum”³²².*

Hobbes’un bu korkak karakteristik yapısı onun siyasi kuramını da korku ve güvensizlik gibi olgular üzerine bina etmesine sebep olarak, onu sürekli bir güven ve istikrar arayışı içerisine itmiştir³²³. Hobbes’un, doğa durumu kaosa karşı kurtarıcı güç olarak tasarladığı devlet de bu olgular ışığında meydana gelmiştir. Yine de Hobbes’un özellikle İngiliz İç Savaşı’nın en karanlık günlerinde gündeme getirdiği radikal tespitleri neticesinde kendi görüşleri uğruna toplumun büyük bir kesimini karşısına aldığı gözetildiği zaman, onun korkak mizacından beklenmeyecek nitelikte büyük bir cesareti de yine kendi kişiliğinde barındırdığını kabul etmemiz gerekir³²⁴. Zira öğretide de Hobbes’un felsefesinin, salt onun korkak mizacından hareketle açıklanmasının yeterli ve makul bir yaklaşım olamayacağını savunan görüşler bulunmaktadır³²⁵. Hobbes’un kişilik yapısının S.I. Mintz’in yaptığından daha iyi bir şekilde tanımlanamayacağını düşündüğümüz için doğrudan onun kullandığı tanımlamaya atıf yapmakla yetiniyoruz. Öyle ki S.I. Mintz Hobbes’u maceracı ve yarış içinde olan bir zihne sahip korku dolu bir adam olarak tanımlamıştır³²⁶.

3.3 DOĞA DURUMUNDAN SİVİL DURUMA GEÇİŞ SÜRECİNİN TEMELLENDİRİLMESİ

Hobbes’un ifadesiyle savaş ve kaos ortamından ibaret olan o korkunç doğa durumu, ancak toplum sözleşmesiyle birlikte sivil duruma geçilmesiyle, yani uyrukların yetkilendirdiği egemen güç olan devletin meydana getirilmesiyle son bulacaktır. Hobbes, doğa

³²² Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 51.

³²³ Karaduman, “Thomas Hobbes ve Leviathan’ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi’ni İçeriye Almak”, (s. 114-137), s. 120.

³²⁴ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 52.

³²⁵ Bu hususta bkz. Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, s. 107; Ağaoğulları-Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 166; Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 52.

³²⁶ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 53.

durumundan kurtuluş sürecinde köprü vazifesi yüklediği devleti, büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptığı ahitlerle her birinin huzur, sükûn ve ortak savunmaları için içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde hepsinin birden gücünü ve imkanlarını kullanabilen yegâne güç olarak tanımlamıştır³²⁷. Hobbes Leviathan isimli eserinde devletin oluşumunu şu şekilde açıklamaktadır:

“Bir devletin oluşumu. Tanımı. Herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum demişçesine, herkesin herkesle yaptığı bir ahit yoluyla, hepsinin bir ve aynı kişilikte birleşmeleridir. Bu yapıldığında, tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk, bir DEVLET, Latince CIVITAS, olarak adlandırılır. İşte o EJDERRHA'nın veya daha saygılı konuşursak, Ölümsüz Tanrı'nın altında, barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz, o Ölümlü Tanrı'nın doğuşu böyle olur. Çünkü devletteki her bir kimsenin ona verdiği yetkiyle onun elinde o kadar çok kudret ve güç toplanmış olur ki; o kişi, bu kudret ve gücün dehşetiyle, bütün insanları yurttan barış ve yurtdışında düşmanlara karşı yardımlaşma yönündeki iradelerini birleştirip biçimlendirmeye muktedir hale gelir. İşte devletin özü o kişide toplanmıştır...”³²⁸

Yukarıda alıntı yapılan paragraftan da görüldüğü gibi, doğa durumundaki bireylerin sahip oldukları bütün güç ve yetkileri egemen güce devretmeleri devletin oluşumunun ön koşuludur. Bireylerin güç ve yetkileri kolektif bir şekilde egemen gücün bünyesinde muhafaza edilmeye başlamakla birlikte meşru bir devlet oluşacaktır. Hobbes bu güç ve yetki devrinin egemen güce ne şekilde devredileceğini ise yine Leviathan'da şöyle açıklamaktadır:

“İnsanları yabancıların saldırısından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek ve böylece kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel gücü kurmak için iradelerin tek bir amaç etrafında birleşmesi, barışın korunması ve kalıcı bir savunma için yeterli değildir; barış ve savunma için önemli konularda tek yol; bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini onların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete-meclise devretmeleridir. Yani, kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya bir heyet

³²⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 136.

³²⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 136.

tayin etmeleri ve herkesin bu kişi veya heyetin, ortak barış ve güvenlikle ilgili işlerde yapacağı veya yaptıracağı şeylerin amili olmayı kabul etmesi ve kendi iradesini o kişi veya heyetin iradesine ve muhakemesine de onun muhakemesine tabi kılmasıdır"³²⁹.

Uyruklarca meydana getirilen bu egemen gücün çatısı altında bireyler artık bir arada ve barış içinde yaşamaya başlamaktadırlar. Fakat Hobbes burada uyrukların barışa yönelik bu birlikteliğinin insanı iyi olmayan yöneltten dürtülerden ziyade çıkar, fayda, şan, şöhret gibi istekler neticesinde sağlandığını savunarak, devlet dediğimiz ve barışın sağlandığı birlikteliği arkadaşlıktan çok, karşılıklı fayda ve korkuya dayalı bir tür sosyal birliktelik olarak nitelendirmiştir³³⁰. Hobbes burada yine bir hayli pesimist davranmaktadır. Öyle ki Hobbes'a göre insanlar doğaları gereği birbirlerinden arkadaşlık değil, şan ve yarar beklemektedirler³³¹. İnsanlar iş için toplanmışlarsa arkadaşlık değil çıkar uğruna, sosyalleşme gerekçesiyle toplanmışlar ise de sevgiden ziyade karşılıklı korkuya dayanan bir nevi politik bir ilişki uğruna bir araya geleceklerdir ve bu birleşme bir hizip için olsa bile Hobbes'a göre asla iyi niyete dayanmamaktadır³³². Burada Hobbes'un varmakta olduğu sonuç şudur ki: insanlar çıkarın veya gururun peşinden koşma eğiliminde oldukları için bir araya gelerek oluşturdukları topluluklar arkadaşlığın değil, benlik sevgisinin bir ürünü olarak karşımıza çıkacaktır³³³. Devletin oluşturulması uğruna insanların birlik oluşturmaları da yine bu sebepten ileri gelmektedir.

Hobbes, hayvanların ise insanlardan farklı olarak doğal bir birliktelik içerisinde yaşayabileceklerini savunmaktadır. Hobbes, bu tespitini arı-karınca birlikteliği üzerinden örneklendirmektedir³³⁴. Zira arılar ve karıncalar kendi aralarında bir sözleşme yapmalarına ve yönetim kurmalarına olanak sağlayan akıldan yoksun olsalar bile Hobbes'a göre bunlar bir uzlaşma ile aynı şeyleri arzuladıkları ve aynı şeylerden korktukları için davranışlarını

³²⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 136.

³³⁰ Celal Yeşilçayır, "Thomas Hobbes'un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı", **Mavi Atlas Gşü Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2014, (s. 62–72), s. 66.

³³¹ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 22.

³³² Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 22.

³³³ Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 24.

³³⁴ Hobbes bu konu hakkında: "Akıldan ve konuşmadan yoksun bazı yaratıklar, zorlayıcı bir güç olmaksızın niçin toplum halinde yaşarlar? Aristoteles'in siyasal yaratıklar arasında saydığı arılar ve karıncalar gibi bazı canlıların, bireysel muhakemeleri ve arzuları dışında bir güdülerini veya birinin genel çıkar için uygun bulduğunu diğerlerine anlatabilmesi için bir dilleri olmadığı halde, yine de toplum halinde yaşadıkları doğrudur ve bu nedenle insanların aynı şeyi niçin yapamayacakları sorulabilir" demektedir. Sormuş olduğu bu soruyu da yine kendisi cevaplayan Hobbes, insanlarda bulunup hayvanlarda bulunmayan birtakım olgular nedeniyle insanlar bakımından sivil duruma geçilmeksizin toplum halinde yaşanmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 135-136.

ortak bir amaca yönlendirirler ve böylece de kolonileri kargaşalıkla karşı karşıya kalmayacakları için doğal bir birliktelik oluştururlar³³⁵.

Görüldüğü gibi Hobbes insanları yapısı gereği hayvanlardan farklı bir kefeye koymaktadır. İnsanların hayvanlardan farklı olarak doğal bir dürtü doğrultusunda toplumsallaşamadığını iddia eden Hobbes, bu savının gerekçesini Leviathan'da maddeler halinde şu şekilde³³⁶ açıklamıştır:

i. İlk olarak; insanlar şeref ve itibar için sürekli bir rekabet içindedirler, bu yaratıklar ise değil; ve bundan dolayı insanlar arasında kıskançlık ve nefret ve en sonunda da savaş doğar; bu yaratıklar arasında böyle şeyler olmaz

ii. İkinci olarak; bu yaratıklar için ortak çıkar özel çıkardan farklı değildir; ve doğaları gereği özel çıkara eğilimli oldukları için, böylelikle ortak çıkarlara da hizmet ederler. Dolayısıyla herkes aynı çıkara hizmet eder. Fakat kendini başkalarıyla kıyaslamaktan zevk alan insanoğlu ancak değerli şeylerden hoşlanır.

iii. Üçüncü olarak; bu yaratıklar insanoğlunun tersine, akıldan faydalanamadıkları için, ortak işlerinin yönetiminde herhangi bir yanlışlık göremez ve düşünemezler. Oysa insanlar arasında başkalarına kıyasla, daha akıllı ve toplumu yönetmeye daha yetenekli olduklarını düşünen pek çok kişi vardır; ve bu kişilerden bazıları belirli bir yolda, bazıları da başka bir yolda yenilik ve değişiklik yapmaya çalışırlar; ve böylece kargaşa ve iç savaşa neden olurlar.

iv. Dördüncü olarak; bu yaratıklar, arzularını ve diğer duygularını diğerlerine iletme için sesten faydalanabildikleri halde, bazı insanların başkalarına iyiyi kötü, kötüyü de iyi gibi gösterebilmelerini ve iyi ile kötünün görünürdeki büyüklüğünü arttırıp azaltabilmelerini ve böylece insanları diledikleri gibi rahatsız edip huzur ve sükûnlarını bozabilmelerini sağlayan o söz sanatından yoksundurlar.

v. Beşinci olarak; akıl sahibi olmayan yaratıklar, haksızlık ile zarar arasında ayırım yapamazlar ve bu nedenle rahatta oldukları sürece hemcinsleri ile dalaşmazlar; oysa insan en fazla rahatta iken sorun yaratır; çünkü bilgeliğini göstermeyi ve devleti yönetenlerin eylemlerini denetlemeyi o zaman sever.

vi. Son olarak; bu yaratıkların mutabakatı doğaldır; insanlarınki ise ancak ahde dayalıdır, yani yapaydır ve bu nedenle onların mutabakatını sabit ve sürekli kılmak için, ahit dışında

³³⁵ Ersin, **Modern Mülkiyet Teorisinin Thomas Hobbes ve John Locke'ta Gereçlendirilmesi**, s. 43.

³³⁶ Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 135-136.

başka bir şey daha gereklidir; yani, hepsini korku içinde tutacak ve eylemlerini ortak faydaya yöneltecek genel bir güç.”

Tüm bunlarla birlikte Hobbes’a göre insanlar ile hayvanların ortak sahip oldukları özellikler de vardır ki bunlar: yaşamsal devinim ile hayvansal devinimden ibarettir³³⁷. Yine Hobbes’a göre insanlar ile hayvanlar arasındaki ortak özelliklerden birisi olarak da, hayal gücünün göz önüne serdiği çekici şeyler neticesinde harekete geçen bir varlık olan insanın tıpkı hayvanlar gibi karşı konulmaz içgüdülerin tesiri altında kalarak yaşamını sürdürmesini sayabilmemiz mümkündür³³⁸.

Hobbes’un devletin gerekliliğini korku ve insanın kendini koruma güdüsü üzerine dayandırdığını görmekteyiz³³⁹. Hobbes burada da Aristoteles’in insanı doğuştan sosyal bir varlık olarak kabul eden anlayışını karşısına almaktadır. Bilindiği gibi Aristoteles, insanın doğal yetilerinin zaten insanları toplum halinde yaşamaya sevk edeceğini düşünen bir geleneğin savunucusudur. Oysa ki Hobbes, bu anlayışı bütünüyle reddetmektedir. Hobbes’a göre toplumsal yaşamın temelinde iki referans kaynağı vardır. Bunlar ise: korku ve çıkarından ibarettir. İnsanlar toplum sözleşmesiyle beraber sivil duruma geçtikten sonra toplum halinde yaşamaya başladıklarında hüküm süren barış ortamı Hobbes’a göre yapaydır. Buradan da anlaşılacağı gibi, insanların doğaları gereği sürekli rekabet içerisinde söz sanatına-konuşmaya sahip oluşu, akıldan faydalanarak yenilik ve değişiklik istemeleri ve kişisel çıkar gütmeleri sebebiyle, ancak "sözleşmeye" dayalı, "yapay" bir uzlaşmayla toplumsallaşmaları mümkündür³⁴⁰. Zira Hobbes’a göre ne toplum tabiatın eseridir, ne de insanlar tabiatları gereği toplum içinde yaşamaya meyillidirler³⁴¹. Buradan hareketle ise varabileceğimiz sonuç şudur ki: Hobbes’a göre adalet, toplum, yasa, özgürlük, barış gibi kavramlar yapay olup, doğal olan tek şey savaş durumundan ibaret kalacaktır³⁴².

Aslında burada Hobbes için barışın kaynağının ne olduğunun herhangi bir önemi yoktur. İster insanların çıkarlarına dayalı yapay bir ilişkiden kaynaklı olarak, isterse de insanların kendi kişisel erdemleri neticesinde ortaya çıkmış olsun Hobbes’a göre bir farkı yoktur;

³³⁷ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 184.

³³⁸ Güriz, **Hukuk Felsefesi**, s. 179.

³³⁹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 140.

³⁴⁰ Ersin, **Modern Mülkiyet Teorisinin Thomas Hobbes ve John Locke'ta Gereçlendirilmesi**, s. 34.

³⁴¹ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan’a”, (s. 93-129), s. 95.

³⁴² Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 32.

yeter ki hüküm süren barış ortamı bozulmasın. Burada Hobbes nedensellikten ziyade sonuçla ilgilenmektedir. Hobbes böyle düşünmekle birlikte, insanın doğal yapısının kendiliğinden meydana gelecek doğal bir barış ortamının tesis edilmesini imkansız kılacağını sıklıkla dile getirmekten hiçbir zaman geri durmayacaktır. Hobbes, ahlaki erdemlerden yoksun olan kendi insan tahayyülünden hareket ederek, en büyük ideali olan barış ortamı içerisinde dahi aslında insanı riyakâr bir vücut içerisinde konumlandırmaktadır. Çünkü Hobbes'a göre toplumsal yaşam ile beraber meydana getirilen barış ortamı insanların içsel erdemlerinden değil onların menfaatlerinden beslenmektedir. İnsanlar toplum haline geçtikten sonra her ne kadar bir arada barış içinde yaşamaya başlasalar da, birbirlerine duydukları derin güvensizlik varlığını hiçbir zaman kaybettirmez. Hobbes'a göre insanlar toplum halindeyken bile, aslında şahsi çıkarları uğruna birbirlerine zarar verme eğilimlerini bünyelerinde muhafaza altında tutmaya devam edeceklerdir. Lakin toplum durumunda yasaların cezalandırıcı vasfı, onları zorunlu bir barış ortamına itecektir. Netice olarak Hobbes'a göre insanlar burada birbirlerine zarar vermeye yönelik eğilimlerini içlerinden geldiği için değil, yasalar öyle emrettiği için askıya almaktadırlar.

Hobbes'un bu şekilde bütünüyle maddi olgular üzerine inşa ettiği devlet tasarımının meydana getirilişi ise edinilmiş devlet yoluyla veya sözleşme yoluyla olmak üzere iki farklı şekilde mümkündür³⁴³. Hobbes, edinilmiş yoldan egemenliğin kazanılması hallerini ise soy ve fetih yoluyla olmak üzere iki farklı biçimde değerlendirmiştir³⁴⁴. Fetih yoluyla egemenliğin kazanılması adından da anlaşılacağı gibi, fetihler sonucu zor kullanma yolu ile egemenliğin kazanılmasını ifade etmektedir. Soy vasıtası ile egemenliğin kazanılması ise özellikle klasik monarşik rejimlerde tanık olduğumuz şekliyle uyruklara herhangi bir seçim hakkı tanınmaksızın egemenliğin babadan oğula veya kan bağı bulunan başkaca bir kimseye geçmesi yolu ile uyrukların üstünde söz sahibi olunmasını ifade etmektedir.

³⁴³ Bu bağlamda Hobbes *Leviathan*'da "edinilmiş devlet yoluyla" egemenliğin kazanılmasının, bir kimsenin, kabul etmezlerse onları yok etmek kudretiyle, çocuklarını veya onların çocuklarını kendi yönetimine boyun eğdirmesinde veya düşmanlarını savaş yoluyla kendi iradesine tabi kılması ve ancak bu şartla hayatlarını bağışlamasında olduğu gibi doğal zor ile olacağını, "sözleşme yolu ile" egemenliğin kazanılmasının ise, bir kişiye veya bir kurula, onun kendilerini başkalarına karşı koruyacağı inancıyla, tabi olmak için insanların gönüllü olarak kendi aralarında anlaşmaları neticesinde olacağını ifade etmiştir. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 137.

³⁴⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 146.

Sözleşme yoluyla egemenin meydana getirilmesi ise, uyrukların aralarında imzalayacakları sözleşme neticesinde kişiliklerini ve doğa durumundan kalan yetkilerini egemene devretmeleri halinde mümkündür. Hobbes, egemenin sözleşmeyle yetkilendirilerek meydana getiriliş sürecini doğa durumunun kendine has işleyişinden hareketle formülize ederek bizlere aktarmıştır. Bu bağlamda Hobbes, Yasanın Ögeleri'nde doğa durumunda yaşayan insanların derinlemesine düşündükleri zaman, doğa yasasının onları şüpheli durumlarda neyin tehlike arz ettiği konusunda şahsi kararlar almaktan feragat etmeye ve ortak bir yetkenin kararını kabul etmeye zorlayacağını göreceklarını belirtmiştir³⁴⁵. Hobbes, bunu egemen güç yaratıldıktan sonra uyrukların doğal özgürlüklerinden feragat etme zorunluluğu olarak değerlendirmektedir³⁴⁶. Bundan sonrasında artık her bir uyruk, egemen gücün izin verdiği ölçüde yani yasalar nezdinde herhangi bir kısıtlama getirilmediği müddetçe doğal özgürlüğünü kendi bünyesinde muhafaza edebilecektir³⁴⁷. Hobbes, Leviathan'da iddiasına biraz daha açıklık getirerek, Tanrı'nın vekili sıfatıyla lütuflandırdığı egemenin meydana getiriliş sürecini şu sözleriyle özetlemektedir:

“Herkes doğa durumunda olduğunda, iradelerini onun iradesine, kararlarını da onun kararlarına teslim edecekleri ortak bir yetke yaratılacaktı”³⁴⁸. “Tanrı'nın Vekili; o ki kuşkuya düştüğümüz her durumda, tüm şahsi yargılarımızı teslim ettiğimizdir”³⁴⁹.

Hobbes, sözleşmeyle egemen meydana getirildikten sonra, egemen erkin sahip olacağı bütün hak ve yetkileri ise Leviathan'da maddeler halinde şu şekilde³⁵⁰ sıralamıştır:

i. *Uyruklar hükümet şeklini değiştiremezler.*

ii. *Egemen güçten vazgeçilemez.*

³⁴⁵ Tuck, **Hobbes**, s. 111.

³⁴⁶ Zira Hobbes, bir hakkın ancak ya haktan feragat edilerek, ya da devredilerek bırakılabileceğini düşünmektedir. Hobbes Leviathan'da haktan feragat etmek ile hakkı devretmek kavramlarını şu şekilde tanımlamıştır: *“Hak sahibi, hakkın sağlayacağı faydanın kime geçeceğini önemsemiyorsa, o hakkını sadece FERAGAT EDEREK bırakır. O haktan belirli bir kişiyi veya kişileri yararlandırmak istediğinde ise, hakkını DEVREDEREK bırakır. Bir insan, hakkını bu iki yoldan biriyle bıraktığında, hakkın kendilerine verildiği veya bırakıldığı kimselerin ondan yararlanmalarına engel olmamakla YÜKÜMLÜDÜR veya BAĞLIDIR ve kendi iradesi ile yaptığı bu işlemde dönmemesi gerekir ve bu onun GÖREVİDİR ve hak daha önce feragat veya devir edildiğinden, böyle bir engelleme sine jure (Hukuk dışı, haksız, hukuka aykırı) olduğu için ADALETSİZLİK veya HAKSIZLIK'tır.”* Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 105.

³⁴⁷ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 72.

³⁴⁸ Tuck, **Hobbes**, s. 111-112.

³⁴⁹ Tuck, **Hobbes**, s. 113.

³⁵⁰ Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 137.

- iii. Hiç kimse, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna adaletsizlik etmeden karşı gelemez.
- iv. Egemenin eylemleri uyruk tarafından eleştirilemez.
- v. Egemenin yaptığı hiçbir şey, uyruk tarafından cezalandırılmaz.
- vi. Uyruklarının barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğuna egemen karar verir. (Bu doğrultuda uyruklara hangi düşüncelerin öğretileceğine de yine egemen karar verecektir.)
- vii. Egemen güç, uyruklardan her birinin, başka hiçbir uyruğun adaletsizlik etmeden ondan alamayacağı hangi şeylerin kendisine ait olduğunu bilebileceği kurallar yapmak hakkına sahiptir.
- viii. Yargılama ve anlaşmazlıkları çözüme hakkı egemen güce aittir.
- ix. Uygun gördüğü şekilde savaş ve barış ilan etme hakkı egemen güce aittir.
- x. Bütün barış ve savaş danışmanlarını ve bakanlarını seçmek hakkı egemen güce aittir.
- xi. Ödül ve ceza vermek ve (önceki bir yasa, ölçüsünü belirlenmemiş ise) bunu dilediği gibi yapmak hakkı egemen güce aittir.
- xii. Şeref ve paye vermek hakkı egemen güce aittir.”

Hobbes, yine Leviathan’da sözleşmeyle yetkilendirilen egemene bu hak ve yetkilerin tanınmasına bir takım sonuçlar bağlamış olup, tespitlerini maddeler halinde şöyle ³⁵¹ sıralamıştır:

- “ i. Bu haklar bölünemez.
- ii. Bu haklar, egemen güçten feragat edilmesi dışında asla yok olmaz.
- iii. Uyrukların gücü ve şerefi, egemen güç karşısında yok olur”.

Hobbes, egemene ait olan bahse konu hak ve yetkilere aykırı hareket eden bir uyruğun ise sadece yasalara ve sözleşmeye aykırı hareket etmekle kalmadığı gibi, aynı zamanda hem egemene, hem egemen kendi kişiliğini temsil ettiği için kendisine, hem de egemen güç tıpkı kendisi gibi diğer bütün uyrukların da kişiliğini temsil ettiği için bütün uyruklara haksızlık yapmış olacağının da altını çizmiştir. Zira artık uyrukların kişiliği yoktur. Uyrukların kişiliği tek bir egemenin kişiliği altında birleştirilmiştir. Bu sebeple de bireyin egemene kötülük yapması aslında kendisine kötülük yapması sonucunu doğuracaktır. Hatta

³⁵¹ Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 143.

Hobbes bu görüşünde o denli ileri gitmiştir ki, egemen erkin kendi tutkuları doğrultusunda uyruklarının çoğunluğunun vicdanına aykırı olarak işlem tesis etmesi durumunda dahi uyrukların egemenleri hakkında kötü konuşmak veya onu adaletle suçlamak gibi bir haklarının söz konusu olamayacağını savunmuştur³⁵². Çünkü uyruklar egemeni yetkilendirmekle onun eylemlerini kendi eylemleri kılmışlardır³⁵³. Uyrukların kişiliklerinin egemenin kişiliği altında birleştirilmesinin doğal bir sonucu olarak uyruklar, doğa durumundan kalan bütün hak ve yetkilerini Hobbes'un şu şekilde belirttiği üzere egemene devredeceklerdir:

“Fakat yine daha önce gösterdim ki; devletin kurulmasından önce, herkesin, her şeye ve kendi varlığını korumak için gerekli bulduklarını yapmaya hakkı vardı; yani, kendi varlığını korumak amacıyla, herhangi birini boyun eğdirmeye, yaralamaya veya öldürmeye. İşte bu, her devlette kullanılan cezalandırma hakkının temelidir. Çünkü uyruklar egemene bu hakkı vermemişler; sadece, kendi haklarını bırakırken, bütün uyrukların korunması amacıyla egemenin uygun göreceği şekilde kendi hakkını kullanması için onu güçlendirmişlerdir; böylece bu hak verilmemiş, fakat ona ve sadece ona bırakılmıştır ve (doğal hukukun egemen için koyduğu sınırlar müstesna), herkesin kendi komşusuna karşı savaş içinde olduğu salt doğa durumunda olduğu gibi, eksiksiz biçimde ona bırakılmıştır”³⁵⁴.

Egemenin adaletsizlik ve kötülük yapmasının olanaksız olduğunu ve bütün buyruklarının ve eylemlerinin iyiyi, adaleti içerdiğini iddia eden Hobbes'un³⁵⁵ “kral hata yapmaz” düşüncesini savunan bir geleneğin temsilcisi olduğu ortadadır. Egemeni yüceltici söylemleri sıklıkla tekrarlamaktan hiçbir zaman geri durmayan Hobbes'un, egemeni deniz canavarı anlamında da kullanılan “Leviathan” kelimesi ile özdeşleştirmesinin ise açık bir dilemma yarattığı ortadadır. Fakat ilginçtir ki Hobbes'un egemeni deniz canavarı anlamına gelen “Leviathan” kelimesi ile özdeşleştirmesinin altında dahi egemeni yüceltme gayesinin yatmakta olduğunu bizzat Hobbes kendisi dile getirmiştir. Öyle ki Hobbes, egemeni hangi nedenden ötürü Leviathan ile özdeşleştirdiğini şöyle açıklamıştır:

³⁵² Hobbes, **Leviathan**, s. 190.

³⁵³ Hobbes, **Leviathan**, s. 190.

³⁵⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 232.

³⁵⁵ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 238.

“Tanrı’nın bu yönetici Leviathan denilen gücü yaratıp ona Gururlu İnsanların Kralı adını taktığı Eyüb kitabının kırk birinci babının en son iki mısrasından esinlenerek, Leviathan’a benzettim. Yeryüzünde onun benzeri yoktur. Korkmayacak şekilde yaratılmıştır. Altındaki her şeyi görür ve bütün gurur oğullarının kralıdır”³⁵⁶.

Aynı zamanda İbranice “dev” anlamına da gelen Leviathan hakkında Tevrat’ta bahsi geçen şu cümleler Hobbes’un egemen güç tanımı ile Leviathan’ın ne denli benzer vasıflara sahip olduğunu bizlere göstermektedir:

“Ağzından alevli meşaleler çıkar ve ateş kıvılcımları sıçrar. Burun deliklerinden duman çıkar; kaynayan kazandan ve yanan kamışlardan çıkar gibi soluğu közleri tutuşturur... ve dehşet onun önünde oynamaktadır... yüreği taş gibi serttir... o kalkınca kuvvetli olanlar korkar... Üzerine varılsa kılıç işe yaramaz, ne mızrak ve kargı ne de zırh... Karada onun benzeri yoktur; korkusu olmasın diye yaratılmıştır”³⁵⁷.

Hobbes’a göre egemen güce bahşedilmiş olan kudret ve haklar salt egemenin sahip olduğu imtiyaz niteliğinde olmayıp, aynı zamanda egemene yükletilmiş sorumluluklar olarak da değerlendirilmelidir. Nitekim Hobbes’un egemene atfettiği bütün kutsal değerlerin egemenin köken ve niteliğine değil de onun uyruklarını temsil gücüne ilişkin olması³⁵⁸ bu çıkarımı desteklemektedir. Hobbes bu doğrultuda, egemenin sahip olduğu hak ve yetkileri devretmesinin, toplum sözleşmesinin ona yüklediği görev tanımına aykırılık oluşturacağı³⁵⁹ düşüncesinden hareket ederek, egemene tanınan hak ve yetkilerden bile ona bir sorumluluk yüklemiştir. Hobbes yine bu sorumluluk dahilinde egemenin kendisine tanınan haklar neticesinde *“uyruklara, yönetimi değiştirmeye özenmemeleri gerektiğini, uyruklara egemen karşısında popüler kişilere bağlanmamalarını ve egemen güce itiraz etmemeleri gerektiğini”* uyruklarına öğretmek yükümlülüğü altına gireceğini de dile getirmiştir³⁶⁰. Buradan hareketle de Hobbes’un egemene tanıdığı mutlaklığın öyle dışarıdan görüldüğü kadar sınırsız nitelikte olmadığını görmekteyiz. Zira Hobbes’a göre egemenin tekelinde olan yasaları uygulama yetkisi, ona başına buyruk davranma hakkını tanımayacaktır³⁶¹.

³⁵⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 239.

³⁵⁷ Zelyüt, **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, s. 37.

³⁵⁸ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 192.

³⁵⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 250.

³⁶⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 252-253.

³⁶¹ Akad / Vural Dinçkol / Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, s. 111.

4.THOMAS HOBBS'UN SİVİL DURUM TASARIMININ TEMELLENDİRİLMESİ

4.1 SİVİL DURUMDA EGEMENİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Mutlak yetkilerle donatılmış egemenliğe dayalı düzenin amansız savunucusu Hobbes, egemene geniş yetkiler tanınması gerektiğini kabul etmekle beraber, ona birtakım sınırlamalar ve sorumluluklar yükletilmesi gerektiğinin de altını çizmiştir. Nitekim bireyler gereksinim duydukları için Leviathan'ı, yani devleti yaratarak onun yasalarına itaat etmeyi kabul etmiş olup, devlete itaat edilmesinin her durumda mutlak ve koşulsuz olması gerekmez³⁶². Bu doğrultuda Hobbes, egemenin yükümlülüklerini De Cive'de, uyruklarını dış düşmanlara karşı savunma, uyruklar arasında barışın korunması, kamu güvenliği ile uyumlu olduğu ölçüde zenginliğin sağlanması ve masum özgürlüğün tam anlamıyla kullandırılmasının sağlanması olarak dört ayrı başlık altında özetlemiştir³⁶³. Hobbes, Elements Of Law'da ise bu dört başlığı: çoğalma, yaşamak için gerekli metallerin temini, uyruklar arasında barışın korunması ve uyrukların dış düşmanlara karşı savunulması şeklinde sıralamıştır³⁶⁴. Bu yönüyle Hobbes'un tasarladığı devlet modelinin, egemenin uyruklarının refahını gözetmekle yükümlü olması nedeniyle sosyal, uyruklarını yasalara göre yönetmekle yükümlü olması nedeniyle ise hukuk devleti olarak nitelendirmek mümkündür³⁶⁵.

Hobbes'un toplum sözleşmesi sonrası egemene yüklediği sorumlulukları detaylıca incelemeden önce, onun çalışmalarında sıklıkla karşımıza çıkacak olan fail ile amil ilişkisini irdelemekte yarar vardır. Çünkü Hobbes, egemen erk ile birey arasındaki temsile dayanan ilişkiyi fail ile amil arasındaki ilişki şeklinde tanımlamaktadır. Hobbes, taraflardan birisinin diğerini kendisi adına hareket etmek hususunda yetkilendirmesine dayanan, kısaca temsil ilişkisinden ileri gelen bütün sözleşmeleri fail-amil ilişkisi üzerine dayandırmıştır. Hobbes, bütün bu sözleşme türlerinde olduğu gibi toplum sözleşmesi üzerine görüşlerini de fail-amil ilişkisi üzerinden geliştirmiştir. Bu durumda ise temsil edilen taraf amil, temsil eden fail olarak anılacaktır. Egemenin söz ve eylemleri, uyruklarının söz ve eylemleri olmuşlardır artık. Yalnız burada toplum sözleşmesinin temsile dayalı diğer sözleşme

³⁶² Ağaogulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 269.

³⁶³ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 323.

³⁶⁴ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 323, 153. dipnot.

³⁶⁵ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 323.

türlerinden ayrıldığı önemli bir nokta vardır. Temsile dayalı olan diğer sözleşme biçimlerinde amil ile fail sözleşmenin bizzat tarafı olduğu halde, toplum sözleşmesinin faili konumunda bulunan egemen güç sözleşmenin tarafı değildir. Zaten sözleşme öncesinde henüz varlık kazanmış olmayan egemen gücün, önceden sözleşmeye taraf olarak herhangi bir yükümlülük altına girmesi de olanaksızdır³⁶⁶. Bu sözleşmenin tarafı sadece amil konumundaki uyruklardan meydana gelmekte olup, amil olan uyruklar kendi aralarında düzenledikleri sözleşme neticesinde eylemlerinin faili olarak egemeni tayin edeceklerdir.

Görüldüğü üzere toplum sözleşmesinin diğer temsile dayalı sözleşme biçimlerinden ayrılmakta olduğu en önemli nokta, failin sözleşmenin tarafı olmayıp, sözleşmenin tarafı olan amiller tarafından sonradan dışarıdan failin yetkilendirilmesi olarak karşımızda durmaktadır. Sözleşmenin tarafı olmayan, fakat yasaları yapan, buyurma ve zorlama yetkesine sahip olan egemen güç, kendisini kendi koyduğu kurallar ile sınırlandıramayacağı için yaptığı yasalarla bağımlı olmayacağı gibi, yasalar dışında verilen sözler de egemen açısından hiçbir yükümlülük ifade etmeyecektir³⁶⁷.

Hobbes, yapay kişilerin bazılarının sözlerini ve eylemlerini temsil ettikleri kişilerden aldıklarını belirtmektedir³⁶⁸. Toplum sözleşmesi açısından değerlendirme yaptığımızda, burada Hobbes'un yapay kişi olarak bahsettiği kefeye bireylerin ortak bir sözleşme neticesinde yarattıkları egemen gücü koymamız gerekmektedir. Zira bireylerin yetkilerini ve iradesini egemene teslim etmek suretiyle kişiliklerini onun kudreti ve ihsanı altında toplamış olduklarını Hobbes defalarca dile getirmiştir. Bunun karşılığı olarak ise egemen, uyruklarını onların menfaatlerine en uygun olacak şekilde temsil etmek yükümlülüğü altına girecektir. Bu prensip, Hobbes'un kuramının temel yapı taşlarından birisini oluşturmaktadır. Bahsi geçen yükümlülüğü egemenin toplum sözleşmesi sonrası üzerine düşen vazifelerinin ortak paydası şeklinde nitelenmek gerekecektir.

Hobbes'un birey ile egemen erk arasındaki ilişkiyi pragmatik bir temele dayandırdığını daha önce ifade etmiştik³⁶⁹. Egemen gücün, uyruklarının tamamının kişiliğini kendi kişiliği altında birleştirmek suretiyle fazlaca geniş yetkilerle donatılmasının bir karşılığı olması gerektiğinin Hobbes da bilincindedir. Bunlardan en temel olanı hiç şüphesiz devlet

³⁶⁶ Furtun, **Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları**, s. 54.

³⁶⁷ Ağaogulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 235.

³⁶⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 116.

³⁶⁹ Bkz. yuk. s. 14, 70. dipnot.

dediğimiz egemen gücün, uyruklarının bireysel güvenliklerini sağlama yükümlülüğüdür. Öyle ki burada bireysel güvenlik olgusunu adalet kavramının dahi önüne koyan Hobbes, devletin varlık nedenini adaleti gerçekleştirmekten ziyade, yurttaşların güvenliğini sağlama olgusuna dayandırmıştır³⁷⁰. Hobbes'un burada uyrukların bireysel güvenliklerinin sağlanması ile kastının salt uyrukların can güvenliklerinin sağlanması ile sınırlı olduğu düşünülmemelidir. Nitekim Hobbes, bireysel güvenlik içerisinde korumanın haricinde bütün uyrukların meşru emekleriyle devlete tehlike veya zarar getirmeden elde edeceği hayatın bütün konforlarının da dahil edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir³⁷¹. Bunun doğal sonucu olarak egemenin temel vazifelerinden birisi de “uyrukların refahının sağlanma ödevi” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Egemen gücün, uyruklarının refah düzeyini mümkün olduğunca üst seviyelere taşıması bizzat egemenin de menfaatlerine hizmet edecektir. Zira Hobbes'un da ifade ettiği üzere, uyrukları dış düşmanlara karşı bir savaşı sürdüremeyecek kadar yoksul, sefil ve güçsüz olan hiçbir kral ne zengin ne görkemli ne de güvenlikte olabilir³⁷².

Hobbes'a göre egemen gücün, uyruklarının güvenliğini sağlayamayacak duruma gelmesi halinde ise bireylerin kişiliklerini ve doğa durumundan kalma bütün yetkilerini egemen erke devretmelerinin bir anlamı kalmayacaktır. Burada Hobbes'un işaret etmeye çalıştığı asıl önemli olgunun egemenin uyruklarını koruması değil, onları koruma gücü bulması olduğunu kabul eden düşünceler de mevcuttur³⁷³. Hobbes'a göre bireylerin egemen güce hak ve yetkilerini devretmelerinin anlam ifade etmesinin bir diğer şartını ise, sırf tek bir kişinin değil toplumu oluşturan diğer bireylerin de hak ve yetkilerini egemen güce devretmesi oluşturmaktadır³⁷⁴.

Hobbes'un da belirttiği üzere egemen gücün, uyruklarının bireysel güvenliklerini koruma altına almasındaki en temel amaç, doğa durumunun bahşetmekte olduğu o korkunç savaş ve kaos ortamından kurtuluşun sağlanmasıdır³⁷⁵. Ne var ki egemen erkin zorlayıcı gücü

³⁷⁰ Bayra, “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a”, (s. 93-129), s. 105.

³⁷¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 102.

³⁷² Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 229.

³⁷³ Bu hususta bkz. Gülgeç, “Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, (s. 687-738), s. 724, 192. dipnot.

³⁷⁴ Gülgeç, “Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, (s. 687-738), s. 724.

³⁷⁵ “Devletin amacı bireysel güvenliktir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi,

olmadığı müddetçe insanların başta doğa yasaları olmak üzere tabii olduğu hiçbir yasaya uyacağına garantisini kimse veremez. Bu da bireylerin kendilerini iç savaş durumunun ortasında bulması sonucunu doğuracaktır.

Hobbes, insanların bireysel güvenliklerinin sağlanmasını ancak meşru bir devletin kurulması şartına bağlamaktadır. Çünkü meşru devletin zorlayıcı gücü olmadığı müddetçe doğal hukuktan gelen yasalar, bireysel güvenliği sağlamak konusunda yetersiz kalacaktır. Devletin olmadığı doğa durumundaki insanların bireysel güvenliklerini tehdit eden en önemli unsur sürekli bir savaş halinin hüküm sürmesidir. Hobbes'un burada savaş durumundan kastettiği salt bireylerin birbirlerine karşı yönelmiş olduğu saldırılardan ibaret değildir. Doğa durumunda güvenliği sağlayan bir mekanizma bulunmadığı için, bu dönemdeki insanlar her daim birbirlerine karşı saldırıya geçmeye eğilimli vaziyette tetikte yaşamaktadırlar. Hobbes'un gözünde bu şartlar altında yaşamının savaştan hiçbir farkı yoktur. Nitekim Hobbes'a göre doğa durumunun bizleri ortasında bıraktığı savaş hali salt çatışmadan ibaret olmayıp, hiçbir güvencenin olmadığı bu döneme özgü çarpışmaya yönelik eğilimlerin meydana getirdiği kaotik bir sürecin de yansımasından oluşmaktadır³⁷⁶. Hatta Hobbes bu düşüncesini daha da ileri bir boyuta götürerek, doğa durumunda güvensizlik ve genel istikrarsızlık gibi olguların açık şiddete oranla daha yoğun bir şekilde varlığını sürdüreceğini kabul etmiştir³⁷⁷. Hobbes burada, doğa durumundaki savaş halini çatışma eyleminden ziyade çatışmaya yönelik eğilimlerin meydana getirmesini, tıpkı kötü havanın doğasının sadece bir iki yağmur sağanağından değil de birçok günlerin eğilimden oluşmasına benzetmektedir³⁷⁸.

Egemen güç yetkilendirildikten sonra ise devlet sıfatıyla uyruklarının kişiliklerinin tamamını kendi kişiliği altında toplayarak doğa durumunun yarattığı saldırı eğilimini kendi üzerine çekecektir. Bu doğrultuda Hobbes'a göre egemen artık güç kullanabilme tekeli

kendilerini korumak ve böylece daha onurlu bir hayat sürmek; yani daha önce gösterilmiş olduğu gibi (Bölüm 13), insanları korku içinde tutacak ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye ve on dördüncü ve on beşinci bölümlerde anlatılan doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır." Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 133.

³⁷⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 101; bu hususta ayrıca bkz. Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 180

³⁷⁷ Durkheim, **Hobbes Üzerine**, s. 53.

³⁷⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 101; bu hususta ayrıca bkz. Ferhat Ağırman, "Hobbes ve Rousseau'nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 32, Denizli, (s.115-120), s. 116.

elinde bulundurduğu için, uyrukların kendi aralarında kurmuş oldukları savunma amaçlı oluşumlar, gereksiz ve yasadışı kabul edilmelidirler³⁷⁹.

Devletler oluşturulduktan sonrasında ise artık bireyler değil, devletler tetikte vaziyette birbirlerine karşı saldırı eğiliminde olacaklardır. Yine aynı şekilde, doğa durumundaki bireylerin kendi çıkarına en uygun şekilde hareket etme özgürlüğüne sahip olması gibi, bu özgürlük egemen güç yaratıldıktan sonra artık devletlere ait olacaktır³⁸⁰. Kralların veya egemen gücü elinde bulunduranların sınırlarına yığılmış oldukları askerler, toplar ve silahlar tıpkı doğa durumu insanını yansıtırçasına, egemen güçlerin birbirlerine karşı güvensizlik, şüphe ve korkunun hakim olduğu duygular beslediğinin açık bir göstergesidir³⁸¹. Hobbes devletlerarası ilişkileri de tıpkı insan doğası gibi septik bir temele dayandırmaktadır. Görüldüğü üzere devletlerarası yapıyı, korkunun temel paradigma olduğu anarşik bir doğa durumuna benzeten Hobbes³⁸², bu bağlamda devletlerarası ilişkilerin devletlerin çıkar, amaç ve güçlerine göre şekillenmekte olduğunu öne sürmektedir³⁸³.

Devletlerin birbirlerine karşı durumlarının doğa durumundan veya başka bir ifadeyle düşmanlık durumundan herhangi bir farkı olmadığını iddia eden Hobbes, devletlerin arasındaki çatışma durduğu zaman bile bunun barış değil, sadece tarafların düşmanlarının hareketlerini ve amaçlarını izlediği ve güvenliklerini anlaşmalar zemininde değil de rakiplerinin gücü ve amaçlarına göre hesapladıkları bir ara dönemden ibaret olduğunu savunmuştur³⁸⁴. Hobbes, devletlerarası ilişkilerde egemen gücün bürünmüş olduğu bu rolü, tıpkı doğa durumundaki insanların durumuna benzeterek şu şekilde özetlemektedir:

“Krallar ve hükümler sahibi kişiler, bağımsız oluşları nedeniyle, sürekli kıskançlık içinde olup, birbirlerine silahlarını doğrultmuş ve gözlerini dikmiş gladyatörler gibidirler;

³⁷⁹ Karaduman, “Thomas Hobbes ve Leviathan’ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi’ni İçeriye Almak”, (s.114-137), s. 126.

³⁸⁰ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 180.

³⁸¹ Göze, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, s. 156.

³⁸² Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, (s. 99-123), s. 110.

³⁸³ Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, (s. 99-123), s. 111.

³⁸⁴ Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, (s. 99-123), s. 111.

yani, krallıklarının sınırlarına kalelerini, ordularını ve topraklarını dikmişler ve komşularına sürekli casuslar göndermişlerdir; bu bir savaş duruşudur”³⁸⁵.

A.P.Martinich bu duruma örnek olarak ABD ile eski SSCB arasındaki soğuk savaş dönemini örnek göstererek, söz konusu dönemde her iki devletin de birbirlerinden büyük oranda korktuğunu ve şüphe duyduğunu ifade etmiştir³⁸⁶. Günümüzde tanık olduğumuz Rusya ile Ukrayna arasındaki savaş da doğa durumu insanının birbiriyle olan savaşının devletlerarası ilişkilerdeki tezahürünün tipik bir örneğidir. Hobbes, doğa durumu insanının kendi bireysel güvenliğini sağlamak gerekçesine dayanarak diğerlerini egemenlik altına almaya çalışmaktan geri durmayacağını belirtmektedir. Rusya da aynı şekilde devlet güvenliğinin tehlikede olduğunu iddia ederek Ukrayna Topraklarını işgal etmekte ve egemenliği altına almaya çalışmaktadır. Görüldüğü gibi, Hobbes’un tanımladığı doğa durumuna özgü etmenler, günümüz itibarıyla devletlerarası ilişkiler bakımından yadsınamaz bir gerçek şekilde karşımıza çıkmaktadır. Devletlerarası ilişkileri bu şekilde kaotik ve anarşik bir yapı biçiminde niteleyen Hobbes, buna bağlı olarak da devleti yönetenlere iki temel sorumluluk yüklemiştir³⁸⁷. Bunlar: yöneticilerin tehlikeler karşısında devletlerini önceden uyarması ödevi ve istihbarat görevlileri veya ajanların yardımıyla devletin tehditlere karşı önceden hazır olmasının sağlanması ödevi şeklinde karşımızda durmaktadır³⁸⁸.

Hobbes, egemen güce uyruklarının bireysel güvenliklerini sağlama ödevinin yükletilebilmesinin ancak onun tek karar verici konumunda olması durumunda mümkün olabileceğini kabul etmiştir³⁸⁹. Aksi bir durum ise, uyrukların kişiliklerinin egemenin kişiliği altında birleştirilmediği anlamına gelecektir. Böylesi bir ortamda devletin değil bireylerin çıkarları söz konusu olacağı için bireyler topluluk halinde yaşasalar bile doğa durumunun yarattığı tehlikelerden korunmak artık imkansız hale gelecektir. Topluluğun ortak yararına hareket eden tek bir egemenin değil, kendi şahsi çıkarlarına göre hareket eden bireylerin çok sesliliğinin hüküm süreceği bir kaos ortamında ise hiçbir şekilde ne toplumsal güvenliğin ne de barışın sağlanması beklenemez.

³⁸⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 102.

³⁸⁶ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 264.

³⁸⁷ Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, (s. 99-123), s.111.

³⁸⁸ Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, (s. 99-123), s.111.

³⁸⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 102.

Öte yandan Hobbes her ne kadar yasa yapma gücünü, yürütme gücünü ve adaletin sağlanması için kullanılan yargı gücünü birbirinden ayrı işlevler olarak ele almış ise de, egemenin tek karar verici olma vasfına bağlı olarak bu üç erkin tamamının egemen güçte bulunduğu ve hem savaş hem de barış dönemlerinde onun tarafından kullanıldığına işaret etmiştir³⁹⁰. Görüldüğü üzere Hobbes'un devlet anlayışı, kuvvetler ayrılığı mekanizmasını karşısına alan bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Hobbes, egemene uyruklarının bireysel güvenliklerini sağlama ödevi yükletilmesinin şartını egemenin tek karar verici konumda olmasının yanı sıra; ayrıca sürekli nitelikte olması şartına da dayandırmıştır³⁹¹. Çünkü karar verme yetkisinin belirli bir zamana veya olaya özgü olarak verilmesi de yine uyrukların kişiliklerinin egemenin kişiliğinde birleştirilmediği sonucunu doğuracaktır. Bu görüş uyarınca sürekli karar alma yetkisine sahip olmayan bir mekanizmanın, uyruklarının kişiliğini temsil ettiğinden bahsedilebilmesi mümkün değildir. Kaldı ki bu yetkinin sürekli nitelikte olmaması zaman ve anlam karmaşasına neden olacak, böylelikle de uyrukların bir kısmı egemenin karar alıcı niteliğinin devam ettiğini kabul ederken bir diğer kesim ise egemenin bu yetkisinin son bulduğunu düşünerek hareket edecektir. Yaşanan bu fikir çatışması ise bireyleri hiç şüphesiz iç savaşa sürükleyecek, herkes kendisini tekrardan doğa durumunun yarattığı kaos ortamında bulacaktır.

4.2 SİVİL DURUMDA BİREYLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Hobbes, kendi zihninde tasarlamış olduğu toplum sözleşmesini karşılıklı güven ve fayda ilkesine dayandırdığı için, tıpkı egemen güç gibi uyruklara da yükümlülükler atfetmiştir. Toplum sözleşmesi adı üstünde bir sözleşme niteliğinde olduğuna göre, onu diğer sözleşme türlerinde farklı kalıplar içerisinde değerlendirmek hatalı olacaktır. Bu bakımdan ise, toplum sözleşmesinde de akla gelebilecek diğer bütün sözleşme türlerinde olduğu gibi sözleşmenin tarafı olan bütün uyruklar karşılıklı hak ve yükümlülükler altına girmektedirler.

³⁹⁰ Karaduman, "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", (s.114-137), s. 134.

³⁹¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 102.

Sivil durumda bütün uyruklar, toplum sözleşmesini meydana getirmekle birlikte sözleşmenin bir tarafı olurlar ve bunun doğal sonucu olarak kendilerini bir takım yükümlülükler altında bulurlar. Burada toplum sözleşmesinin en dikkat çekici özelliği ise salt sözleşmenin tarafı olan uyruklara değil, sözleşmeye taraf olmayan egemen güce de bazı sorumlulukların yükletilmesi olarak karşımızda belirmektedir. Egemenin, sözleşmenin tarafı değil de sözleşme neticesinde meydana getirilen bir oluşum olması, egemen gücün kanun koyucu otoritesiyle kurallar yapan kişiden çok, otoritesi ile kuralların varlığını sürdüren merci rolüne bürünmesini sağlamıştır³⁹².

Yukarıda bahsedildiği üzere, Hobbes'un kuramında egemen gücün otoritesi ile kuralların varlığını sürdüren makam vasfına haiz olmasını bir bakıma günümüz küresel salgın döneminde devletlerin vatandaşlarından pandemi çerçevesinde alınan tedbirler kapsamındaki yasaklara itaat etmesini istemesiyle benzer bir çizgide yer aldığı da ifade edilebilir³⁹³. Yalnız günümüz dönemindeki devletler, Hobbes'un tasarladığı devlet anlayışından farklı olarak pandemi koşulları çerçevesinde koymuş olduğu kuralları vatandaşlarına kaba güçle değil, dolaylı koşullarla ve kamu alanına getireceği sınırlamalarla yumuşak bir zorunluluk eşliğinde uygulayabileceği gibi, ayrıca yine Hobbes'un tasarımından farklı olarak vatandaşlarını mutlak bir itaat bilinciyle değil, kendileri için yararlı şeyler yaptıkları bilinciyle donatacaktır³⁹⁴. Bu konu bakımından pandemi koşullarındaki günümüz devletleriyle, Hobbes'un tahayyül ettiği devlet modelinin farklılık arz ettiği bir diğer önemli nokta ise, Hobbes'un devlet anlayışında bireylerin birbirlerinden korunmaları için devletin sınırlandırıcı özelliğinin ön plana çıkarılmasına karşın günümüz devletlerinin sınırlandırma yetkisini vatandaşlarını virüs tehdidinden korumak için kullanmasından ileri gelmektedir³⁹⁵. Son olarak aradaki bir diğer önemli farklılığa daha işaret etmek gerekirse, Hobbes'un tasarladığı toplum sözleşmesindeki egemen güç, sözleşme düzenlenirken yasaların ihdas edilme aşamasının aktörlerinden birisi olmaktan ziyade yasalar oluşturulduktan sonra bunlara uyulmasını sağlama görevine haizken, günümüz küresel salgın döneminde egemen güç olan devletler hem yasakların ihdas edilmesi hem de bu yasakların yürütülmesi aşamalarında aktif rol almaktadırlar.

³⁹² Furtun, **Hukuk Felsefesi Dersleri**, s. 57.

³⁹³ Çoban Kapuoğlu, "Küresel Salgında Devletin Leviathan'a Dönüşme Tehlikesi", (s. 327-348), s. 336.

³⁹⁴ Çoban Kapuoğlu, "Küresel Salgında Devletin Leviathan'a Dönüşme Tehlikesi", (s. 327-348), s. 344.

³⁹⁵ Çoban Kapuoğlu, "Küresel Salgında Devletin Leviathan'a Dönüşme Tehlikesi", (s. 327-348), s. 347.

Uyrukların toplum sözleşmesini meydana getirmekle birlikte, öncelikle egemen güce karşı hükümet şeklini değiştirememek, egemen güçten vazgeçememek, çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna adaletsizlik etmeden karşı gelememek, egemenin eylemlerini eleştirememek ve egemenin yaptığı hiçbir şeyi cezalandıramamak gibi sorumluluklar üstlendiğini önceden belirtmiştik³⁹⁶. Hobbes'un toplum sözleşmesinin oluşturulmasıyla birlikte uyruklara yüklediği bir diğer önemli sorumluluk ise, toplum yasaları adı verilen yasalara uyma zorunluluğudur. Hobbes, toplum yasalarını doğaları itibariyle zayıf olsalar da onları kırmanın zorluğundan ziyade tehlikesi nedeniyle varlığını sürdürebilen yapay zincirler şeklinde nitelendirmektedir³⁹⁷. Hobbes, bireylerin sadece bir toplumun üyesi oldukları için uymak zorunda olduklarını³⁹⁸ dile getirdiği toplum yasasını şöyle tanımlamaktadır:

*“Her uyruk için, sözle, yazıyla veya iradenin bir başka yeterli işaretiyle, doğru ve yanlışın ayırt edilmesi için, yani neyin kurala aykırı olup neyin olmadığı için ayırt edilmesi için kullanılmak üzere, devletin uyruklarına emrettiği kurallardır”*³⁹⁹.

Sözleşme öncesi doğa durumunda ise toplum yasalarının varlığından bahsedilebilmesi mümkün değildir. Doğa durumundaki yasaların yalnızca doğa yasası şeklinde tanımlanmaları mümkün olup, bu yasalar ancak sözleşme neticesinde egemen güç meydana getirildikten sonra toplum yasası hüviyetine kavuşabilirler. Bunun gerekçesini Hobbes, doğa durumu söz konusu olduğunda bireyleri doğa yasalarına uymak konusunda zorlayacak nitelikte bir gücün olmamasına dayandırmıştır. Doğa yasaları, insanların salt akıl yoluyla ulaşmalarının mümkün olduğu ahlaki değerler doğrultusunda şekillenen yasalardan oluşmaktadır. Hobbes, bundan hareket ederek doğa yasalarını yasa olmaktan ziyade insanı barış ve uyuma teşvik eden nitelikler olarak tanımlamıştır⁴⁰⁰. Buradan açıkça görülmektedir ki, Hobbes'un doğa yasalarının bağlayıcılığını medeni yasaların

³⁹⁶ Bkz. yuk. s. 69-70, 350. dipnot.

³⁹⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 164.

³⁹⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 200.

³⁹⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 200 .

⁴⁰⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 202, Hobbes'un bu konuya yönelik bir başka söylemleri ise aynen şu şekildedir: *“İnsanlar, aklın bu buyruklarını pek de yerinde olmayarak yasa diye adlandırırlar; bu uygun bir adlandırma değildir, çünkü bunlar, insanların kendilerini korumasına ve savunmasına nelerin yarayışlı olduğu ile ilgili çıkarımlar ya da teoremlerdir; yasa ise, tam anlamıyla, başkaları üzerinde buyurma yetkisine meşru olarak sahip olan kişinin sözüdür. Ancak bu teoremleri, her şey üzerinde buyurma yetkisine sahip olan Tanrı'nın sözü biçiminde tebliğ edilmiş olarak düşünürsek; o zaman onlara yerinde olarak yasalar denilebilir.”* Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 125.

bağlayıcılığıyla özdeş gördüğünün söylenmesi, Hobbes'un tüm medeni felsefesinin temelden hükümsüz bırakılması anlamını taşıyacaktır⁴⁰¹.

Oysa ki geleneksel doğal hukuk kuramcıları açısından, iyiliği ve kötülüğü mutlak bir şekilde tanımlayan doğa yasalarının bağlayıcılığı da mutlakdır⁴⁰². Bu durum dahilinde Hobbes'un geleneksel doğal hukuk teorisinden biraz daha farklı bir çizgide yer aldığını söylemek mümkündür. Sonuç olarak Hobbes, ortaya koyduğu doğal yasaların doğa durumunda yalnızca vicdanen bağlayıcı olduğunu kabul etmektedir⁴⁰³. Bunun doğal sonucu olarak bireyler doğa yasalarınca korunan kurallara ancak diğer bireyler de uyduğu takdirde uymakla yükümlü olacaktır⁴⁰⁴. Hobbes'a göre, bu yasaların toplum yasası olarak adlandırılabilmesi için ise bunlara uyulmamasının müeyyidesi olarak bazı yaptırımlar uygulayabilecek zorlayıcı bir gücün varlığı zorunludur. Çünkü onun gözünde insanlar zorlayıcı bir güç veya bir yaptırım korkusu olmaksızın doğa yasalarına gönüllü biçimde uyacak ahlaki erdemden yoksun biçimde dünyaya gelmişlerdir. Konuyu doğa yasalarının bağlayıcılığı açısından değerlendirdiğimizde ise Hobbes'un kuramına göre tek başına doğa yasalarının varlığı, herkesin herkesle savaşını sona erdirmek için yeterli olmayacaktır. Çünkü onun De Cive'de ifade ettiği gibi, "kılıçların arasında yasalar susacaktır"⁴⁰⁵.

Hobbes, toplum yasasını tanımladıktan sonrasında ise, toplum yasalarının özelliklerini ve bu yasalara bağladığı sonuçları maddeler halinde şöyle⁴⁰⁶ sıralamıştır:

- i. *Yasa koyucu egemen güçtür.*
- ii. *Egemen güç toplum yasalarına tabi değildir*⁴⁰⁷.
- iii. *Bir yasa zamana değil, egemen gücün rızasına dayanarak kullanılır.*
- iv. *Doğal hukuk ile toplum yasaları birbirini içerir.*

⁴⁰¹ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 209.

⁴⁰² Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 207.

⁴⁰³ Gülgeç, "Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi", (s. 687-738), s. 721.

⁴⁰⁴ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 210.

⁴⁰⁵ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 210.

⁴⁰⁶ Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 201-202-204-205-206-207.

⁴⁰⁷ Hobbes bunun gerekçesi olarak, toplum yasaları egemen güç olan devlet tarafından meydana getirildiği için egemen gücün toplum yasalarına tabi olacağı şeklindeki bir düşüncenin bizleri egemenin kendi kendisine tabi olması gibi mantık dışı bir sonuca götüreceğini, yine egemen gücün toplum yasalarına tabi olacağı şeklindeki düşüncenin yasaların egemenin üstünde kabul edilmesi anlamını taşıyacak olması nedeniyle sürekli olarak mevcut egemen üzerinde yeni egemenler kurulması şeklinde kısır bir döngünün baş göstereceğini, durumun böyle olması halinde ise devletin kaosa sürüklenmesinin kaçınılmaz son olacağı şeklindeki tespitlerini göstermektedir. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 243.

- v. *Yerel yasalar örfle değil egemen gücün iradesiyle konulur.*
- vi. *Yapılmış ama duyurulmamış bir yasa, yasa değildir.*
- vii. *Yazılı olmayan yasalar doğa yasalarıdır.*
- viii. *Yasa yapıcı bilinmiyorsa hiçbir şey yasa değildir.*
- ix. *Yasa, resmi yazılar ve mühürlerle, yargıç tarafından veya resmi kayıtlarla teyit edilir.*
- x. *Yasaların yorumu egemen güce aittir.”*

Uyruklar tabii kılındıkları toplum yasalarına aykırı hareket ettikleri takdirde hem yurttaşlarına, hem egemene hem de kendi kişiliklerini toplum sözleşmesiyle birlikte önceden egemenin kişiliğinde birleştirdikleri için kendilerine haksızlık etmiş olacaklardır. Hobbes'un sıklıkla değindiği üzere uyrukların toplum yasalarına aykırı davranışları salt bu yasaların değil, doğa yasalarının da ihlal edildiği anlamına gelecektir.

Hobbes, toplum yasalarının ihlal edilmesi veya ihlal edilme amacının taşınmasının ayrı şeyler olduğunu belirterek bunlara farklı sonuçlar bağlamıştır. Hobbes, yasaların ihlal edilmesinin suç olacağını kabul etmiş; yasaların ihlal edilmeyerek salt yasaları ihlal niyetinin taşınmasını ise suç değil günah olarak değerlendirilmesi gerekeceğini ifade etmiştir⁴⁰⁸. Fakat yasaların ihlal edilmiş olması uyrukların hem suç hem de günah işlemiş olacakları anlamına gelecektir. Hobbes bu tespitten yola çıkarak ise, “*her suçun bir günah olacağı fakat her günahın bir suç olamayacağı*”⁴⁰⁹ sonucuna ulaşmıştır.

Hobbes bu tespitini doğa yasaları ile toplum yasaları arasındaki farklılıklar bakımından ayrı bir platformda değerlendirmektedir. Doğa durumunda var olan doğa yasalarına uyulmasını sağlayacak zorlayıcı bir güç olmadığı için bu yasaların tam anlamıyla bir yasa niteliğinde olduklarından söz edilemez. Doğa durumunda herhangi bir yasa olmadığı için bu dönemde yasanın ihlali gibi bir olgu da söz konusu olamayacağına göre, doğa yasalarına aykırı eylemlerin suç değil sadece günah olarak değerlendirilmesi gerekecektir⁴¹⁰. Sözleşme sonrası dönemde ise toplum yasaları meydana getirilmeye birlikte hangi eylemlerin yasalara uygun olup hangilerinin olmadığı kanunlar nezdinde sabit olacaktır. Dolayısıyla da yasaların varlığına rağmen uyruklar bu yasalara aykırı davranışlarda bulunmakla salt günah işlemekle kalmayacaklar, aynı zamanda suç işlemiş olacaklardır.

⁴⁰⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 218.

⁴⁰⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 218.

⁴¹⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 219.

Hobbes, uyrukların toplum yasalarına aykırı davranışlarının ancak bazı istisnai durumlar⁴¹¹ dahilinde suç olarak değerlendirilemeyeceğini kabul ederken, başka bazı durumları⁴¹² ise işlenen suçların ağırlatıcı veya hafifletici nedenleri arasında saymıştır. Hobbes, egemen gücün insafsızlık olarak nitelenebilecek eylemlerini ise adaletsizlik değil, doğal hukuka aykırı olması sebebiyle sadece günah olarak kabul etmiş, fakat bu hususta egemenin uyruklarına değil sadece Tanrı'ya sorumlu olması nedeniyle bunun egemen gücün otoritesine hanel getirmeyeceği kanısına varmıştır⁴¹³. Görüldüğü üzere, tıpkı sermaye taahhüdünü ifa etmesi yeterli olan ve bu bağlamda dışarıya karşı herhangi bir şahsi sorumluluğu bulunmayan limited şirket ortağına⁴¹⁴ benzer bir şekilde Hobbes'un kuramında uyruklarının can güvenliğini gereği gibi ifa eden egemen güç zorbalık yapsa dahi uyruklarına karşı herhangi bir sorumluluğu kalmayacak, sadece Tanrı'ya hesap vermekle yükümlü olacaktır. Belirtmek gerekir ki Hobbes'un, egemen haksız hatta zorba olsa dahi ona boyun eğilmesini istemesinin altında, egemene karşı gelinmesi durumunda meydana gelebilecek iç savaş durumunun zorbalıktan daha kötü sonuçlar doğuracağına yönelik düşüncesi yatmaktadır⁴¹⁵.

Uyrukların, toplum yasalarıyla birlikte kendilerine yükletilen sorumlulukları ihlal etmeleri veya yasalarla birlikte kendilerine yasak kılınan eylemleri icra etmeleri halinde ise egemen güç olan devletin uyruklarını cezalandırması durumu söz konusu olacaktır. Hobbes bu doğrultuda ceza kavramını: *"kamu otoritesi tarafından bir yasa ihlali olarak görülen bir şeyi yapmış veya ihmâl etmiş olan birine, insanlar itaate daha eğilimli olsunlar diye, aynı otorite tarafından verilen bir kötülük"*⁴¹⁶ olarak tanımlamaktadır. Yine Hobbes'un

⁴¹¹ Hobbes bu istisnaları: yasaların yeterince bildirilmemesi veya yasayı bilme imkanının olmayışı, bir uyruğun düşman tarafından tutsak alındığı durumlarda egemen güçten başka bir güç olan tutsak alana kendi canını korumak uğruna boyun eğmesi, bir uyruğun gıdaya veya yaşamaya için gerekli başka bir şeye muhtaç olduğu durumlarda ancak yasalara karşı gelmesi halinde yaşamını sürdürebilmesinin mümkün olması halleri olarak sıralamış, başka birisinin yetkilendirmesiyle işlenen suçları ise uyruğu sadece amel karşısında mazur kılacağını belirtmek kaydıyla yine bu haller içerisinde saymıştır. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 225-226.

⁴¹² Bu bakımdan yasalara aykırı davranışların, kişinin kendi gücüne güveni dolayısıyla işlenmesi veya suçun ani bir tutkudan kaynaklı düşüncesizlik nedeniyle değil de önceden düşünülerek tasarlanması suretiyle işlenmesi veya yasaların uyruklara önceden özenle ve titizlikle öğretilmiş olmasına karşın yasaya aykırı davranılması durumları suçun ağırlatıcı nedenlerini, yasaların yetkilendirilen kötü öğretmenler tarafından öğretilmesi, aynı suça ilişkin cezasız kalma emsalleri veya egemenin örtülü onayı gibi etmenler ise işlenen suçun hafifletici nedenlerini oluşturacaktır. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 227-228.

⁴¹³ Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", (s. 215-242), s. 235.

⁴¹⁴ Mehmet Bahtiyar, **Ortaklıklar Hukuku**, 9.Basıdan Tıpkı 10.Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Mart-2015, s. 454.

⁴¹⁵ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 356.

⁴¹⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 231.

kuramındaki devletin, uyruklarını devlete hizmet etmeye teşvik etmek veya devlete zarar vermektan alıkoymak için ceza vermek yerine onları mal, mülk veya şerefle ödüllendirme yetkisine de sahip olduğunu belirtmemiz gerekir⁴¹⁷.

Yasaları ihlal eden uyrukları cezalandırma yetkisi, egemene tanınmış bir hak olduğu gibi aynı zamanda bir sorumluluktur. Çünkü yasaları ihlal eden her bir uyruk sadece egemene değil aynı zamanda diğer uyruklara da karşı gelmiş olacaktır. Bu bağlamda, uyruklarının güvenliğini ve haklarını korumakla yükümlü olan egemenin bu sorumluluğu neticesinde, yasaya karşı gelen kimseyi cezalandırma vazifesi doğacaktır. Yine yasaları çiğneyen her bir uyruk, aynı zamanda egemen gücün otoritesine karşı gelerek egemenin de hakkını ihlal etmiş olacağı için, cezalandırma yetkisi ayrıca egemen güce bahşedilmiş bir hak şeklinde de kendisini göstermektedir.

Hobbes, kendini koruma hakkını yasa ile hak arasındaki zıtlık ilişkisinin bir istisnası olarak kabul ederek hem yasa hem de hak olarak kabul etmiş olduğu için⁴¹⁸, kendini koruma hakkının üzerine inşa ettiği devletin cezalandırma tekeline de aynı kural dahilinde açıklamıştır. Sonuç itibariyle egemenin, uyruklarını cezalandırma yetkisinin hem bir hak hem de bir sorumluluk özelliklerine sahip olması da tıpkı kendini koruma olgusunda olduğu gibi Hobbes'un devlet kuramında istisnai bir durum şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Hobbes'un yasa ve sorumluluk kavramlarını hak kavramının karşısında değerlendirdiği bilinmektedir. Hobbes'un, yasa kavramının sınırlayıcı vasfına vurgu yaparken, hak kavramının ise bireylerin özgürlüklerini düzenlediğinin altını çizdiğini daha önceden ifade etmişik⁴¹⁹. Öte yandan Hobbes, hak ve yasa kavramları arasındaki zıtlık ilişkisini, doğal hak ve doğal yasa kavramları bakımından da kabul etmiş olup, doğal hakkın insana her şeyi yapabilme hakkı verdiğini, doğal yasanın ise barışın sağlanması için doğal haktan vazgeçilmesini emrettiğini vurgulamıştır⁴²⁰.

Hobbes, devletin cezalandırma yetkisinin temellerini bireylerin doğa durumunda iken kendi yaşamlarına karşı tehdit oluşturanlara hangi yolla olursa olsun zarar verebilme haklarına dayandırmaktadır⁴²¹. Fakat buradan, Hobbes'un egemen güce her halükarda

⁴¹⁷ Karaduman, "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", (s.114-137), s. 130.

⁴¹⁸ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 216.

⁴¹⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 104.

⁴²⁰ Akad / Vural Dinçkol / Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, s. 106.

⁴²¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 232.

sınırsız bir cezalandırma yetkisi bahsettiği de asla düşünülmemelidir. Zira Hobbes, egemen gücün cezalandırma yetkisinin söz konusu olması için mevcut bir kamu davası olması şartını aramakta, herhangi bir kamu davası olmaksızın egemen tarafından uyruklara yapılan kötülüklerin ise cezadan ziyade düşmanca bir hareket olarak kabul edilmesi gerektiğini ve bunun da egemenin yasayı ihlal ettiği anlamını taşıyacağını bizlere aktarmaktadır⁴²². Hobbes'a göre egemenin cezalandırma yetkisinin bir başka sınırı ise egemenin devlet yönetimine dair tavsiyeler aldığı kimseleri, kendi düşüncesine uygun olsun veya olmasın tavsiyelerinden ötürü cezalandıramayacak olmasından ileri gelmektedir⁴²³.

Hobbes, uyrukların emsal yoluyla yasalara uymalarını sağlama niyetini taşımadan verilen cezalar ile kanuni düzlemde tanımlanmış ceza miktarından daha fazla verilen cezalar ve yasadan önce yapılmış eylemler için verilen cezaları, cezadan ziyade düşmanca hareket olarak kabul etmiştir⁴²⁴. Hobbes, verilen cezanın yasanın ihlal edilmesi neticesinde failin elde ettiği yarardan az olmasını da yine ceza olarak kabul edilemeyecek durumlar içerisinde değerlendirmektedir⁴²⁵.

Hobbes, egemen güce isyan eden uyrukların cezalandırılmalarını ise ayrı bir yerde tutmuştur. Hobbes bu bakımından, egemen güce isyan ederek yasaları tanımayan uyrukların yasalara tabi olduklarından söz edilememesi nedeniyle uyruk olarak kabul edilemeyeceğini, bu sebeple de onlara eylemlerinin yaptırımını olarak zarar vermenin ceza yoluyla değil, düşmanlara karşı olduğu gibi savaş yoluyla mümkün olduğu şeklindeki tespitlerini bizlerle paylaşmaktadır⁴²⁶. Yine Hobbes'a göre egemen güç, toplumsal sözleşmenin tarafı olmayan kimselere yasalara uygun bir şekilde zarar vermek zorunda değildir; çünkü bu kimselerin egemenin otoritesini kabul etmedikleri için devlet düşmanı olarak kabul edilmeleri gerekmektedir⁴²⁷.

⁴²² Hobbes, **Leviathan**, s. 232-233.

⁴²³ Karaduman, "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", (s.114-137), s. 135.

⁴²⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 233-234.

⁴²⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 233.

⁴²⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 234.

⁴²⁷ Karagözoğlu, "Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes'un Ahlâk Felsefesi Üzerine", (s. 215-242), s. 241.

⁴²⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 231.

Hobbes, cezanın muhatabı olan uyruğa cezanın gereği olan yaptırım neticesinde maruz bırakılacağı şiddete direnmek gibi yükümlülüğün asla yükletilemeyeceğini⁴²⁸, uyrukların cezalandırılmalarına ilişkin tespitleri içerisinde de tekrardan gündeme getirmektedir. Nitekim Hobbes'a göre, sivil duruma geçildikten sonra bireyler kendi yaşam hakkını egemene devretmemiş; yalnızca bunu koruması bakımından egemeni yetkilendirmiştir⁴²⁹. Zira Hobbes'un düşüncesine göre; *"birinin bedenini ve uzuvlarını ölüme karşı savunmak ve onları korumak için elinden gelen her şeyi yapmasında saçma, anlaşılamaz ve doğal akla aykırı hiçbir şey yoktur. Ve doğal akla aykırı olmayan bir şey, herkesin kabul ettiği gibi, adil bir şekilde bir Hakka dayanarak yapılır"*⁴³⁰. Yine Hobbes, Leviathan'da uyrukların şiddete direnme haklarının mutlaklığını bir başka biçimde şöyle dile getirmiştir:

*"Bir insanın kendini korumamak için yaptığı ahit geçersizdir. Güç kullanmaya karşı, kendimi güç kullanarak savunmamak için yapılmış bir ahit her zaman için geçersizdir. Çünkü daha önce gösterdiğim gibi, hiç kimse kendisini ölümden, yaralanmaktan ve hapsedilmekten korumak hakkını devredemez veya bırakamaz; çünkü bunlardan kaçınılması herhangi bir hakkın bırakılmasının tek nedenidir zaten ve dolayısıyla şiddete direnmeme vaadi hiçbir sözleşmede bir hak devretmez ve bağlayıcı değildir"*⁴³¹.

Hobbes'un devlet teorisini şekillendiren bazı öncelikleri olduğunu gözettiğimiz zaman onun bu yaklaşımını çok da yadırgamadan karşılamamız gerekmektedir. Öyle ki, Hobbes'un bahsi geçen önceliklerinin ilk sırasında hepimizin bildiği üzere bireysel güvenlik ilkesi yer almaktadır. Zaten devletin oluşturulmasının yegâne amacı Hobbes açısından bireysel güvenliğin sağlanması olup, onun gözünde bireyler en başta kendi güvenliklerini koruma altına almak adına doğal özgürlüklerinden feragat etmişlerdir. Durum böyle olunca da herhangi bir birey, kendi güvenliği tehdit altında olduğu durumlarda devletin cezalandırma yetkisine dahi direnme hakkına sahip olacaktır⁴³². Peki

⁴²⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 232.

⁴²⁹ Ağaogulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 267.

⁴³⁰ Hasan Ebrar Alarçin, **Gerçekçi Bir Ütopycı Olarak Thomas Hobbes ve Uluslararası Siyaset Teorisi**, T.C. Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bölüm Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021, s. 43.

⁴³¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 111.

⁴³² Hobbes'un bu konu hakkındaki ifadeleri şöyledir: *"Bütün haklar devredilebilir nitelikte değildir. Bir insan hakkını devreder veya ondan ferağ ederken; ya buna karşılık kendisine de bir hakkın devredilmesini bekler veya bundan ötürü başka bir fayda sağlamayı umar. Çünkü bu iradi bir eylemdir ve herkesin iradi eylemlerinin amacı kendisine bir fayda sağlamaktır. Dolayısıyla, hiç kimsenin, herhangi bir söz veya işaretle,*

toplum yasasını ihlal ettiği gibi, kendisine verilen cezaya da direnen uyruk kendi güvenliğini sağlamakla birlikte kamu güvenliğini haliyle de diğer uyrukların bireysel güvenliklerini ihlal etmiş olmayacak mıdır? Hobbes'un bu konuya yönelik herhangi bir açıklamada bulunmadığını görmekteyiz. Fakat netice itibarıyla ise şurası kesindir ki, toplum sözleşmesi sonrasında dahi bireylerin kendilerini dışarıdan gelecek tehlikelere karşı savunmak adına gerçekleştirdikleri her neviden eylem Hobbes'a göre meşru kabul edilmelidir. Zira bu doğrultuda Akal'ın da ifade ettiği gibi, devletin dayanağı ölüm korkusu olduğuna göre, yine ölüm korkusu her türlü karşı çıkışın da dayanağı olmalıdır⁴³³.

4.3 SÖZLEŞME SONRASI OLUŞTURULAN DEVLET BİÇİMLERİNE VE EGEMENİN STATÜSÜNE GENEL BAKIŞ

Hobbes, sözleşme sonrası oluşturulan egemen gücü, yani devleti yapay bir insan bedenine benzeterek, devleti doğal bir insan bedeninin yapısından hareket ederek incelemiş, devlet denilen yapay insana ruhunu veren şeyin ise sözleşme sonucu doğan egemenlik olduğunu kabul etmiştir⁴³⁴. Sözleşmeyle birlikte egemen güç meydana getirildikten sonra oluşacak devlet şekillerini Hobbes, devleti yönetme yetkisine haiz organın niteliğinden hareket ederek Leviathan'da üç ayrı başlık altında sıralamıştır. Hobbes bu devlet şekillerini: devletin temsilcisinin tek bir kişiden ibaret olduğu "monarşi", temsil yetkisinin bir araya gelecek herkese verildiği "demokrasi", ve sadece belirli bir kesimin heyetinin temsil organını oluşturduğu "aristokrasi" şeklinde sınıflandırmıştır⁴³⁵. Hobbes, bahsi geçen yönetim biçimlerine tabi olup da bu rejimden şikayetçi olanların ise monarşiden "tiranlık", demokrasiden "anarşi", aristokrasiden ise "oligarşi" şeklinde bahsettiklerini ifade

birakmış veya devretmiş kabul edilemeyeceği bazı haklar vardır. İlk olarak; insan, canını almak için kendisine cebren saldıranlara direnmek hakkını bırakamaz; çünkü bu hakkı bırakmakla, kendisi için herhangi bir yarar elde etmeyi amaçladığı düşünülemez. Aynı şey, yaralanmak, zincire vurulmak ve hapis edilmek için de söylenebilir; çünkü böyle durumlarda sabretmekten gelecek bir yarar yoktur; bir başkasının yaralanması veya hapsedilmesine izin vermekten gelecek bir yarar olmadığı gibi ve ayrıca, insan birilerinin kendisine şiddetle yaklaştıklarını gördüğünde, onların kendisini öldürmeye niyetli olup olmadıklarını da bilemez. Son olarak, hakkın ferağı ve devrinin saiki ve amacı, insanın can güvenliğini ve canını koruma yollarının güvenliğini, bu konuda endişeli olmayacak şekilde sağlamaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla bir insan, sözlerle veya başka işaretlerle, bu işaretlerin yaratılma nedeninden yoksun kılıyor gibi görünürse; istediği şeyin bu olduğu veya iradesinin bu yönde olduğu değil; bu sözler ve eylemlerin anlamı hakkında bilgisiz olduğu düşünülmelidir. " Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 106.

⁴³³ Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, s. 96.

⁴³⁴ Karaduman, "Thomas Hobbes ve Leviathan'ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi'ni İçeriye Almak", (s. 114-137), s. 115.

⁴³⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 146.

etmiştir⁴³⁶. Hobbes monarşinin iç savaş tehlikesini diğer devlet rejimlerine nazaran en az indirgen devlet modeli olduğunu savunduğu için bahsi geçen üç devlet rejimi içerisinde monarşiyi öncelikle tercih etmektedir⁴³⁷.

Hobbes, bütün bu yönetim şekillerini genel hatlarıyla Leviathan'ın 19.bölümünde "Sözleşmeyle Kurulmuş Değişik Devlet Türleri ve Egemenliğin Tevariüs Edilmesi Üzerine" başlıklı kısım altında değerlendirmiştir⁴³⁸. Hobbes bu bölümde yaptığı değerlendirmelerinde ilk olarak monarşi rejiminin diğer rejimlerle arasındaki farkları maddeler halinde sıralayarak bütün bu devlet biçimlerinin karakteristik özelliklerini şu şekilde⁴³⁹ sınıflandırmıştır:

" i. Monarşide, halkın kişiliğini temsil eden veya onu temsil eden meclisin bir üyesi olan her kimse, aynı zamanda kendi kişiliğini de temsil eder. Kamu çıkarını sağlamak için siyasi kişiliğinde dikkatli olsa da; kendisinin, ailesinin, akrabalarının ve arkadaşlarının özel çıkarını sağlamakta daha az değil, daha fazla dikkatlidir ve kamu yararı özel çıkarla çatıştığında da, özel çıkarını tercih eder genellikle; çünkü insanların tutkuları akıllarından çoğunlukla daha baskındır.

ii. Bir monark, istediği kimselerin tavsiyelerini, istediği zaman ve istediği yerde alır. Ancak egemen bir meclis tavsiye ihtiyacı duyduğunda, sadece en başından itibaren orada bulunma hakkı bulunanlardan başka kimse kabul edilmez

iii. Bir monarkın kararları, insan doğasının çelişkileri dışında, hiçbir şekilde çelişkiye tabi değildir; meclislerde ise insan doğası yanında bir de kalabalıktan gelen çelişkiler ortaya çıkar

iv. Kıskançlık veya menfaat nedeniyle bir monark kendi kendisiyle anlaşmazlığa düşemez; bir meclis ise düşebilir."

Hobbes'un mutlakiyetçi ideolojisini göz önünde bulundurduğumuzda, yukarıda zikredilen yönetim biçimleri içerisinde monarşiyi diğerlerine yeğleyeceği su götürmez bir gerçektir. Zira Hobbes'un özellikle cumhuriyetçi yazarlara karşı yönelttiği eleştirilerinden de bu sonuca ulaşılabilir. Fakat şu gerçeğin de bilinmesi gerekir ki, onun Leviathan'da tanımladığı meşru devlet şeklinden söz edilebilmesi için devletin yönetim şeklinin mutlaka

⁴³⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 146.

⁴³⁷ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 182.

⁴³⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 145.

⁴³⁹ Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 147-148.

monarşiye dayandırılması gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Nitekim Hobbes'un Leviathan'da sözleşme sonrası oluşturulan devlet biçimleri hakkındaki açıklamalarının neredeyse tamamının girizgahını bir devlet ister monarşi, ister demokrasi, isterse de aristokrasi ile yönetiliyor olsun şeklinde başlaması da bunun açık bir göstergesidir. Oysa ki Hobbes, Leviathan'dan önce kaleme aldığı eserlerinde bu düşüncesinin karşısında bir çizgide yer alarak krallık rejimine karşı çıkanlara tepki göstermiştir⁴⁴⁰.

Hobbes Leviathan'da her ne kadar bahse konu yönetim biçimleri bakımından herhangi bir ayırım gözetmiyor gibi görünmekte ise de; tercih ettiği yönetim şeklinin monarşi olduğunu belli etmekten de geri durmaz. Çünkü Hobbes, temsil yetkisinin kurula verildiği yönetim biçimlerinde kurulun zıt görüşlere bölünmesi durumunun söz konusu olabileceğinden hareketle bunun "anarşiye", kurulun belli bazı sınıfları temsil edip, onların çıkarlarına çalışıp insanların doğal eşitliği ilkesine aykırı davranma ihtimalinin ise "iç savaşa" neden olacağından endişe duymaktadır⁴⁴¹.

Hobbes Leviathan'da, idealindeki meşru devletin nasıl olması gerektiğine dair açıklamalarının tamamını yönetim biçimleri bakımından herhangi bir ayırım gözetmeksizin meşru kabul edilecek bütün yönetim şekillerinin perspektifinden değerlendirerek açıklığa kavuşturmuştur. Bundan sonrasında Hobbes'un asıl çekincesi, artık tercih etmediği bir yönetim biçimi altında yönetilmekten ziyade, herhangi bir meşru egemen gücün bulunmadığı doğa durumunun yarattığı o korkunç kaos ortamına geri dönülmesidir. Monarşiyi diğer bütün yönetim biçimlerine tercih edeceği doğru olmasına doğrudur fakat onun asıl olmazsa olmazı meşru bir egemen gücün yönetim şeklinin mevzu bahis olmasıdır. Zira Hobbes da Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri'nin (De Cive) okura önsöz kısmında bu önermeyi doğrularcasına her ne kadar monarşinin diğer devlet biçimlerine kıyasla daha fazla avantaja sahip olduğunda ısrar etmiş ise de; bu eserinde yurttaşların aristokratik veya demokratik bir devlette borçlu oldukları itaatin monarşik bir devlette borçlu oldukları itaatten daha az olduğu şeklinde bir izlenim vermektten kaçındığını ve her devlete eşit ve en büyük gücün verilmesi gerektiğini her yerde açıkça söylediğini belirtmiştir⁴⁴². Bir devletin yönetim biçimi ne olursa olsun, egemenlik meşru bir güce dayandırıldığı takdirde egemenin uyruklarının bu güce karşı gelir nitelikteki bütün

⁴⁴⁰ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 64.

⁴⁴¹ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 357.

⁴⁴² Hobbes, **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, s. 16.

eylemlerinin temel doğa yasalarına aykırı olacağını ve bunun neticesinde doğa durumuna dönülmesinin kaçınılmaz son olacağını Hobbes defalarca dile getirmiştir.

Hatta Hobbes, İngiliz İç Savaşı sırasında vatandaşı olduğu İngiltere'den kaçtıktan sonra savaşı cumhuriyetçilerin kazanmasına rağmen yeni kurulan meşru rejimi tanıdığını beyan etmiş ve savaş bittikten sonra ülkesine geri dönerek ömrünün geri kalanını burada tamamlamıştır. Görüldüğü üzere Hobbes her ne kadar monarşiyi tercih ediyor olsa da; diğer yönetim biçimlerinin de meşruluğunu kabul ederek 1650 yılından sonra İngiltere'de, kendi tabiriyle bir aristokrasi olan cumhuriyet yönetiminde yaşamaya razı gelmiştir⁴⁴³.

Yeni yönetim şekli her ne kadar Hobbes'un ideolojik yaklaşımına bir hayli uzak gibi görünse de; savaş sona ermiş ve artık meşru şekilde yetkilendirilmiş yeni egemen bir gücün varlığı söz konusudur. Hobbes, meşru egemen gücü tanımadığı takdirde en başta kendi devlet teorisine ihanet edeceğinin ve böylesi bir durumun kendi kendisinin yalancısı konumuna düşüreceğinin farkındadır. Artık savaş sona erdiğine ve meşru bir rejim kurulduğuna göre, bu gücü tanımamak Hobbes'un gözüyle o korkunç doğa durumuna geri dönmeyi istemekle eşdeğer olacaktır ve bu şekilde anılmak Hobbes'un isteyeceği en son şeydir. Öyle ki onun ısrarla üzerinde direttiği ilke, egemenliğin zorunlu olarak tek bir insana bırakılması gerektiği değil, egemenliğin bölünmez olduğudur⁴⁴⁴. Hobbes'a göre, meşru bir yönetimin kurulduğu devlette, artık o devlet için hangi yönetim biçiminin ideal olduğunun tartışılması dahi son derece yersiz olup, kurulmuş olan mevcut devlet biçimi her zaman desteklenmeli, yeğlenmeli ve en iyisi olarak benimsenmelidir⁴⁴⁵. Sonuç olarak egemenlik bölünmediği müddetçe egemenliğin parlamentonun elinde bulunduğu yönetim biçimlerine Hobbes'un bir itirazı bulunmamaktadır⁴⁴⁶.

Nitekim Zarakolu'nun da ifade ettiği gibi, Hobbes, halkın huzur ve refah içinde yaşayabilmesi için mevcut devletin varlığının nasıl kurulmuş veya biçimi ne olursa olsun devamının savunucusudur ve medeni felsefesi ile böylesi bir süreklilik için uyulması gereken kuralları ortaya koymaktadır⁴⁴⁷. Hobbes bu tutumunu Leviathan'da açık şekilde belli etmektedir. Hatta bu durum Hobbes'un Leviathan'ı İngiltere'ye döndüğünde yeni

⁴⁴³ Martinich, **Thomas Hobbes**, s. 182.

⁴⁴⁴ Copleston, **Felsefe Tarihi Cilt: 5, Çağdaş Felsefe, Hobbes-Locke**, s. 55.

⁴⁴⁵ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 273.

⁴⁴⁶ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 346.

⁴⁴⁷ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 331.

rejim karşısında can güvenliğini sağlamak için yazdığının düşünülmesine bile yol açmıştır⁴⁴⁸.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Hobbes, Leviathan'dan önce kaleme almış olduğu eserlerinde kral rejimine karşı çıkanları eleştirirken, Leviathan'da radikal bir değişiklik göstererek nasıl ve hangi şartlarda kurulmuş olursa olsun yeni rejimin meşru olduğunu ve bu rejime boyun eğilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁴⁴⁹. Ne var ki, siyaset kuramında mutlak egemenin bir insan olabileceği gibi, bir kurul olabileceğini de savunarak monarşi dışındaki diğer yönetim biçimlerine de açık kapı bırakan Hobbes kralcılarının da tepkisini çekmeyi başarmıştır⁴⁵⁰. Hobbes'un, kralcılarının tepkisini çekmesine neden olan bir diğer neden ise, onun iç savaş neticesinde ortaya çıkan yeni egemeni meşru göstermesi ve iktidarı yitiren eski egemenin meşruluk iddialarının yersizliğini vurgulamış olmasından ileri gelmiştir⁴⁵¹.

Bu açıklamalar doğrultusunda Hobbes'un iç savaş döneminde ülkeden kaçmayı tercih etmesinin asıl sebebini, cumhuriyetçilerin olası bir zaferinde yeni kurulacak rejimi kabul etmeyecek olması yönünde bir gerekçe içerisinde aramak hatalı olacaktır. Hobbes'un kaçmayı seçmesinin asıl nedeni, önceden yazılmış eserlerindeki yaklaşımları nedeniyle toplumun büyük bir kesimi tarafından iflah olmaz bir monarşi sempatzanı şeklinde damgalanmasından ileri gelmiştir. Kendisi hakkında kabul gören bu düşünceler nedeniyle Hobbes, cumhuriyet yanlılarının hışmına uğrayacağı korkusuyla dehşete düşmüş, çözümünü de savaş süresi boyunca Fransa'da kalmakta aramıştır. Hobbes'un kaçmasının bir diğer nedenini ise, hiç tartışmasız adını anarken bile kendisini dehşete düşüren doğa durumunun bizzat aynısını iç savaş dönemi boyunca ülkesinde görmekten dolayı yaşadığı büyük yıkım oluşturmuştur.

İlmin faaliyetlerinin parlak, fakat insan faaliyetlerinin yıkık ve ümitsiz olduğu bu dönemde Hobbes, ülkesinin maruz kaldığı felaketlerin yarattığı acı neticesinde felsefe sahasına atılmış ve ömrünü, insanların hatalı sosyal davranışlarının bir izahını yaparak bunlara karşı bir çözüm yolu üretmeye vakfetmiştir⁴⁵². İşte Hobbes böylesi bir dönemde, döneminin siyasal kargaşasına yeni filizlenen doğa bilimleri aracılığıyla çözüm ararken, bilim ve

⁴⁴⁸ Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 63.

⁴⁴⁹ Bkz. yuk. s. 90, 440. dipnot.

⁴⁵⁰ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 233-234.

⁴⁵¹ Ağaoğulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 275.

⁴⁵² Zabunoğlu, "Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri", (s. 219-240), s. 223.

siyaseti Cevizci'nin ifadesiyle cüretkâr bir biçimde birleştirme girişiminde bulunarak modern bilime ait yöntemleri beşeri bilimler alanına uygulamış, bu suretle de politikaya bir teknisyen kesinliği taşıyarak, toplumsal düzenin nasıl tesis edileceğini göstermeye çalışmıştır⁴⁵³. Yine Cevizci burada Hobbes'un siyaset felsefesini düşünce tarihinde veya modern dönemde bilimsel bir temele oturtma çabası içerisinde olan ilk düşünür olduğuna da işaret etmektedir⁴⁵⁴.

İç savaş döneminde, insan karakterinin ve merkezi otoriteyi tehdit eden karşıt güçlerin açığa serilişine acı tecrübelerle tanıklık eden Hobbes, bu tehlikelerin önüne geçilmesinin tek çözümünü mutlak yetkilerle donatılmış bir yönetim anlayışı içerisinde aramıştır⁴⁵⁵. Hobbes'a göre egemenin bu şekilde mutlak bir güçle donatılmasının bir diğer pratik faydası ise bu mutlak gücün, egemeni sıradan insanların kurtulamadığı tutkuların kargaşasından ve kapisinden kurtarmakla birlikte, yine egemenin akıllı bir şekilde davranmasını engelleyecek onur isteği ya da güvenlik kaygısı gibi zayıflıklardan arınmasını sağlayacak olmasında belirlemektedir⁴⁵⁶. Bu bakımdan Hobbes'un güç eksenli güvenlik teorisini, XVII. yüzyıl İngiltere'sinin iç savaş ve kargaşa ortamını sonlandırmak isteyen bir çözüm arayışı olarak değerlendirmek mümkün olup, burada Hobbes'un asli amacının İngiltere'yi güvensiz bir doğa durumundan kurtarıp, güvenliğin egemen olduğu güçlü bir devlet haline getirmek⁴⁵⁷ olduğunun kabulü yerinde bir yorumlama olacaktır.

Yukarıdaki açıklamalar içerisinde sıklıkla bahsi geçen, egemenliğini meşru bir güce dayandıran iktidar olgusuyla Hobbes'un kastetmek istediği, egemenliğin salt karşılıklı rızaya dayalı olarak sözleşmeyle meydana getirilmiş olduğu yönetim biçimlerinden ibaret değildir. Hobbes, başta fetih yoluyla olmak üzere zor kullanılarak egemenliğin ele geçirilmesi halinde dahi egemenlik kudretinin meşru yoldan elde edildiği sonucuna ulaşmıştır. Hobbes'un, edinilmiş devlet yoluyla egemenliğin kazanılması şeklinde tanımlandığı bu durumda, sözleşme yoluyla egemenliğin kazanılmasından farklı olarak karşılıklı rıza dahilinde meydana getirilmiş bir egemen güç yoktur. Ne var ki Hobbes'un egemenliğin bu şekilde meydana getirilmesi halini de bir bakıma sözleşme ilişkisine

⁴⁵³ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 461.

⁴⁵⁴ Cevizci, **Felsefe Tarihi**, s. 463.

⁴⁵⁵ Copleston, **Felsefe Tarihi Cilt: 5, Çağdaş Felsefe, Hobbes-Locke**, s. 54.

⁴⁵⁶ Ağaogulları / Köker, **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, s. 246.

⁴⁵⁷ Emeklier, "Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", (s. 99-123), s. 119.

dayandırdığı hemen fark edilecektir. Bir tarafta fetheden, diğer tarafta ise fethedilenin olduğu bu durumda, fethedilen taraf canının bağışlanması koşulu ile fethedene boyun eğdiği ve onun egemenliğini tanıdığı takdirde taraflar arasında yine bir nevi sözleşme neticesinde birey-iktidar ilişkisi kurulmuş olacaktır. Yine sözleşmeyle yetkilendirilen egemende olduğu gibi uyruk, egemeninin boyunduruğu altına girmek, egemen güç ise uyruğunun can güvenliğini sağlamak yükümlülüğü altındadır artık.

Bu bakımdan Hobbes'un ifade ettiği üzere egemen güç ister zor kullanma yoluyla, isterse de sözleşme yoluyla meydana getirilmiş olsun, her ikisinin de kaynağı korkudan ileri gelecektir⁴⁵⁸. Aradaki tek farkı ise, egemenin sözleşme yoluyla oluşturulması halinde uyrukların birbirilerine karşı korkularında, egemenin zor kullanma yoluyla oluşturulması halinde ise zor kullanarak devleti ele geçirenden duyulan korkuda aramak gerekecektir⁴⁵⁹. Bu şekilde korkuya dayanılarak yapılan sözleşmelerin geçersiz olacağını ileri sürenlere ise Hobbes, korku olmadığı müddetçe hiçbir devlet türünde insanların itaat yükümlülüğü altında olduklarından söz edilemeyeceği⁴⁶⁰ cevabını vermektedir.

Yeniden Hobbes'un sözleşme neticesinde meydana getirilen egemenin muhteviyatı hakkındaki değerlendirmelerine dönecek olursak, onun egemen güç dışında ikinci bir temsilcinin yetkilendirilmesinin tehlikeli olduğu⁴⁶¹ konusundaki tespitleri göze çarpmaktadır. Elbette ki Hobbes'un burada ikincil temsilciden bahsetmekle, monarşi dışındaki devlet biçimlerindeki gibi temsil yetkisinin monark yerine bir heyete verildiği yönetim şekillerini kastetmiş olduğu asla düşünülmemelidir. Onun ikincil temsilciden kastı, devleti temsile haiz organ ister bir monark isterse de birer meclis veya heyet olsun, temsil gücüne sahip bu organlar dışında aynı yetkilerle donatılmış başka bir temsilcinin daha meydana getirilmesidir.

Egemen gücün Hobbes'un bahsettiği gibi bu şekilde ikiye bölünmesi halinde ise ortaya çıkacak tablo kişiliklerin bölünmesi ve çatışan çıkarların gitgide artmasından ibaret olacak ve süreç yine doğa durumunun kargaşasına geri dönülmesiyle neticelenecektir. Zira egemen güç, uyruklarının kişiliklerini kendi kişiliği altında birleştirerek, onlar adına karar verme ve onlar için en doğru olanı tayin etme kudretine sahip olduğuna göre, bu yetkinin

⁴⁵⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 155.

⁴⁵⁹ Hobbes, **Leviathan**, s. 155.

⁴⁶⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 155.

⁴⁶¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 146.

birden fazla organa devredilmesi neticesinde çatışma ve savaş durumunun ortaya çıkması kaçınılmaz son olacaktır. Hobbes bu açıdan, İngiltere’de yaşanan iç savaşın nedenlerinden birisi olarak da egemenlikte yaşanan bölünmeyi kabul etmiştir⁴⁶². Nitekim bu dönemde bir yandan parlamentonun kralın gücünü sınırlayan kararlar almış olması, diğer yandan da kralın kendi kişisel iktidarını mutlak bir biçimde sürdürmeye çalışması neticesinde İngiltere’deki iç savaş patlak vermiştir⁴⁶³. Hobbes, İngiltere’de yaşanan iç savaşın başlıca sebeplerinden birisi olarak egemenliğin bölünmesini göstermiş olup, egemenliğin bölünmesinin sonuçlarını da İngiltere’de bu dönemde yaşanan olaylar üzerinden Leviathan’da şu şekilde açıklamıştır:

“Kendi içinde bölünmüş bir krallık ayakta duramaz; çünkü önceden bu bölünme olmadıkça, karışık ordulara bölünme asla olmaz. Bu yetkilerin Kral, Lordlar ve Avam Kamarası arasında bölünmesi düşüncesi İngiltere’nin çoğunluğu tarafından en başta kabul edilmemiş olsaydı, halk asla bölünmez ve bu iç savaşa sürüklenmezdi; önce siyasi görüşlerde anlaşamayanlar arasında; sonra da din özgürlüğü konusunda anlaşamayanlar arasında olmak üzere; bu bölünme ve iç savaş, egemenlik hakkı konusunda insanlara öyle bir ders vermiştir ki; bugün İngiltere’de bu hakların niçin bölünemez olduğunu ve barış geri geldiğinde bunun çoğunluk tarafından kabul edileceğini ve iç savaşın ıstırapları unutuluncaya kadar bunun böyle kabul edileceğini görmeyen pek az insan vardır”⁴⁶⁴.

Sonuç olarak Hobbes’un kuramındaki egemenliğin mutlaklığı, yönetim biçiminin mutlakiyete dayalı olmasında değil, kişi veya meclisten oluşan egemen güce verilen yetkilerin mutlak niteliğe haiz olmasında kendisini göstermektedir. Hobbes, birden fazla egemen meydana gelmesi durumunun iç savaşa neden olacağından o denli emindir ki; eğer halihazırda demokrasi veya aristokrasiye dayalı bir rejim varsa ikinci bir egemen gücün ortaya çıkmaması adına arzuladığı yönetim biçimi olan monarşiden dahi ödün vermeyi yeğlemektedir.

⁴⁶² Hodaloğulları Vatansever, “Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi”, (s. 405-412), s. 410.

⁴⁶³ Karaduman, “Thomas Hobbes ve Leviathan’ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi’ni İçeriye Almak”, (s. 114-137), s. 122-123.

⁴⁶⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 143-144.

4.4 SİVİL DURUMDA EGEMENE İTAAT YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN İSTİSNALARI

Hobbes'un idealindeki devlet anlayışında egemen güce hatırı sayılır ayrıcalıklar tanınmaktadır. Öyle ki Hobbes'a göre toplum sözleşmesi nezdinde dahi bireylerin devlete karşı bir güvenceleri olmayacak; söz konusu güvence sözleşmenin tarafı olan bireylerin birbirlerine karşı sağlayacakları bir güvenceden ibaret olacaktır⁴⁶⁵. Elbette ki egemene tanınmış olan bu yetkilerin sınırsız nitelikte olduğundan hiçbir şekilde bahsedilemeyecektir. Hobbes, her ne kadar *The Elements of Law*'da tabiiyetin ve egemen güce itaatin hiçbir istisnasının olamayacağını kabul etmek zorunda olduğumuzu⁴⁶⁶ ifade etmiş ise de; adeta kendi tezini çürütürcesine birçok defa egemenin yetkisinin sınırlarını kesin hatlarla çizmekten hiçbir şekilde geri durmamıştır. Hobbes, idealindeki devlet şeklini açıklarken egemene itaat yükümlülüğünün birçok istisnasını⁴⁶⁷ gün yüzüne çıkarmıştır

Hobbes'un, egemeni sınırladığı en önemli ve dikkat çekici tespitine değinecek olursak onun, bir uyruğun hayatının apaçık ve tartışmasız bir biçimde tehlikede olduğu zaman egemen güç ne derse desin, hatta ona saldıran egemen güç olsa bile kendine karşı yapılan saldırılara karşı direnme hakkından vazgeçemeyeceğini, çünkü böyle durumlarda bireyin kendisini korumak zorunda kalmasının kaçınılmaz son olacağını belirttiğini görmekteyiz⁴⁶⁸. Zira itaatin amacı korunma olduğuna göre, insanların doğadan gelen kendilerini koruma hakları, başka biri onları koruyamayınca hiçbir sözleşme ile ortadan kaldırılamazlar⁴⁶⁹. Hobbes bu yaklaşımını *Leviathan*'da şu şekilde açıklamıştır:

“Çünkü insan doğası gereği daha az kötü olanı seçer ki bu durumda, direnmediği takdirde kesin olan ölüm yerine, direnmenin yarattığı tehlikeyi seçecektir ve bu zaten tüm insanlar

⁴⁶⁵ Gülgeç, “Thomas Hobbes'un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche'nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, (s. 687-738), s. 724.

⁴⁶⁶ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 73.

⁴⁶⁷ Hobbes burada uyrukların kendilerine karşı yasal yoldan bir saldırı yöneltmesi durumunda dahi kendilerini savunma özgürlüğüne sahip olduklarını, uyrukların işledikleri suçlar hakkında kendilerine af güvencesi verilmediği müddetçe suçu itiraf etmekle yükümlü olmadıklarını ve uyrukların kendilerine zarar vermeye veya gönüllü olarak teşebbüs etmedikleri sürece savaşa zorlanamamaları gerektiğini kabul etmiş, ayrıca uyrukların bir başka egemen güç tarafından tutsak edilmeleri, egemenin kendisi veya varisleri adına yönetimi bırakması ve uyruğun egemen tarafından sürgün edilmesi hallerini de aynı şekilde egemen güce itaat yükümlülüğünün istisnaları arasında saymıştır. Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 168-169, 171-172

⁴⁶⁸ Tuck, **Hobbes**, s. 113.

⁴⁶⁹ Şenel, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, s. 355.

için, geçerli bir hakikat olduğundan dolayı, suçlular idama ve hapse yollanırlarken, onları mahkum etmiş olan yasalara rıza gösterecekler dahi, onları yine silahlı adamlar götürür”⁴⁷⁰.

“Egemen, adalete uygun olarak mahkûm edilmiş bile olsa bir kimseye, kendisini öldürmesini, yaralamasını veya sakatlamasını veya ona saldıranlara direnememesini veya gıda, hava, ilaç, veya onsuз yaşaması mümkün olmayan başka bir şeyi kullanmaktan kaçınmayı emrederse; o kimse, itaat etmeme özgürlüğüne sahiptir”⁴⁷¹.

Hobbes’a göre egemenin, bireylerin yaşama hakkını ihlal etmesi durumunda, egemenin toplum sözleşmesini ortadan kaldırması ve bireyler ile savaş ortamına dönülmesi söz konusu olacağı için⁴⁷² bu durum halinde uyrukların egemene itaatle yükümlü olduklarından söz edilemeyecektir.

Görüldüğü gibi bireyin kendisini tehlikelere karşı koruma hakkı Hobbes’un zihninde yeri geldiği zaman egemene direnme hakkını dahi meydana getirecek düzeyde önemli bir noktada kendine yer bulmuştur. Bu durumda Hobbes’un inandığı en temel doğal hakkın kendimizi koruma ve bunun için de gereken ne varsa yapma hakkı olduğunu kabul etmemiz gerekir⁴⁷³. Nitekim Hobbes’un da sonradan şekillendirilmesi mümkün olmayan tek inancın kendini korumanın iyi olduğuna yönelik inanç olduğu⁴⁷⁴ şeklindeki yaklaşımı bu tezi doğrulamaktadır. Hatta Hobbes, bu görüşünde o denli ileri gitmiştir ki; çok sayıda insanın haksız bir şekilde egemen güce direnerek cezası ölüm olan büyük bir suç işlemiş olması ihtimalinde dahi işin ucunda ölüm cezası olduğu için bu kimselerin birbirlerini korumak ve savunmak özgürlüğüne sahip olmaları gerektiğini kabul etmiştir⁴⁷⁵.

⁴⁷⁰ Tuck, **Hobbes**, s. 113.

⁴⁷¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 168.

⁴⁷² Çapar / Yıldırım, “Hobbes ve Locke’un Devlet Düşüncesine Katkıları”, (s. 77-102), s. 100.

⁴⁷³ Tuck, **Hobbes**, s. 105.

⁴⁷⁴ Tuck, **Hobbes**, s. 105; öte yandan Hobbes bireyin kendini koruma hakkının mutlaklığı bakımından De Cive’de şu şekilde tespitlerde bulunmuştur: “Her insan kendisini koruma hakkına sahiptir; bundan dolayı bu amaç için gerekli her yolu kullanma hakkına sahiptir. Gerekli araçlar, insanın kendisinin öyle olduğuna hükmettiği şeylerdir. Bundan dolayı koruması için gerekli olduğuna hükmettiği her şeyi yapmaya ve her şeye sahip olmaya hakkı vardır. Bunu gerçekten yapan kişinin kararında, ne yapılmışsa hak gereği yapılmıştır; bu bir haksızlık olsa bile hakka dayanarak yapılmıştır.” Bu hususta bkz. İşler, **Thomas Hobbes ve J. J. Rousseau’da İnsan Doğası ve Barışın Olanığı**, s. 20.

⁴⁷⁵ Hobbes bahse konu düşüncesini Leviathan’da şöyle ifade etmiştir: “Hiç kimse, suçlu veya masum başka birini savunmak için devletin kılıcına direnmek özgürlüğüne sahip değildir; çünkü böyle bir özgürlük, egemenden, bizi koruma araçlarını alır ve dolayısıyla hükümetin gerçek özünü tahrip eder. Fakat çok sayıda insan toplu olarak egemen güce haksızca direnmişler veya beklenen cezası ölüm olan büyük bir suç işlemişler ise, bir araya gelip birbirlerini kollamak ve savunmak özgürlüğüne sahip midirler? Kesinlikle

Bu tespitin Hobbes gibi tutucu bir filozofun ürünü olması ilk duyulduğunda kulağa şaşırtıcı gelebilir. Fakat burada Hobbes'un korumaya çalıştığı değer uyrukların özgürlükleri olmayıp, onların sadece herhangi bir engelle karşılaşmaksızın kendileri adına ölüm tehlikesini bertaraf edebilmeleridir. Egemen güce itaatin en vazgeçilmez amacı da Hobbes'a göre sonu ölümle bitecek dış tehlikelerden korunmak olduğuna göre, uyruklar cezası ölüm olan ağır bir suç işlemiş olsalar bile ölüm tehlikesi bizzat egemenin elinden geldiği zaman uyruklar da doğal olarak bütün yolları kullanmak suretiyle ona direnme hakkına sahip olmalıdırlar. Çünkü burada egemen güç cezanın muhatabı olan uyruğu ölümden koruma vasfını yitirmiş, hatta onu ölüme mahkum etmiş olduğu için bu noktada egemen güce itaatin sadece cezanın muhatabı uyruk açısından artık pratik bir önemi kalmamıştır. Hobbes'un bu şekilde, mutlak egemene karşı bir direnme hakkı kabul etmesi onun pragmatist felsefe doğrultusunda kişi yararına mutlakçılığı savunmasının sonucudur⁴⁷⁶. Yine de Hobbes burada, cezası ölüm olan bir suç işleyen uyruğun canını korumak uğruna egemene direnme hakkına sahip olmasının onun işlediği suçu asla meşru kılmayacağı ve bu şekilde davranan bir uyruğun egemene ve toplum yasalarına haksızlık etmiş olacağı konusunda gayet açıktır.

Hobbes, uyrukların kendilerine zarar vermeye veya gönüllü olarak teşebbüs etmedikleri sürece savaşa zorlanamamaları gerektiğini⁴⁷⁷ genel kural olarak kabul etmiştir. Peki devletin varlığının apaçık tehlike altında olduğu durumlar da bu genel kurala tabi midir? Devletin varlığı tehlikede olduğu zamanlarda bireyin savaştan kaçmak suretiyle bu hakka sahip olup olamayacağına Hobbes'un ne şekilde cevap vereceği her ne kadar fazlasıyla merak uyandırır da; cevabın içeriği bütün Hobbes okurlarınca içten içe tahmin edilebilecektir. Hatta günümüzde dahi bu tartışma konusu halen varlığını sürdürmekte, askere çağırılan bireylerin "vicdani ret" haklarının olup olmadığı sıklıkla toplumların zihnini meşgul etmektedir. Hobbes bu sorunsalı Leviathan'da şu şekilde değerlendirmiştir:

*"Devletin Savunulması gerektiğinde, silah altına alınabilecek herkes lazım olur, bu herkes için bir zorunluluktur"*⁴⁷⁸. Hobbes, doğa durumundaki bireylerin iradelerini onun iradesine, kararlarını da onun kararlarına teslim edecekleri bir egemeni yaratarak, kişiliklerini tek bir

sahiptirler; çünkü yaptıkları şey canlarını korumaktır ki; suçsuzlar gibi suçlular da bunu yapabilir." Bu hususta bkz. Hobbes, **Leviathan**, s. 169-170.

⁴⁷⁶ Akad / Vural Dinçkol / Bulut, **Genel Kamu Hukuku**, s. 118.

⁴⁷⁷ Bkz. yuk. s. 96, 467. dipnot.

⁴⁷⁸ Tuck, **Hobbes**, s. 114.

egemenin çatısı altında birleştirdiklerini ifade etmişti⁴⁷⁹. Nasıl ki doğa durumundaki bireyler doğa yasalarının emrettiği üzere kendilerini dışarıdan gelen tehlikelere karşı koruyorlarsa, aynı mantık egemen yaratıldıktan sonra egemene yöneltilen tehditler için de geçerlidir. Çünkü bireylerin kişiliği egemenin kişiliği altında birleştirilmiş olacak veya Tuck'ın ifade ettiği şekliyle belirtmek gerekirse, egemen güç aracılığıyla çokluğa birlik atfedilecektir⁴⁸⁰. Dolayısıyla da artık egemenin eylemlerini tayin eden etmenlerle doğa durumundaki birisinin eylemlerini tayin eden etmenler arasında bir farklılık olduğundan söz edilemeyecektir⁴⁸¹. Buradan hareketle görülmektedir ki, Hobbes her ne kadar tüm siyasi ve ahlak felsefesini insanın kendini koruması dürtüsü ve bununla çelişen davranışların us dışılığı üzerine inşa etmiş ise de; bunun bir istisnası olarak uyrukların savaş zamanında elinden geldiğince barış zamanında kendisini koruyan otoriteyi korumakla yükümlü olduklarını kabul etmiştir⁴⁸².

Devletin tehlikelere karşı savunmasız hale düşmesi durumunda devletin varlığını sürdürebilmesi imkansızdır. Her bir uyruk devletin korunmasından yararlandığına göre, ortada bir devlet kalmadığı zaman uyruklar doğa durumuna geri dönecekleri gibi dış tehlikelere karşı savunmasız kalacaklardır. O zaman devletin varlığının tehlikede olduğu durumlarda, uyrukların kendi can güvenliklerini ileri sürerek savaştan kaçınmaları Hobbes'un bu görüşü uyarınca geçerli bir mazeret olarak kabul edilemeyeceği gibi, toplum yasalarına da açıkça aykırılık teşkil edecektir. Çünkü uyruklar, tehdit altında olan ve korunmasından yararlandıkları devleti korumadıkları zaman devlet de onları koruyamaz hale gelecektir. Bu durum halinde ise uyruklar, kendi bireysel güvenliklerini savaşa katılmaları durumundakinden daha da büyük bir tehlike altına atacaktlardır.

Tıpkı egemen güç olan devletin varlığının açık bir şekilde tehlike altında olduğu durumlarda uyrukların egemeni korumakla yükümlü olması gibi, egemen de hem kendisini hem de uyruklarını koruyacağına inandığı her şeyi yapmakla yükümlü olacaktır. Aksi bir durum ise hem karşılıklı güven ilişkisinin sarsılması, hem de doğa yasasının ihlali anlamına gelecektir⁴⁸³.

⁴⁷⁹ Bkz. yuk. s. 64-65, 329. dipnot.

⁴⁸⁰ Tuck, **Hobbes**, s. 114.

⁴⁸¹ Tuck, **Hobbes**, s. 119.

⁴⁸² Zarakolu, **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, s. 148, 45. dipnot.

⁴⁸³ Tuck, **Hobbes**, s. 120.

Hobbes, egemene itaat yükümlülüğünün bir başka istisnası olarak ise, toplumu oluşturan diğer bireylerin egemene artık itaat etmemeleri halini göstermektedir⁴⁸⁴. Hobbes bu durumu, İngilizlerin bağılıklarını tahttan alarak yeni cumhuriyete devretmelerinin meşruluğuna benzeterek himaye ile itaat arasındaki pragmatik ilişkiye yeniden vurgu yapmaktadır⁴⁸⁵. Çünkü artık uyrukların itibar etmediği bir egemenin uyruklarını koruyacak kudreti elinde bulundurması imkansızdır. Koruma olmadığı müddetçe ise egemene itaatin pratik bir önemi kalmayacaktır.

Hobbes'un uyruklar ile egemen arasındaki karşılıklı fayda ve güven ilişkisine dayandırdığı sözleşmenin bir diğer doğal sonucu olarak ise, uyrukların başka bir egemene tutsak düşmeleri halinde de meşru egemenlerine itaat yükümlülükleri sona erecektir⁴⁸⁶. Çünkü her bir uyruk, canının bağışlanması uğruna tutsak alındığı egemene boyun eğmeyi seçebilecektir ki bu Hobbes'un da dile getirdiği üzere onun en doğal hakkıdır. İşin özünde uyruğun kendi can güvenliği olduğu için, onun başka bir egemen güce boyun eğmesi kendi meşru egemenine haksızlık ettiği anlamına da gelmez. Uyruk, canının bağışlanması koşuluyla kendisini tutsak alan egemene boyun eğdikten sonra ise artık onun korumasından yararlanacak ve bu korumadan yararlandığı müddetçe ona itaat etmekle yükümlü olacaktır. Hobbes'a göre bu şekilde kurulan egemen uyruk ilişkisinin de niteliği itibariyle sözleşmeyle kurulan diğer devlet türlerinden temel bir farkı yoktur. Çünkü Hobbes, egemenin uyruk üzerinde sağladığı bu hakimiyet şeklinin egemenin zaferinden değil uyruğun kendi vaadinden ileri geldiğini⁴⁸⁷ kabul ederek, uyruğun bu şekilde kazanılmasını da bir nevi sözleşme ilişkisine dayandırmıştır.

Hobbes'a göre egemen gücün başka bir egemene teslim olması da yine yukarıdaki sonucu doğuracak ve uyruklar egemene itaat borcundan kurtulacaklardır⁴⁸⁸. Çünkü egemen güç başka bir egemene teslim olmakla gerek fiilen gerekse de hukuken kendi varlığını sona erdirmiş olacaktır. Bahsi geçen mevcut durum içerisinde egemen erk uyruklarını artık koruyamayacağı, hatta meşru bir egemenin varlığı dahi söz konusu olmayacağı için, uyruklar korunma buldukları başka bir egemene boyun eğerek onun korunmasından yararlanmayı seçebilecek veya hiçbir meşru güce tabi olmaksızın doğa durumu

⁴⁸⁴ Tuck, **Hobbes**, s. 118.

⁴⁸⁵ Tuck, **Hobbes**, s. 118-119.

⁴⁸⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 171.

⁴⁸⁷ Skinner, **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, s. 201.

⁴⁸⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 172.

koşullarında yaşamlarını sürdürmeye devam ederek kendilerini kendi kılıçlarıyla korumaya çalışacaklardır. Bu çıkarsamanın doğal bir sonucu olarak Hobbes'a göre egemenin sahip olduğu egemenlik kudretinden vazgeçmesinin yanı sıra, gücünü sürdürme isteği olmasına karşın gerçekte bundan böyle uyruklarını koruyamıyor olması durumunda da uyrukların egemene boyun eğme ödevinden bağışlanmış sayılmaları gerekir⁴⁸⁹.

Hobbes, egemenin başka bir egemene teslim olması değil de tutsak düşmesi halini ise bu kuraldan ayırık tutmuştur. Nitekim Hobbes, egemen gücün başka bir güce teslim olması ile tutsak düşmesi hallerini farklı iki durum olarak değerlendirmektedir. Ona göre egemenin başka bir egemene tutsak düşmesi durumunda uyrukların egemene itaat yükümlülükleri aynen devam edecektir⁴⁹⁰. Hobbes, bunun gerekçesi olarak egemenin tutsak düşmesi halinde dahi meşru varlığının devam edecek olmasını göstermektedir ki; meşru bir egemen gücün varlığı devam ettiği müddetçe hiçbir uyruk egemen güce haksızlık etmeden ona itaatsizlik edemeyecektir. Hobbes, egemen gücün tutsak düşmesi durumunda uyrukların egemene itaat yükümlülüklerinin sona ermeyeceğini, bu durum dahilinde uyrukların daha önceden egemen güç tarafından atanarak onun adına hükmetme yetkisine sahip devlet görevlilerine itaatle yükümlü olmaya devam edeceklerini kabul etmiştir⁴⁹¹. Hobbes, egemenin tutsak düşmesinin ortaya çıkardığı sorunun meşru bir egemenin var olup olmamasından değil de, devletin yönetim şekline dair meydana gelen belirsizlikten ileri geldiğini savunarak⁴⁹² bu neticeye ulaşmaktadır.

Hobbes, egemenin temsil ettiği devletin ortak barış ve güvenliği amacı dışında gerçekleştirdiği eylemlerini de egemene itaat yükümlülüğünün kapsamı dışarısında tutmaktadır. Hobbes bu düşüncesini Leviathan'da egemenin, devletin topraklarını uyruklarına adil bir şekilde dağıtma yükümlülüğü üzerinden örnek vererek şöyle açıklamıştır:

“Egemen, yani, onun temsil ettiği devlet ortak barış ve güvenliği amaçlamayan hiçbir şey yapmayacağına göre, toprakların bölüşümünün de aynı amaçla yapıldığı kabul edilmelidir ve bu nedenle, egemenin buna aykırı olarak yapacağı bir bölüşüm, kendi barış ve

⁴⁸⁹ Copleston, **Felsefe Tarihi Cilt: 5, Çağdaş Felsefe, Hobbes-Locke**, s. 53.

⁴⁹⁰ Hobbes, **Leviathan**, s. 172.

⁴⁹¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 172.

⁴⁹² Hobbes, **Leviathan**, s. 172.

güvenliğini onun takdirine ve vicdanına bırakmış olan her uyruğun iradesine aykırı demektir ve bundan ötürü, her bir uyruğun iradesiyle geçersiz sayılır”⁴⁹³.

Hobbes, egemen gücün toprak paylaşımı yaparken adil olmasının yanı sıra kendisine pay ayırmaması⁴⁹⁴ gerektiğinin de altını çizerek egemeni bu konuda daha da sınırlı bir konuma yerleştirmektedir. Egemen gücü sayısız kere ihtişam dolu betimlemelerle yücelten Hobbes, bu sefer şaşırtıcı bir şekilde egemenin de en nihayetinde insan veya insan topluluğundan oluştuğunu, bu sebeple de insana özgü tutku ve zaafardan vareste biçimde nitelenemeyeceğini belirterek toprak bölüşümü esnasında egemen güç olan devlete pay ayrılmaması gerektiği kanısına varmıştır⁴⁹⁵. Ne var ki Hobbes, yine Leviathan’da bu kez 29.bölümde, bahsi geçen tespitine adeta tezat teşkil edercesine farklı bir yorumla konuya yaklaşmıştır. Hobbes ilgili bölümde, uyruklara egemen gücü dışlayacak şekilde mutlak bir mülkiyet hakkının tanınmasını devletin dağılmasına neden olan durumlar içerisinde kabul etmiştir⁴⁹⁶. Hobbes, neden böyle olması gerektiği konusunda verdiği cevabında ise yine korunma ile itaat arasındaki faydaya dayalı ilişkiden hareket ederek, egemenin mülkiyet hakkından dışlanması durumunda onun uyruklarının mülkiyetini dış tehlikelere veya birbirlerine karşı korumalarının asla mümkün olamayacağını⁴⁹⁷ bunun gerekçesi olarak göstermiştir. Hobbes, egemen gücün uyruklarının mülkiyetini koruyucu vasfının yanında mülkiyetin uyruklara bölüştürülmesi görevini de yine egemen güce atfetmiştir. Zira Hobbes’un bu kanıda olduğunu onun şu cümleleri eşliğinde tespit edebilmek mümkündür:

“Bu beslenme maddelerinin bölüşümü, benimki ve seninki ve onunkinin oluşumudur; yani, tek bir kelimeyle, mülkiyet ve bu bölüşüm, bütün devlet türlerinde, egemen güce aittir. Çünkü, daha önce gösterildiği gibi, devletin olmadığı yerde, herkesin komşusuna karşı savaşı vardır; ve dolayısıyla herkes ele geçirdiği ve zor kullanarak elinde tuttuğu şeyin sahibidir; burada artık ne mülkiyet, ne de toplum olmayıp; sadece belirsizlik vardır”⁴⁹⁸.

Hobbes, temelde egemenin bir ulusun refah seviyesini yükseltecek her türlü ediminin meşru sayılabileceğini kabul etmekle birlikte, egemenin bu uğurda meşrulaştırılması

⁴⁹³ Hobbes, **Leviathan**, s. 189-190.

⁴⁹⁴ Hobbes, **Leviathan**, s. 190.

⁴⁹⁵ Hobbes, **Leviathan**, s. 190.

⁴⁹⁶ Hobbes, **Leviathan**, s. 243.

⁴⁹⁷ Hobbes, **Leviathan**, s. 243.

⁴⁹⁸ Hobbes, **Leviathan**, s. 188.

imkansız olan politikalar önermesi halinde haklarını aşmış olacağına⁴⁹⁹ vurgu yaparak egemene itaat yükümlülüğünün bir başka istisnasına işaret etmektedir.

Hobbes, egemenin herhangi bir politikayı sırf iyi bir fikir olduğuna inandığı için yürürlüğe koyma yetkisinin bulunmadığını belirterek egemenin uyrukları adına uygulamaya koyabileceği tek hakkın uyruklarının bekası için neye ihtiyaç duyduğunu tayin etme hakkı olduğunu, bunun haricinde fiziksel yaşamı belirlemek için ortaya koyacağı hakkın ise uyrukların haklarına dayanarak yapmış olamayacağını kabul etmiştir⁵⁰⁰. Bu da Hobbes'un kuramındaki egemene itaat yükümlülüğün bir başka istisnası şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Hobbes şaşırtıcı bir şekilde, kolonilerin kendi başına devlet olması durumunda egemene itaat borcundan kurtulacağını⁵⁰¹ kabul etmektedir ki; bu düşünce onun egemene bağlılık anlayışı göz önüne alındığında fazlasıyla radikal bir sapma olmuştur. Oysa ki bildiği üzere, özellikle bireyin can güvenliğinin söz konusu olduğu bazı istisnai durumlar dışında egemen güçten vazgeçilmesinin doğa yasalarına aykırı bir davranış olacağını Hobbes defalarca dile getirmiştir. Bu açıdan Hobbes'un gözünde egemen güce sadakatsizliğin doğa durumuna geri dönülmesini meydana getireceği çok açık olmasına karşın, kolonilere böyle bir ayrıcalık atfetmesinin onun sınırlarının dışında bir yorumlama olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Hobbes'un bahsi geçen ifadelerinin bir diğer şaşırtıcı yönünü ise, egemen gücün varlığına rağmen kolonilere kendi başına devlet olmak şeklinde bir kudreti bahsetmesi oluşturmaktadır. Hobbes, egemen güç dışında ikinci bir temsilcisinin yetkilendirilmesinin tehlikeli olduğunun önceden altını çizmesine karşın, kolonilere mevcut egemen güç dışında ayrı bir egemen tayin etme yetkisi tanımıştır. Yine Hobbes egemene ait hakların bölünemez nitelikte olduğunu kabul etmesine karşın, kolonilerin kendi egemenlerini yaratıp mevcut egemenin yetkilerini hiçe sayarak bu hakları ikinci bir egemene tanımalarını meşru kabul etmiştir.

⁴⁹⁹ Tuck, **Hobbes**, s. 123.

⁵⁰⁰ Tuck, **Hobbes**, s. 122.

⁵⁰¹ Hobbes, **Leviathan**, s. 192.

4.5 HOBBS'UN TOPLUM SÖZLEŞMESİNİN HUKUK SİSTEMİMİZDEKİ SÖZLEŞME TÜRLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Hobbes'un tasarladığı devlet modelinde meydana getirilen toplum sözleşmesinin uyruklar arasında imzalandığını, egemen gücün sonradan sözleşmenin tarafı olan uyrukların yetkilendirmesi ile egemen güç hüviyetine bürünmüş olduğunu önceden ifade etmiştik⁵⁰². Bireyler burada doğa durumundan gelen yetkilerinin bütünü egemen güce devrederek, kendi kişiliklerini egemen gücün kişiliği altında birleştirmekle beraber, dışarıdan kendi fiillerinin faili olarak egemen gücü tayin etmektedirler.

Hobbes'un, egemen gücün uyruklarca yetkilendirilmesine ve uyrukların bu şekilde kendi fiillerinin faili olarak egemeni yetkili kılmalarına bağlı kılarak tasarladığı toplum sözleşmesi bu yönüyle hukuk sistemimizde mevcut olan "temsile dayalı" sözleşme ilişkilerine benzerlik göstermektedir. Hukuk sistemimizdeki temsil kavramı, bir hukuki işlemi bir kişinin başka bir kişi adına ve hesabına yapması ve işlemin hukuki sonuçlarının bu kişi üzerinde doğmasının sağlanması şeklinde tanımlanmaktadır⁵⁰³. Hukuk sistemimizdeki temsil kurumunun tanımlamasından da görüldüğü üzere, Hobbes'un toplum sözleşmesinin temsile dayalı sözleşmeler ile büyük ölçüde benzerlik gösterdiği yadsınamaz bir gerçektir.

Ne var ki arada ciddi farklılıklar bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Çalışmamızın birçok bölümünde de sıklıkla dile getirdiğimiz üzere bu farklılardan en önemlisi, Hobbes'un toplum sözleşmesinde temsilci kılınan egemen güç sözleşmenin tarafı olmayıp dışarıdan yetkili kılınmakta iken, hukuk sistemimizde kabul gören temsile dayalı sözleşme ilişkilerinde yetkili kılınan temsilci bizzat sözleşmenin tarafı olup, bu itibarla sözleşme temsilcinin üzerinde de hukuki sonuçlar doğuracaktır. Bir diğer önemli fark ise, Hobbes'un tasarımı olan toplum sözleşmesinde egemen güce hiçbir surette yaptırım uygulanması mümkün olmadığı halde hukuk sistemimizdeki temsile dayalı sözleşme ilişkilerinde, temsilci tarafın sözleşmeye aykırı davranması halinde yasal yaptırımlarla karşılaşacak olmasıdır. Aradaki belli başlı diğer farklılıkları ise, Hobbes'un toplum sözleşmesinde egemene verilen yetkinin süresiz ve sınırsız olması gerektiği halde hukuk sistemimizdeki

⁵⁰² Bkz. yuk. s. 1.

⁵⁰³ M.Kemal Oğuzman / M.Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 1**, 12.Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, Eylül-2014, s. 217.

verilen temsil yetkilerinin süreli⁵⁰⁴ veya sınırlı⁵⁰⁵ olmasının mümkün olması ve Hobbes'un toplum sözleşmesinde egemene verilen temsil yetkisinin iradi bir şekilde geri alınması veya sınırlandırılması mümkün olmadığı halde hukuk sistemimizde verilen temsil yetkisine iradi bir şekilde geri alınma veya sınırlandırılma gibi imkanların tanınmasını⁵⁰⁶ sayabilmemiz mümkündür.

Hobbes'un tanımladığı toplum sözleşmesinin, hukuk sistemimizde tanımlı sözleşme türleriyle benzerlik gösterdiği bir diğer sözleşme türü ise "üçüncü kişi yararına" sözleşmedir. Öyle ki üçüncü kişi yararına sözleşmelerde tıpkı temsilde olduğu gibi üçlü bir ilişki bulunmakla birlikte, burada temsilden farklı olarak vaat ettiren taraf sözleşmeyi kendi adına yaptığı için üçüncü kişinin temsilcisi konumunda kabul edilmesi mümkün değildir⁵⁰⁷. Hobbes'a göre egemen erkin, sözleşmenin tarafı olmayıp uyrukların kendi aralarında anlaşmalarıyla yetkili konuma geçmesi özelliği bakımından burada aslında Hobbes'un tasarladığı toplum sözleşmesi, temsile dayalı sözleşme türlerinden ziyade üçüncü kişi yararına sözleşme türlerine daha yakın bir çizgide duruyor izlenimi vermektedir. Fakat Hobbes'un toplum sözleşmesiyle, üçüncü kişi yararına sözleşmeler arasında da tıpkı temsile dayalı sözleşme ilişkilerinde olduğu gibi farklılık bulunmaktadır. Zira hukuk sistemimizdeki üçüncü kişi yararına sözleşmedeki üçüncü kişinin lehine hukuki bir menfaat temin edilmektedir. Oysa ki Hobbes'un devlet kuramındaki toplum sözleşmesi uyarınca egemene verilen yetkilerin egemene tanınmış bir menfaat olduğundan bahsedilmesi Hobbes'un teorisiyle temelden çelişilmesi sonucunu doğuracaktır. Hobbes'un kuramında egemene hatırı sayılır ayrıcalıklar tanındığı doğru olmasına doğrudur; fakat bu ayrıcalıkların tanınmasındaki amaç Hobbes'a göre asla egemen güce hukuki menfaat tanınması olarak anlaşılmalıdır. Bildiğimiz üzere egemen güce bu denli geniş yetkiler tanınmasındaki amaç, Hobbes'un bireysel güvenlik arzusundan ileri gelmektedir. Hobbes'a göre egemen güç alabildiğine geniş yetkilerle donatılmalıdır ki; bu şekilde uyrukları koruma vazifesini eksiksiz bir şekilde yerine getirebilecek kudret ve ihsana sahip olabilsin. Özetle, Hobbes'a göre egemen güce tanınan ayrıcalıklar, egemen gücün uyruklarını

⁵⁰⁴ Oğuzman / Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 1**, s. 235.

⁵⁰⁵ Oğuzman / Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 1**, s. 236.

⁵⁰⁶ Oğuzman / Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 1**, s. 240.

⁵⁰⁷ M.Kemal Oğuzman / M.Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 2**, 11.Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, Eylül-2014, s. 429.

koruma ödevinin zorunlu bir gereği şeklinde karşımıza çıktığı için bu ayrıcalıklardan hukuki menfaat şeklinde bahsedebilmemiz mümkün değildir.

Sonuç olarak Hobbes'un idealindeki devlet modelinde tanımlamış olduğu toplum sözleşmesinin, gerek hukuk sistemimizde tanımlı olan temsile dayalı sözleşme türlerinden, gerekse de üçüncü kişi yararına sözleşme türlerinden özellikler barındırdığı yadsınamaz bir gerçektir. Fakat yukarıda belirttiğimiz üzere Hobbes'un toplum sözleşmesinin, hukuk sistemimizdeki yer alan bahse konu her iki sözleşme türünden ayrıldığı kesin çizgiler de olduğu için bunun tam anlamıyla temsil ilişkisine dayalı bir sözleşme veya üçüncü kişi yararına sözleşme olduğundan bahsedebilmemiz güçtür. Fakat yine de bir tanımlama yapmak gerekirse Hobbes'un toplum sözleşmesini, hem temsile dayalı hem de üçüncü kişi yararına sözleşmelerden özellikler barındıran "sui generis" tarzda bir sözleşme şeklinde nitelemek mümkündür.

5.SONUÇ

Cemal Bâli Akal'ın, Yenilmez armadanın İngiliz düşüncesine vaktinden önce armağan etmiş olduğu çelimsiz çocuk⁵⁰⁸ olarak tanımladığı Thomas Hobbes, doğumunda kendisine eşlik eden ikiz kardeşi olan korkunun da yadsınamaz yardımlarıyla çelimsiz bedeninden beklenmeyecek işler başaracağını eminiz gençlik yıllarında kendisi de tahmin edemezdi. Üstelik ömrü boyunca kendisine yol arkadaşlığı edecek korkunun bu denli işine yarayacağı Hobbes'a ömrümün ilk dönemlerinde söylenmiş olsaydı, kuvvetli ihtimal başta kendisi dahi bu söylemi ciddiye almayacaktı.

Ama değişmeyecek bir gerçek vardır ki, hayat koşullarının insanı nereye sürükleyeceğinin önceden kestirilebilmesi asla mümkün değildir. Hobbes'un bu şekilde bir kaos ortamında dünyaya gelmesi, sonrasında ise ömrünün neredeyse büyük bir çoğunluğunda ülkesinin iç karışıklıklarına tanıklık etmesi onun açısından her ne kadar kötü bir tabloyu ifade etse de; bu süreçleri hiç yaşamasa belki de siyaset felsefe sahnesinin Hobbes gibi bir dahiyi kazanabilmesi mümkün olmayacaktı.

Ömrünün büyük çoğunluğunda ülkesindeki iç karışıklıklara tanıklık eden bu filozofun siyaset kuramının basite indirgenmesi mümkün olmadığı gibi, bu siyaset kuramının doğası gereği son derece karışık, hatta bazı yerlerde içinden çıkılmaz bir hal alması da çok doğaldır. Öyle ki, Hobbes açıklamalarının çoğunda liberallik-mutlakiyetçilik ve muhafazakarlık-sekülerlik ikilemleri arasında okurlarını asılı bırakır. Hobbes aslında bireysel güvenliğin sağlanması uğruna daima riski en aza indirmek ister ve bu yüzden çözüm önerilerinde her daim en garanti yolu belirlemeye çalışır. Hobbes bunu yaparken siyasi ideolojilerin kendine göre olumlu yönlerini kuramına katarken, olumsuz yönlerini kapsam dışı bırakarak idealindeki devleti tasarlamak ister. Bu suretle kendine özgü bir devlet modeli tasarlayan Hobbes, siyasi kuramında tam anlamıyla hiçbir ideolojiye bütünüyle sadık kalmadığı için toplumun her kesiminden tepki görmeyi de başarır. Pek tabii ki Hobbes'un kuramında mutlakiyetçi ideolojiye yönelik eğilimin daha ağır bastığı gerçeğini inkar etmek güçtür. Dolayısıyla bu durum Hobbes'un çatışma halinde olduğu kesimin büyük çoğunluğunu cumhuriyet yanlılarının oluşturmasına zemin hazırlamıştır.

⁵⁰⁸ Akal, **İktidarın Üç Yüzü**, s. 107.

Hobbes, kendi devlet kuramını oluştururken baştan sona bilimsel enstrümanlardan yararlanır. İnsanı bir makine gibi kabul eden, insan davranışlarını da bu bağlamda cisimlere özgü prensipler üzerinden açıklayan Hobbes, milyonlarca cisim olarak kabul ettiği insanın bir araya gelerek oluşturduğu devleti de bilimsel yasalar ve cisimlere özgü prensipler doğrultusunda açıklamaya çalışır. Aslında Hobbes burada bir bakıma da, fazlasıyla aykırı ve spesifik görünen devlet modelini dışarıdan gelecek eleştirilere kapatabilmek adına teorilerini bilimsel verilere dayandırarak bunlara bilimsel bir kesinlik katmaya çalışıyor gibi de görünmektedir.

Hobbes'un genel siyaset kuramının ana karakteristik temasının oluşumunda, onun insanın ruhsal anatomisi bakımından çizmiş olduğu karamsar tablo da büyük pay sahibidir. İnsanı genel itibariyle ahlaki erdemlerden yoksun bir varlık olarak kabul eden Hobbes, bunu korumacı bir anlayışa dayanarak tasarlamış olduğu devlet modelinin başka bir gerekçesi olarak okurlarına sunar. Zira Hobbes'un kuramındaki insanın bu sorunlu ve kusurlu yapısı nedeniyle devletin yaptırım gücü zorunlu bir gereklilik olarak belirecektir. İnsanların egemen güç eliyle denetime sokulmaması durumunda Hobbes'a göre doğa durumundaki iç savaş ortamının yaşanması kaçınılmaz son olacaktır.

Hobbes'a göre devlet, yani egemen güç en ayrıcalıklı konumda olmalıdır. Bu bağlamda başta kilise dahil devletin bütün organlarının eylemleri egemen gücün süzgecinden geçtikten sonra meşru sayılabilecektir. Çünkü Hobbes'a göre egemen gücün uyruklarının bireysel güvenliklerini gözetebilmesi başka şekilde mümkün olmayacaktır. Hobbes'a göre bireysel güvenlik de her şeyin önünde geleceği için egemen güce bu ayrıcalığın tanınması zorunludur. Fakat Hobbes burada spesifik bir şekilde, bireysel özgürlük kavramını hem egemen gücün en imtiyazlı konumda olmasının, hem de uyrukların yeri geldiği zamanlarda egemene itaat yükümlülüğünden azat edilmelerinin dayanağı olarak göstermektedir. Nitekim her ne kadar bireysel özgürlük kavramı egemen gücün mutlaklığının temel referans kaynağı ise de; aynı zamanda egemen güce itaat yükümlülüğünün bir istisnası biçiminde karşımıza gelmekte ve bu bağlamda bireysel güvenliği tehlikede olan uyruğun bu gerekçeye dayanarak itaat etmeme özgürlüğüne sahip olmasını ifade etmektedir.

Hobbes'un devlet anlayışının bir başka spesifik yönünü de hiç şüphesiz, onun toplum sözleşmesinde büyük önem verdiği ve imtiyazlı konuma yerleştiği egemen gücün sözleşmeye taraf olmaması oluşturmaktadır. Kendisine bir sözleşme uyarınca bu denli hatırı sayılır ayrıcalıklar tanınan tarafın aslında sözleşmeye taraf dahi olmamasının açık bir dilemma yaratacağı ortadadır. Ne var ki Hobbes'un devlet anlayışında bu ön kabulün tersine çevrilmesi gerekir. Zira Hobbes'a göre sözleşme, egemen gücün meydana getirilmesinin ön koşulu olup, bu bakımdan ancak sözleşme şartı sağlandıktan sonra egemenin meydana getirilmesi mümkün olabilecektir.

Hobbes'un siyaset kuramının temel prensiplerini, doğa durumdan çıkılmasına yönelik arzu ve doğa durumuna geri dönülmesine yönelik korku oluşturmaktadır. Hobbes, doğa durumu ile iç savaş nitelik bakımından aynı kefede değerlendirmiş olduğu için, iç savaş durumunu da doğa durumu ile beraber anlamamız mümkündür. Hobbes, dışarıdan bakıldığından aslında çok karışık görünen siyaset kuramını temelde yukarıda bahsi geçen arzu ve korku üzerinden şekillendirir. Hobbes'un siyaset kuramının neredeyse tamamı bu hususlar bakımından bir çözüm önerisi geliştirmeye yöneliktir. Geliştirmiş olduğu devlet kuramında da, teorik açıdan da olsa bunu büyük ölçüde başardığını söylemek mümkündür.

Peki Hobbes'un tasarlamış olduğu bu devlet modelinin pratikte uygulanabilmesi mümkün müdür? Yoksa bu devlet modeli Hobbes'un kendine ait ütopyasından başka bir değeri ifade etmez mi? Bu konu tartışmaya açıktır. Nitekim Hobbes'un tasarlamış olduğu devlet modeli dışarıdan bakıldığında doğa durumuna dönülmesini neredeyse imkansız kılacak mekanizmalara sahipmiş gibi görünse de; özgürlük tanımını alabildiğine dar tutulan bu devlet modelinin, toplumu oluşturan bireylerin tamamı bakımından benimsenebilmesi olanaklı gözükmemektedir. Baştan sona güvenliği sağlayacak teçhizatlarla donatılmış olsa bile toplumun tamamı tarafından benimsenmeyen bir devlet modelinden ise iç huzuru getirmesinin beklenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla da Hobbes'un tasarlamış olduğu devlet modelinin ütöpik bir tasarımdan ibaret kabul edilmesi daha olası gözükmemektedir.

REFERANSLAR

Ağaoğulları, Mehmet Ali / Köker, Levent: **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 7.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Mayıs-2018.

Ağaoğulları, Mehmet Ali / Köker, Levent: **Kral Devlet ya da Ölümlü Tanrı**, 5.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Ocak-2018.

Ağaoğulları, Mehmet Ali / Köker, Levent: **Tanrı Devletinden Kral-Devlete**, 6.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, Mart-2013.

Ağırman, Ferhat: “Hobbes ve Rousseau’nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 32, Denizli, s. 115-120.

Akad, Mehmet / Vural Dinçkol, Bihterin / Bulut, Nihat: **Genel Kamu Hukuku**, 17.Baskı, İstanbul: Der Yayınları, Ağustos-2021.

Akal, Cemal Bâli: **İktidarın Üç Yüzü**, 9.Baskı, Ankara: Dost Kitapevi, Ocak-2019.

Akyılmaz, Bahtiyar / Sezginer, Murat / Kaya, Cemil: **Türk İdare Hukuku**, 5.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2014.

Alarçin, Hasan Ebrar: **Gerçekçi Bir Ütopyacı Olarak Thomas Hobbes ve Uluslararası Siyaset Teorisi**, T.C. Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Uluslararası İlişkiler Bölüm Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021.

Arends, J. Frederik M.: “Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Güvenlik Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 6 , Sayı: 22, Yaz-2009, s. 3-33.

Aslan, Ertan: **Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau’da Din-İktidar İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Anabilim Dalı: Felsefe, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2015.

Bahtiyar, Mehmet: **Ortaklıklar Hukuku**, 9.Basıdan Tıpkı 10.Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Mart-2015.

Bayra, A. Ersin: “Güvenlik Devleti: Leviathan'dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan'a”, **İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 1, 2019, s. 93-129.

Cevizci, Ahmet: **Felsefe Tarihi**, 6.Baskı, İstanbul: Say Yayınları, 2015.

Copleston, Frederick: **Felsefe Tarihi, Cilt: 5, Bölüm: a, Çağdaş Felsefe, Hobbes-Locke**, Çeviri: Aziz Yardımlı, 2.Baskı, İstanbul: İdea Yayınevi, 1998.

Çapar, Selim / Yıldırım, Şükrü: “Hobbes ve Locke’un Devlet Düşüncesine Katkıları”, **Türk İdare Dergisi**, Cilt: 84, Sayı: 474, 2012, s. 77-102.

Çoban Kapuoğlu, Eda: “Küresel Salgında Devletin Leviathan'a Dönüşme Tehlikesi”, **Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 7, 2021, s. 327-348.

Douzinas, Costas: **İnsan Haklarının Sonu**, Çeviri: Kasım Akbaş / Umre Deniz Tuna, Ankara: Dipnot Yayınları, 2018.

Durkheim, Emile: **Hobbes Üzerine** (Marcel Mauss’un Ders Notlarından Düzenlenmiştir), Çeviri: Melike Odabaş, İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, Kasım- 2012.

Ekici, Ekrem: “Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı”, **Kaygı: Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi**, Sayı: 6, 2006, s. 78-89.

Emeklier, Bilgehan: “Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, 2011, s. 99-123.

Ersin, Hasan: **Modern Mülkiyet Teorisinin Thomas Hobbes ve John Locke'ta Gerekçendirilmesi**, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı Felsefe Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2019.

Ferik, Ebru: **Siyaset Felsefesinde Düzen Fikri (Fârâbî, Thomas Hobbes, İbrahim Müteferrika Örneği)**, T.C. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli, 2019.

Furtun, Ayşen: **Hukuk Felsefesi Dersleri**, 2.Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Kasım-2014.

Furtun, Ayşen: **Thomas Hobbes ve Doğa Kanunları**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2005.

Göze, Ayferi: **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, Tıpkı 18.Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, Ocak-2020.

Gözler, Kemal: **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, 4.Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ağustos-2013.

Gülgeç, Yahya Berkol: “Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Teorisinin Nietzsche’nin Siyaset Felsefesi Doğrultusunda Karşılaştırılarak Değerlendirilmesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 64, Sayı: 3, 2015 s. 687-738.

Günel, Hüseyin: **Hannah Arendt ve İnsanlığa Karşı Suçlar**, 2.Baskı, Ankara: Dost Kitabevi, Ekim-2017.

Günel, Hüseyin: **Özgürlük Sorunu Açısından Spinoza ve Kant’ın Karşılaştırılması**, T.C. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Yüksek Lisans Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Güriz, Adnan: “Hobbes, Şahsiyeti ve Siyasi Fikirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 1, 1955, s. 298-315.

Güriz, Adnan: **Hukuk Felsefesi**, 13.Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.

Güven, Yasin: **Thomas Hobbes’un Siyaset Teorisinde İktidar ve Şiddet**, T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2021.

Hobbes, Thomas: **Behemoth ya da İngiltere İç Savaşının İcyüzü**, Çeviri: Abdullah Yılmaz, İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları, Ekim-2020.

Hobbes, Thomas: **Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, Çeviri: Cihan Deniz Zarakolu, 2.Baskı, İstanbul: Belge Yayınları, Nisan-2014.

Hobbes, Thomas: **Leviathan**, Çeviri: Semih Lim, 19.Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, Ağustos-2019.

Hodalogulları Vatansever, Zeliha: “Thomas Hobbes’un Siyaset Felsefesi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt: 10, Sayı: 52, 2017, s. 405-412.

İşler, Erdal: **Thomas Hobbes ve J. J. Rousseau’da İnsan Doğası ve Barışın Olanığı**, T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Karaduman, İbrahim Can: “Thomas Hobbes ve Leviathan’ı Üzerine Bir İnceleme: Yönetim Bilimi’ni İçeriye Almak”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2020, s. 114-137.

Karagözoğlu, Hümeyra: “Homo Homini Lupus: Thomas Hobbes’un Ahlâk Felsefesi Üzerine”, **M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 31, 2006, s. 215-242.

Kılıç, Yavuz: “Hobbes, Locke ve Rousseau’da Doğa Durumu Düşüncesi”, **Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi**, Sayı: 2, 2015, s. 97 – 117.

Kızmaz, Müslüme: **Michel Foucault-Giorgio Agamben ve Thomas Hobbes’un İktidar Anlayışlarının Biyopolitik Paradoks Bağlamında Değerlendirilmesi**, T.C. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2021.

Koç, Yunus: “Yeniçağda Kavram Olarak Egemenliğin Analizi: Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau Üzerine”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019, s. 333-350.

Köse, Özlem: **İbn Teymiyye ve Thomas Hobbes’un Otorite Anlayışlarının Karşılaştırmalı Analizi**, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2020.

Martinich, A.P.: **Thomas Hobbes**, Çeviri: Akın Terzi, 1.Basım, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Şubat-2013.

Metin, Sevtap: “Oyun Teorileri Işığında Thomas Hobbes’un Sosyal Sözleşme Kuramının Analiz ve Yorumu”, **İstanbul Hukuk Mecmuası**, Cilt: 72, Sayı: 1, 2014, s. 235-264.

Musayev, Murad: **Thomas Hobbes’un Felsefesinin Ontoloji, Epistemoloji ve Siyaset Felsefesi Bağlamında İncelenmesi**, T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2021.

Oğuzman, M., Kemal / Öz, M.,Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 1**, 12.Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, Eylül-2014.

Oğuzman, M., Kemal / Öz, M.,Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt: 2**, 11.Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, Eylül-2014.

Öncel, Mualla / Kumrulu, Ahmet / Çağan, Nami: **Vergi Hukuku**, 24.Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, Eylül-2015.

Sartre, Jean Paul: **Dün ve Bugün Felsefe, Kitap 1**, Çeviri: Şahin Küpüşoğlu, Kent Basımevi, Bilim/Felsefe/Sanat Yayınları, Nisan-1985.

Skinner, Quentin: **Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük**, Çeviri: A.Emre Zeybekoğlu, Ankara: Dost Kitapevi, Mart-2018.

Şenel, Alaeddin: **Siyasal Düşünceler Tarihi**, 8.Basım, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2020.

Temiz, Yasin: **Thomas Hobbes’a Göre Devlet, Birey ve Özgürlük**, T.C.Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Felsefe Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iğdır, 2018.

Tuck, Richard: **Hobbes**, Çeviri: Nursu Öрге, Ankara: Dost Kitapevi, Aralık-2015.

Tüzen, Muhammed Ahmet: “Leo Strauss Perspektifinden Hobbes ve Modern Siyasetin İnşası”, **Beytulhikme An International Journal of Philosophy**, Cilt: 9, Sayı: 2, 2019, s. 465-492.

Yeşilçayır, Celal: “Thomas Hobbes’un Geleneksel Siyaset Felsefesine Karşı Çıkışı”, **Mavi Atlas Gşü Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 2, 2014, s. 62–72.

Zabunoğlu, Yahya Kazım: “Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri ve Hukuki Fikirleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 14, Sayı: 1, 1957, s. 219-240.

Zarakolu, Cihan Deniz: **Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi**, İstanbul: Belge Yayınları, Mart-2013.

Zelyüt, Solmaz: **Dört Adalı Hobbes-Locke-Berkeley-Hume**, 2.Baskı, Ankara: Doğu Batı Yayınları, Ekim-2010.

